

MLADIKA

Mladosti pod plazovi.

Plašna, kot si, prihiti k meni
med vale ognja, v plamen rek,
pokoj v besedi izrečeni,
v prikriti muki blazen beg,

grmenje skal, ki jih je v gori
utrgal silen snežni plaz
in zdaj drvijo in drvijo
iz svitanj v temo, v noč in mraz —

plašna, kot si, prihiti k meni
med vale ognja, v plamen rek,
v pozabnost vrata mi odkleni
prej ko pomlad zapade sneg...

Stano Kosovel.

Vipavska v kresni noči.

Zelene brajde, vonj cvetočih trt in pravljic, ki jih pojejo kresovi.
V mladih dušah, radostnih očeh gore začarani domovi.
V starosti sivi davno izzveneले pesmi — slike pokopanih sanj;
nad vsem je večerni mir; za dušo duša tiho mirno se potaplja vanj.

V zrakovih jasnih čudežne noči neznanih melodij zvenenje
in vonj cvetic, in pesem slavca, ki prepeva nam življenje..
Molitev duš. In sladkih src zamaknjenih oči zeleno hrepenenje,
od sleposti, in pesmi rož, ljubečih duš iskrece koprnenje.

In daljnih zvezd neskončni mir nam dušo dviga, dviga;
k kresovom božjim zagonetnim, ki nebeški jih vladar zažiga,
Šumljajo tajne sape in srce zasniva; svoj šumeči vir
objame tiho, sladko noč. Nad vsem razlit je mir, skrivnostni mir.

Henrik Hebat

GLORIOSA. POVEST. IVAN PREGELJ.

XIII.

ISTI dnevi pred Božičem so vrgli učitelja Sivca iz njegovega pisateljstva. Slikanje pravljiskih svetov je zamenjal s slikanjem transparentov lepenke za ozadje domačim jaslicam. Potem ko je bil po-

tegnil s svinčnikom črte in zarisal vse potrebno, je vzel nož in strigel, da si je vtisnil živih žuljev v dlan in prste. Potem je vzel raznobarnatega svilnatnega papirja in lepo prevlekel izrezano. In glej! Ko je zdajci pogledal proti luči, je živela slika in je bila še skoro lepša, kakor si jo je bil predočil. Visoko je stalo mesto Betlehem s svojimi vzročnimi strehami. Palme so pogledovale izza hiš in gledale daleč v zarjo, ki je ležala živordeča nad obalo pri Jafi in se zrcalila v morju, prelivajočem se sveže iz zelenega v modrino in zeleno rumeno. Svetle so gorele zvezde v temi. Nad vodami in zemljo pa so plavali s povešenimi perotmi in valujočimi krili štiri angeli, angeli varuhi njegovih hčerk, kakor je bilo razvidno iz črk ki so jim dičile prsi: A. V. A. S. Mimo rok se jim je pel trak z napisom: Gloria in exelsis Deo. Tako je hotel napisati učitelj tako je tudi bral. V svoji zmedenosti pa je bil zapisal: Gloriosa in exelsis Deo. Ko je opazil svojo zmotu, je bil transparent gotov in si je mislil učitelj:

»Kar je, je. Otroci itak brati ne znajo in Veronika ne ume.«

Tako je tudi bilo in vse bi bilo ostalo skrito, da ni posetila Slavica Veronike. Je že moralo biti tako pisano v knjigi naključij in zapletkov. Slavica namreč ni bila posetila Veronike iz svoje volje, nego na prošnjo Helene.

»Obišči jo, kadar imaš čas. Saj menda uganeš za kaj,« je rekla Slavica. »Ti imaš že preizkušnjo, povej ji, da bo prav.«

»O, izkušnje!« je vzdihnila Veronika. Slavici ni bilo prav nič po srcu, sočustvovati ž njo in je menila:

»Kaj hočeš, to je pač taka zakonska sladka dolžnost; saj kadar je enkrat mimo, je vendarle, rada imaš otroke in bi ti bilo do smrti hudo, če bi umrlo.«

»To je res«, je menila Veronika. Slavica je rekla:

»Iz zdravega plemena je pač Benjamin. Profesorji, učitelji in krojači so splohi rodovitne sorte.«

In še zlobneje je menila:

»Mislim, da vsaj nimaš povoda biti ljubosumna nanj.«

»Kdo pa pravi, da sem?« se je razburila Veronika.

»Oh, saj poznaš ljudi. Če kaj ni res, pa izmislijo. Pusti jim veselje. Ali o meni nisi še nikoli nič slišala? Lej! Gotovo si. A menim se jaz za Bradačevo in družbo.«

Sredi besed je brala na transparentu in se ji je udobrovoljilo lice še bolj in je rekla:

»Nekaj svobode pa že moraš pustiti Benjaminu. Verjemi mi, da je zlata duša. Ni eden velikih, a zato je tem bolj prijeten.«

»Oh, Slavica«, je vzkliknila Veronika, »kdo ga je kdaj bolj vlekel ko Ti. Pa hočeš zdaj meni nekaj očitati. Ti si mi prava,«

Slavica je postala resna in je rekla:

»No, ne zameri. Bili so vendar lepi časi svojčas. Takrat pred petimi leti, kaj ne. Saj se spominjaš, tedaj, ko je bil tvoj ali Avrelijin god in je naš Francé prišel voščit, pa ni vedel, kateri.«

Veroniki so se orosile oči in je rekla:

»Lepo je bilo.«

»Kaj ne, Francé je bil tisti, ki je mešal naše glave«, je rekla Slavica prostodušno.

Veronika ni odgovorila. Slavica je oprezujoče pogledala v njeno lice, ali ni morda opazila, da se je zarekla. Vstala je burno in v zadregi. Nato je rekla:

»Pridi torej k Heleni in za Silvestrovo bom preprosila Franceta, naj nam napravi malo večerjico. Te že zdaj vabim. Seveda Benamina tudi.«

Poslovala se je in šla.

O dnevi božičnega veselja mojih dni! Komaj ugodje odraslega človeka ob prazni transparentni sliki ste. Komaj malo telesne slovesnosti uživamo: potico, punč, kuhano vino in da se živci umirijo še peto mašo o polnoči. In potem so spet cigare, politika, kruhoborstvo, naltolcevanje, zavist, zloradost, kvarte, kvanta in dolgčas.

Kdo še občuti zvonove božične noči? Silvin Sardenko zapoje letno eno obligatno pesem nanje. Alojzij Remec napiše čedno božično črtico, Pregelj v Kranju da svojim dijakom domačo nalogo v nemškem in slovenskem jeziku: božično veselje in trpi Dantejeve muke, ko jih bere: Ali so otroci izumrli, ali je pesem ubil hudič? — — —

Župnik in njegov kaplan sta sedla ob petih k večerji in do šestih sta imela čas, da se razgovorita v svetost večera in svetotajstva nebeške noči. Dva nazora, dve lici dveh dob sta si prijateljsko odprla duši, brez hlimbe a tudi brez strahu. Župnik je rekel:

»Tega ne boste tajili, da so konsekvence absolutnega nacionalizma pogubne malim narodom, prava smrt vseh onih, ki številno zaosta-

jajo za velenarodi. Krščanstvo izključuje pa sploh vsako poudarjeno narodnostno gibanje.«

Kaplan je odgovoril:

»Teorija je neoporečna. Zdi se mi pa, da nismo zato v ljudstvu, da bi mislili, nego da dejansko delamo. Menda vendar ne grešim, če delam narodno, ko vendar živo narodno občutim.«

Župnik je dejal:

»Bene docet, qui bene distinguit. Naše načelo je Bog. Izven nas so, ki pravijo: narod je vse. Dajte, dajte! Izprašajte vest, ali niste zapadli čustvovanju onih, ki stoje izven nas?«

Kaplan je rekel:

»Ali stoje izven nas Slomšek, Jeran, Baraga?«

»Baraga pač.« se je nasmehnil župnik.

»Zato pa tudi Šimen, ki je sicer naš,« je odvrnil kaplan. Župnik je dejal veselo:

»Lejte, zdaj vi z Mahničem udarjate po meni.«

»Ali ne smem?« je menil kaplan. »Saj je tudi moj prijatelj, dasi ne priznam vsega, kar je napisal.«

»Ampak njegove nazore ob božičnem večeru ste sprejeli?«

»Jokal sem,« je odvrnil kaplan, »ko sem jili bral.«

In slovesno, da sam ni vedel kako, je dejal:

»Mahnič je pesnik!«

Župnik je dobrohotno prikimal, nalil čaši in dvignil svojo:

»Srečne praznike, confrater!«

»Od srca isto, gospod župnik,« je odvrnil kaplan.

Nato sta vstala, molila in šla vsak v svojo sobo. Župnik je segel po zabavni knjigi in je bila Brumfjerjev roman o Diogenu iz Azzelbrunna. Kaplan pa je vzel pismen papir, ga razgrnil in pisal prijatelju, pobratimu Jožetu Vodopivcu. Pisal pa je vseprek o svojem božičnem razpoloženju o svojem položaju, o razmerju do faranov in župnika, o politiki in svojem študiju.

»Kranjci so srečni,« je zaključil. »Vstal jim je Lampe. Toda ta ni največji. Veliki šele vstaja. Po novelah ga ne sodi. Jaz ga sodim po ljubezni, s katero ga ljubijo mladi. Njegovo ime je Evangelist. Primek pa mu je Krek....«

O moj Bog! Saj še niso izumrli otroci, saj ni pesmi ubil hudič!....

* * *

Tiha, izbrana družba je sedla pri Poznikovih za mizo ob osmih zvečer na Silvestrovo. Veronika je sedla k Heleni, Poznik k župniku in kaplanu, Sivec in Albin sta zabavala Slavico, sebi prepuščena sta sedela Košir in Koširka. Klavir je bil v hiši in Albin je zapel in je bila zopet ona težka balada in je pustila temo v duši, tesnobo in tegobo:

.....»kommst nimmermehr aus diesem Wald....«

»Ah kaj«, je vrgla Slavica svoj život iz trudnosti v katero je bila klonila. Ali že veste

najnovejše? Kako so peli angeli na letošnji božični večer?«

»Kakor po navadi,« je dejal župnik.

»Motite se,« je odvrnila Slavica, »Gloriosa in exelsis so peli. Gospod učitelj je priča.«

Župnik se je nezaupno in osuplo ozrl na učitelja. Poznik pa se je zasmel na glas. Helena je z jasnimi očmi bodrila učitelja, ki je bil v sto zadregah. Dvignil se je in rekel, ne da bi se ozrl na ženo, ki je iskala v obrazih in ni nič razumela:

»Stvar je taka, da sem se zapisal. Pustil sem, kakor sem napisal. Moj Bog, menda ni taka zmeda, če imenujem mater božjo za Glorioso?«

»Seveda ni,« je odvrnil župnik in odkimal.

»O ti hinavec,« je ušlo Slavici. Proseče je iskal učitelj v njen obraz. A ni se utolažila. Tedaj je Sivca prvokrat obšlo čustvo, ki ga dotedaj ni poznal. Posilil je uljuden obraz, pogledal Poznika in rekel pikro:

»Bolje sem še vedno napisal, kakor če bi bil: Ave frater meridionalis.«

»Dobro,« se je zasmel Poznik, »učitelj razvijaš se.«

»Kaj je rekel, kaj je rekel?« je spraševala Slavica zardela.

»Ave frater meridionalis,« je ponovil Albin, »to se pravi, zdrav, ti moj južni brat!«

»Odpustite gospodična,« je že obžaloval učitelj. Slavica je gledala srepro pred se.

Tisti hip je vstopila služkinja in dala Pozniku vizitko in rekla, da ji jo je pravkar izročil neki gospod, ki je takoj odšel.

»Juraj Rosandić vošči vsem skupaj srečno novo leto,« je rekel Poznik, ko je pogledal na vizitko. Kakor od nevidne roke kvišku pognana, se je dvignila Slavica in šla iz sobe.

»Kaj pa je spet temu frocu?« se je začudila Koširka. Poznik ni odgovoril. A lice mu je bilo postalo resno.

Okoli desete ure so se Poznikovi gosti razšli. Ne eden med njimi ni vedel, kaj je bilo razpoloženje. Učitelj je odšel z obupnim licem. Komaj da je tajil solze. Samo Helena je cvetela v neznanu sreči. Ko je ostala sama z možem, ga je objela, se mu naslonila na prsi in rekla:

»Ali veš, Francé?«

»Kaj pa?«

»Dete v meni je živo. Čujem mu srce,« je dahnila.

»Bog daj srečo, Helenček,« je rekel mirno. Potem sta sama sedla za mizo in molče gledala na kazala v švacvalderici....

* * *

Na Novega leta dan so doživeli zopet enkrat nadležnost otrok, katerim so kovali konja z groši v jabelko. Potem so šli k »ofru«, Košir z zaprto kovrto, Poznik s cekinom. Potem je nekdo zaslutil, da je čas pusten in da bo treba v sosednji trg na letni pustni čitalniški ples. Helena in Veronika sta se nekajkrat obiskali,

»Po Veliki noči bo«, je povedala Helena.

»Srečna si,« je odvrnila Veronika, »pri meni bo že do Pepelnice enkrat.« In še je dostavila: »Oh, pa že spet bo dekle!«

XIV.

Dan pred svetimi tremi Kralji je prejela Slavica pismo od Juraja Rosandića. Pisal ji je, da se je naselil v bližnjem trgu. Vsak večer in vsako jutro, da je čaka pod tremi topolami ob studencu pod Prapetnom. Samo enkrat, je prosil, naj pride, da bo mogel govoriti z njo »na samem in odkrito«. Dva dni je deklica trpela, tretji dan se je odločila in mu odpisala trpko:

»Bili ste že enkrat na samem z menoj in odkrito. Nič nočem očitati, a tega, kar se je zgodilo, pozabiti ne morem. Ne smem! Kar bom jaz govorila z Vami, sme slišati vsakdo. Moj oče, moja mati Vam ne zapirata vrat svoje hiše. Če želite in morate govoriti z menoj, storite to v njiju hiši.«

Z gotovostjo je deklica čakala nato dan za dnem, da se Rosandić zgloši. Minil je teden, minil je drugi, ni dočakala. V tistih dneh je bilo splahnelo njeno obličje. Kakor mrzlična je bila, roke so ji bile vlažne, oči trudne, neprespane. V tistih dneh je ustvarjala njena domišljija roman čudnega, znanoneznane človeka. Vstajal ji je v strašni nazornosti, da ga je morala ljubiti in je vsa trepetala pred njim. Iz drobnih vesti, ki jih je bila ujela po njegovih besedah in virih, je vzrastla v njej sladkobridka podoba, ki ni bila ne resnica ne popolna sanja in vendar skoro točna vernost obličja človeškega in duše človeške, katero je nagonsko slutilo njeno svetlo in sveto deklinstvo, njena bridko preizkušena prva ljubav. Tako je videla Rosandića.:

»Zemlja, ki mu je domovina, je vsa druga ko naša. Cvetje je drugo, les je drug, sadež in klas. Viharji so tam drugačni, še jeka poje morda drugače. Tam se je rodil. On ve, kako. Sredi poti skozi čeri, vračajoča se z božje poti ali gođu ga je povila mati in kar je prvo prijel, je bil morda ovčji kozuh in morda strupenobridek brinov grm. In potem je rasel, v lahki košuljici, brez opankov, kakor vsi otroci tam, celo deca bogatih starišev. Solnce mu je palilo lice, v brinjah je ogorel. Pesem uspavanko, katero so mu peli, je pela o bojih in krvi in le redko se je utrnila vanjo solza neporočenega dekleta. To mu je ostalo. Še zdaj je čudovito lep, kadar poje svoje žalostne pesmi. Tako je rasel. Igrača sta mu bila nož in domači pes. S psom sta se grizla v igri na travi in ko je tekla kri, je šibkejši segel po kamenu in maščeval rane. Še je rasel in bil trimast. Materi je zagrozil s palico, sestrici, ki je umrla, je s kladivom zdrobil prst. In potem je bil med pastirji svojega očeta in jih bil. Včasih so mu vrnil in je v sramoti snoval osveto. A dober je bil. Siromaku je odlomil od svojega kruha, bedni sosednji deklici je šel v gore po izgubljeno kozo. In še je rasel in bil lep in je bila bolezen

v deželi. Ves gnojen je umiral in samo roke so mu povezali, da si ne bi izpraskal koz. Enò samo si je odril, na desni strani lica pod sencí. Tako je prebolel in bil lepši in jačji od prej in je sličil očetu in dedom, ki so bili vojaki in so si ugrabljali neveste po srcu. Tako se je navadil on sam delati z dekleti. Šel je po svetu in je videl Dunaj, Prago, Švico in Pariz. Povsod si je vzel, kar mu je prijalo, učil se, kar mu je dal nagon. Žene so ga ljubile, saj je bil svež, kakor iz meje ulomljena palica in močen kakor ogenj in strasten kakor žival. Še bolj so ga skvarile. Tudi tovariši. Klanjajoči se njegovi silni naravi in spretnosti so ga cenili, mu hlinili in ga tudi resnično občudovali. Tako je dozorel a bil slab. Vse kar mu je bilo, mu je bilo zaradi njega samega. Čudna bolna samozavest in samoljubje je bila duša njegova, nevzgojena je ostala strast njegove jeze. Niti zaveda se ne, da je lahkomišelnó ubil človeka v dvoboju. Morda se je samo začudil, odkodi človek, ki se mu ustavlja....«

»Žene so ga razvadile,« je slikala Slavica dalje, »norele so za njim in niti zamerile mu niso; ne, še srečne so bile, če je bil z njimi nasilen. Pa sem prišla jaz in me je sodil po onih a se je zmotil. Moj Bog, kolik udarec v njegovo samoljubje. Hujši od rane, ki jo je predrzno skupil pod mojo sabljo. Moj Bog! Saj tudi, če me je ljubil kdaj, ali me še more? Ali se ni samo potuhnil, češ: ko bo moja, ji vrnem z bičem. O, ni le hraber, je iz očetov tudi zvit in niti kriv ni, ki ne ve, kaj je dobro, kaj je zlo.« — — —

Stopila je k svaku Pozniku v njegovo uradno sobo, in našla pri njem Albina, ki si je bil pravkar od geometra izposodil petdeset goldinarjev. Mimogrede je to Slavica zaslutila in mislila:

»Glej, našo zlato mladino in onega južnega brata! Kolika razlika. Kadriljo, da, in valček, to še zmore in par čaš šampanjca, če mu jih kdo plača; kaj silnega pa« —

Kljub tej misli je živo in ljubeznivo nagovorila Albina, da je pravzaprav silno slab dvorjanik, ker ji ni povedal še prav nič v kolikem slogu bo priredila Čitalnica ples. Hitel ji je praviti, da so priprave sijajne in da mora sosede v trgu le občudovati, kako požrtvovalni da so v narodnih prireditvah.

»Glejte no,« je menila pikro, »ti si potemtakem eden največjih rodoljubov. Vsaj plešeš, da ti ni para.«

»Žrtvovati se je treba«, je odvrnil in se začel poslavljati.

»Seveda«, je rekla in mu segla v roko. Ko je šel, se je zasmejala pred svakom. »Žrtvovati, je rekel, ampak za tvoj denar, kajne. France?«

»Nič ne govorim rad«, je menil Poznik mirno uljudno. »No da,« je rekla, »taka ko naš kaplan proti plesu nisem in Albinu nič ne zamerim.« A ti, moj ljubi, malo zavistna sem pa. Ali imam letos kak prst? Ti pust, Helena pusta, Si-vec s svojo pustno, zares od samih pustežev ne pridem do svojega veselega pravega pusta.«

»Kaj pa hočeš,« je rekel Poznik. »Saj vidiš, kako je s Heleno. Taka ne more več med ljudi. Saj se sirota mene sramuje.«

»Ali je norčava?« se je nasmejala Slavica. »Kar mora biti, mora pič biti. Boga naj zahvali, da je enkrat pegava, bo že še svetlo lice dobila.«

»Le pojdi k njej in ji povej«, se je nasmehnil Poznik, »če ji jaz podobno omenim, trdi, da sem surov.«

Slavica ni odgovorila. Čez hip pa je rekla:

»Saj smo res revice, me ženske.«

»Evi se zahvalite ze to«, se je nasmehnil Poznik, »mi moški nismo krivi.«

»Čudni ste«, je jeknila deklica,

»Tudi taki se dobe,« je menil geometer in segel kakor razmišljeno po listu, ki je ležal na mizi pred njim, ga zganil in pokazal Slavici molče mrtvaško oznanilo o neki gospe Rosandičevi, Zardela je ko mak.

»Vidiš«, je rekel, »očividno se zadnjič ni mogel javiti; poklicali so ga k umirajoči materi.«

»Izrazila mu bom svoje sožalje«, je rekla deklica mirno. Poznik pa je rekel:

»Govoril bom naravnost. Meni nisi mogla prikriti, da nisi ravnodušna proti njemu. Glej, zdaj se hudaj ali ne. Tako sem naredil kakor ti povem.«

»Kaj si naredil?« je zadrhtelo iz Slavice.

»Tam doli imam znanca,« je dejal mirno Poznik. Prav zaupno sem mu pisal, naj mi sporoči kdo, kaj in kakšen je ta tvoj »južni brat.«

Slavica je z odprtimi ustni in trepetajočimi rokami strmela vprašujoče v svaka. Komaj je zadržal blagohoten nasmeh. Dejal je:

»Doslej še nimam nobenega poročila.« Umolknil je in vprašal nato:

»Zdaj, pa reci, ali sem storil prav ali ne. Kar je je in ostane v sorodstvu.«

Nemirna se je dvignila in rekla:

»Huda nisem; nate nikoli France.«

Solza ji je zaigrala v očesu. Ganotje je premagalo Poznika in je rekel milo:

»Posestrima moja mila. Zoriš, zoriš in morda zori tudi oni in si zorita drug drugemu, kakor sva dolgo jaz in Helena.«

V strašni zadregi in od sramu oblita je stala pred lepim močnim in tako enotno doraslem človeku. Ustnice so ji gibale in ni našla besede, da bi se branila njegove silne moči in dobre besede. Ko jo je našla, je bila to beseda obešenjaško zasoplega dijačka in je rekla:

»Kaj vedno spominjaš Heleno? Kaj je meni Helena mar? Mene bi bil vzel, pa bi bilo.«

In kakor čudežno je hipno premagala svojo zadrego in se vedro zasmejala, zasukala na peti, planila k vratom in zapela kakor nekdanj prešerno:

»Kaj maramo mi, smo fantje mladi....«

Sosedni uradniki so prav ko nekdanj hiteli gledat, kdo poje v resnih uradnih prostorih. De-

klica pa se je sredi hodnika obrnila in vrnila nazaj k Pozniku.

»Ti,« je rekla, »pa nikar ne misli, da rabim varuha. Si bom znala že sama pomagati.«

Nato je zaupala Pozniku, kako je Rosandiča na Bledu s sabljo udarila po glavi, ko jo je hotel nasilno poljubiti. Zadržan je strmela Poznik vanjo.

»Da,« je živela deklica v nekako skoraj preživahno veselje, »taka sem ti, Zdaj vidiš, da sem zrela in da tvoje pomoči prav nič ne rabim.«

»No seveda,« je dejala čez hip, »nekaj manglega te že rabim. Za vsak slučaj, če bi zopet kak krvavec vstal, veš, tvoj damski samokres sem si prilastila in ga nosim vedno seboj.«

»Oho«, je vzkliknil Poznik vedro, »orožniki naj te dobe. Kje imaš orožni list?«

»Bom rekla, da ga imaš ti«, je odvrnila deklica naivno.

»Lepa nerednost,« se je zasmel Poznik, nato zresnil lice in dejal:

»Prav. A previdna bodi. Orožje je nevarno.«

»Če bi se hotela sama počiti morda,« je odvrnila, »tako pa ni.«

Nato se je naglo nagnila čez njegovo rame in mu dahnila poljub na lice.

»Nisem obrit,« se je skušal otresti.

»Ah kaj,« je menila, zato, kar dober si mi... Razvajaš me.« In prhnila je iz sobe in dospela po hodnikih v veliko vedrost uradnikov:

»Soldatov primanjka, pa pojdemo mi« — — Potem je zopet sanjala o Rosandiču in je bila vedrejša:

»Kakor odmrli je misli name, ko so mu sporočili, da mu umira mati. Saj vendar ni tako samoljuben in brezčuten. Vsaj eno ženo je cenil in ljubil, kakor ceni in ljubi pesem svoje mladosti. O moj Bog! Da, to imajo tisti ljudje tam doli. Svoje matere ljubijo do konca, do bridke smrti. Za matere čast ubijajo, sodijo z nožem in pištolo in na mestu.«

V njeno veselje je hipoma padel dvom:

»Pa kaj to? Ali niso isti ljudje svojih zakonskih žen mirno davili in trovali, kadar so se jih nasitili? Ali ne puste, da so jim vse življenje sužnje, da jih redijo, oblačijo in vrhu truda še strežejo gnusni njihovi sli? Kaj to, če cenijo mater? Dobili so iz krvi, iz dedov, kakor žival svoj nagon. To je vse in drugega višjega ni nič.«

Deklica je zaplakala v roke. Nekod od zunaj je zapela harmonika in ugasnila. Za njo se je oglasil klavir in pesem Albinova in je otrpnila v strašni kadenci:

».....kommt nimmermehr aus diesem Wald.....«

Deklico je zazeblo do srca. Planila je k prprtemu oknu in je zaklenila. Sama ni vedela kdaj ga je bila odprla....

POVEST GOSPÉ N. N. ANTON ČEHOV - JOŽE TOROŠ.

RED devetimi leti, pod večer, ob času košnje sva jahala jaz in Peter Sergjejič, preiskovalni sodnik, na postajo po pisma.

Vreme je bilo krasno, toda ko sva se vračala, se je oglasil grom in zagledala

sva grozeč črn oblak, ki je plaval naravnost nad naju. Oblak se je približeval nama in midva njema.

V ozadju sta se belili naša hiša in cerkev, srebrile so se topole. Dišalo je po dežju in pokosenem senu. Moj spremljevalec je bil dobre volje. Smejal se je in govoril neumnosti. Pravil je, da bi ne bilo slabo, ako bi dobili na poti srednjeveški grad z zobičastimi stolpi, z mahom obraščenim, s sobami, da bi se v njih skrila pred dežjem in bi naju naposled ubil grom...

Po rži in po ovsenem polju so prošli prvi valovi, veter je potegnil in v zraku so se vrteli prašni stebri. Peter Sergjejič se je veselo zasmejal in vzpodbodel konja.

»Krasno!« je vzkliknil. »Jako lepo!«

Jaz, prevzeta od njegovega veselja in pri misli, da se premočim takoj do kosti in da me lahko ubije strela, sem se tudi začela smejati.

Vihra in naglo jahanje, ko te duši veter in se počutiš ptico, te razburjata in ti šegetata grud. Ko sva prijahala na dvorišče, je veter prenehal in velike kaplje dežja so udarjale ob travo in strehe. V bližini konjskih hlevov ni bilo žive duše.

Peter Sergjejič je sam spravil konje na njih mesto. Čakajoč, da konča, sem stala na pragu in gledala na poševne deževne proge; silni razburjajoči vonj sena je bil tu močnejši kakor na polju; radi dežja in oblakov je bil mrak.

»To je udarilo!« je rekel Peter Sergjejič, ter se mi po krepkem gromenju približal, ko se je zdelo, da se je nebo razpočilo na dve polovici. »Kakšen je bil?«

Stal je na pragu zraven mene in me je zasopel od hitre ježe, gledal. Opazila sem, da me ogleduje.

»Natalija Vladimirovna«, je rekel. »Jaz bi dal vse, samo da bi mogel dolgo stati tako in gledati na Vas. Vi ste danes prekrasna!«

Njegove oči so gledale navdušeno, prosile so, obraz mu je bil blede, na bradi in na brkih so se mu blestele deževne kaplje, katere so tudi, tako se je dozdevalo, ljubeče gledale na mene.

»Ljubim Vas,« je rekel. »Ljubim in srečen sem, da Vas vidim. Vem, ne morete biti moja žena, ali jaz nočem ničesar, nič mi ni treba, vedite samo, da Vas ljubim. Molčite, ne odgovar-

ajte, ne pazite na to; pa vedite samo, da ste mi dragi in dovolite mi, da Vas gledam.«

Njegovo navdušenje je prešinilo tudi mene. Gledala sem njegov radostni obraz, slušala glas, ki se je mešal s šumom dežja in kakor začarana se nisem mogla premakniti.

Zahotelo se mi je gledati brez konca v svetle oči in poslušati.

»Vi molčite — prekrasno!« je rekel Peter Sergjejič. »Nadaljujte molk!«

Meni je bilo dobro. Zasmejala sem se od radosti in zbežala po največjem dežju v hišo; on se je tudi nasmejal in poskakujoč je bežal za menoj.

Oba sva šumno, kakor otroci, mokra, zasopla, po stopnicah ropotajoč priletela v sobo. Oče in brat, ne vajena gledati me veselo in smejočo se, sta me začudeno pogledala in se tudi sama začela smejati.

Črni oblaki so se razkropili, grom je potihnil, le na bradi Petra Sergjejiča so se še blestele kapljice dežja. Ves večer je pel do večerje, žvižgal, igral se s psom, lovil se z njim po sobah, tako da bi kmalu prevrgel slugo s samovarjem. A pri večerji je jedel veliko, uganjal burke in trdil, da če ješ v zimi sveže kumarice, ti diši v ustih po spomladi.

Ko sem se odpravila spat, sem prižgala svečo in odprla okno na stežaj; negotovo čustvo je obvladalo mojo dušo. Spomnila sem se, da sem zdrava, prosta, znatna in bogata, da me ljubijo; glavno pa, da sem znatna in bogata, — znatna in bogata, — kako je to dobro, Bože moj!..... Nato sem se sključila v postelji od lahkega hlada, ki je prihajal iz vrta z roso, skušala sem razumeti, ljubim li Petra Sergjejiča, ali ne..... a ker si nisem bila na jasnem, sem zaspa.

Ko sem pa zjutraj zagledala na svoji postelji treptajoče solnčne pege in sence lipovih vej, se je vzbudil v mojem spominu včerašnji dogodek. Življenje se mi je videlo bogato, kratkočasno, polno krasote. Prepevaje sem se naglo oblekla in stekla na vrt...

A kaj je bilo potem? Potem — nič. Po zimi, ko smo stanovali v mestu, je prihajal Peter Sergjejič le redkokdaj k nam. Vaški znanci nas očarujejo le na vasi in poleti, a v mestu in v zimi izgubijo polovico zanimivosti. Če jih v mestu pogostiš s čajem, je, kot bi nosili tuje obleke in da predolgo mešajo svoj čaj. Tudi v mestu je Peter Sergjejič večkrat izpregovoril o ljubezni, pa nikdar ni bilo onega vtisa kot na vasi. V mestu sva silnejše občutila steno, ki je naju ločila; jaz sem bila znatna in bogata, a on ubog, sin djakona, ki je izpolnjeval dolžnosti preiskovalnega sodnika in vse; oba, — jaz po svoji mladosti, a on Bog ve zakaj — sva videla to steno, jako debelo in visoko, in on se je, ko je bil pri

nas v mestu, nategnjeno smehljal in kritiziral višji svet, ter je mrko molčal, če je bil še kdo v sprejemni sobi v njegovi prisotnosti. Ni je na svetu stene, katere bi ne bilo mogoče prebiti, pa junaki modernega romana, kolikor jih poznam jaz, so preveč bojazljivi, uveli, leni in slabotni, ter se mnogo prezgodaj udajo misli, da so jim le zapreke na poti, da se jim nič ne posreči, da jih je življenje osleparilo; mesto da bi se borili, samo zabavljajo, imenujejo svet pust in pozabljujejo, da postaja njih zabavljanje pust.

Mene so ljubili, sreča je bila tako blizu in zdelo se je, da živi tik mene; jaz sem živela prepevajoč, nisem se potrudila, da bi sebe razumela, ne vedoč kaj pričakujem in hočem od življenja, a čas je mineval in mineval.

Šli so mimo mene ljudje s svojo ljubeznijo, sijali so jasni dnevi in tople noči, prepevali so slavčki, dišalo je po senu — in vse to, milo, prekrasno v spominih, je prešlo meni, kakor vsem, hitro, brezsledno, brez cene in izginjala kakor megla.... Kje je vse to?

Umrli je oče, jaz sem se postarala; vse, kar mi je ugajalo, mi laskalo, napolnjevalo z upom — šum dežja, bobnenje groma, misli o sreči, pogovori o ljubezni, vse to so postali spomini, in jaz vidim pred seboj daljavo, ravno, prazno kot puščavo, na ravnini ni žive duše a tam daleč na obzorju temno, strašno.

Zazvoni.... Prišel je Peter Sergjejič. Ko vidim po zimi drevesa in se spomnim, kako so po letu zelenela zame, šepčem:

»Oh, moji mili!«

Ko vidim pa ljudi, s katerimi sem preživela svojo pomlad, postanem otožna, toplo mi je in jaz šepčem ravno isto.

Po posredovanju mojega očeta so ga že davno premestili v mesto. On se je nekoliko postaral, nekoliko zgrbil. Že zdavnaj je nehal govoriti o ljubezni, ne uganja več burk, svoje služ-

be ne ljubi, bolehen je, v nečem razočaran, na življenje je mahnil z roko in nehote živi. Vsedel se je k kaminu; molče je zrl v ogenj.... Jaz, nevedoč kaj naj rečem, sem vprašala:

»No, kaj?«

»Tako«, je odgovoril.

In zopet molk. Rdeča svetloba od ognja je zaplesala po njegovem žalostnem obrazu.

Spomnila sem se nekdanjih dni in naenkrat sta se stresli moji rameni, glava se je sklonila in bridko sem zajokala. Postalo mi je neznosno žal same sebe in tega človeka in strastno sem zahotela to, kar je prešlo in kar nama odkazuje sedaj življenje. Sedaj nisem več mislila na to, da sem znatna in bogata.

Glasno sem ihtela, stiskala si glavo in mrmrala.

»Moj Bog, moj Bog, izgubljeno življenje....«

On je pa sedel, molčal in mi rekel: »Ne plakajte.« On je razumel, da moram plakati in da je nastopil čas zato. Čitala sem v njegovih očeh, da se mu smilim, in on se mi je tudi smilil, ta bojazljivi nesrečnež, ki ni umel ustvariti mojega ne svojega življenja.

Ko sem ga spremila, se mi je dozdevalo, da je on v prednji sobi nalašč oblačil dolgo kožuh. Dvakrat mi je molče poljubil roko in mi dolgo zrl v objokani obraz.

Mislim, da se je v tistem hipu spomnil na nevihto, deževne proge, najin smeh, moj takratni obraz. Hotel mi je nekaj reči, in bi rad povedal, pa ni nič rekel, samo pokimal je z glavo in mi krepko stisnil roko. Bog z njim!

Ko sem ga odpravila, sem se vrnila v kabinet in se vsedla na preprogo pred kaminom. Rdeče oglje se je pokrivalo s pepelom in je začelo ugašati. Mraz je že srditeje udarjal ob okno in veter je zapel v kaminu.

Vstopila je sobarica in misleč da sem zaspala, me je poklicala....

Čaranje.

Trenutki ure so, minute dnevi,
in ves neskončni čas oko strmí...
Srce je bolno, duša mi drhti
in roka sega v zaželjeno daljo!
«Zdaj, zdaj...» Odeta v sivo haljo
se starka s koso bliža in zgubi —
oko utrujeno se za odsevi
fantastnih senc lovi...

Stano Kosovel [1914].

ANDREJ KOŠUTA. SLOVENŠKA POVEST. ALOJZIJ REMEC

AD gozdom so letale granate kakor grozni zmaji prežeči pod oblaki in tuleči v noč: vau-vau-vau... Zaganjale so se v debela, da so se drevesa lomila kakor v predpotopnem viharju,

ko se je zemlja rušila v vode in so požirala močvirja gore, da je blatna, kadeča se voda v širokih pljuskih šumela do oblakov, razpaljenih v plamenih bliskov, raztrganih od bobnečih strel. Zaganjala so se v mokra mahovita tla, orala zemljo, da je škropila drevesom do najvišjih vej, in končavale svojo pot v širokih lijalkih v tleh.

Le redkokatera granata se je razpočila na svojem cilju. Tedaj se je zabliskalo, v silnem gromu se je stresel gozd, veje so pokale, iz smrdečega gostega dima so brenčali železni drobcici na vse strani.

Nizko nad vrhovi dreves so se v ostrih pokih razletavali šrapneli, da je svinec in železo padalo in bilo po ubogem drevju kakor toča.

Nekje pred gozdom — komaj je moglo uho to razločiti v grmenju in šumenju — so ragljale strojnice, včasih je švignila mimo drobna kroglica iz puške.

Že dve uri je divjal ta pekel. Nekako ob treh ponoči se je bilo začelo, a jutra ni hotelo biti.

Ob potočku po dolinici, ki se je vila med obraščenim hribovjem, je ležala v grmovju kompanija, ki ji je poveljeval Andrejčkov gospod. Kje je bil regiment, kje bližnja kompanija, kje prijatelj, kje sovražnik, vedi Bog. V dolgi vrsti so ležali možje na trebuhih v rosni travi, tiščali puško k sebi in strmeli v temo.

Pozabljeni so bili marši zadnjih dni, niso več čutili ranjenih, pekočih nog v težkih čevljih, niso čutili lakote, niso čutili odrevenelih udov in členkov na rokah, le nekje v tilniku je tiščalo nekaj kakor kamen in se še zavedalo: človek živi.

Nekako v sredi te neme vrste živih bitij, ki niso vedela eno za drugo, ki so bila kakor odrezana od stvarstva božjega, je ležal Aleš Koritnik. Na njegovi desni je bil Gruden, na levi Urh. Kje je bil Krapež, ni nihče vedel, zakaj tisti večer je moral s patroljo naprej. O Andrejčku so pa vsi vedeli, da je zadaj nekje, na varnem, na toplem, in so ga vsi zavidali za njegovo srečo.

»Ali še živita?« je vprašal Koritnik in se v temi preobrnil na hrbet.

»Bog nam pomaga, Aleš, še sem živ. A kako dolgo še? O, moji otroci, moja žena!« je vzdihoval Gruden,

»Še se me glava drži!« se je oglasil na drugi strani Urh. »Da bi človek vsaj kaj videl. A sama noč, tema, gozd. Da bi vsaj vedel, odkod se ta vražji ogenj jemlje!«

»Lepo je to divjanje, ta vihar v noči. Grozno in lepo! Le pogledajta, ko zagore v stoterih barvah oblaki, ob vsakem strelu, da oči slepi! Ko bi mogel to naslikati, v živi besedi povedati, zapisati tako, da bi mi nikoli ne izginilo iz spomina!«

»Vraga je lepo!« je robantil Urh: »Ti, Aleš; si in ostaneš norec!«

»Zato pa božce rezljam in vidim vse z drugimi očmi kakor vsakdanji ljudje.«

»Molita, fanta! Iz tega ne pridemo več živi v svet!« se je oglasil Gruden.

»Čakaj, da pride dan! Tedaj pojdemo naprej. Že dva dni se klatimo tu okrog in sovražnika še nismo videli. Radoveden sem, kakšni so Rusi.«

»Takšni kakor ti ali jaz. Ljudje so!« mu je odgovoril Aleš.

»Kaj — ljudje! Hudiči so, da gredo s takim ognjem naprej. Človek bi si zgrizel od jeze. Ali je to vojska? Sovražnik gre nad te z granatami, s šrapneli in z vsem vragom, da je prej po tebi, kakor si mu utegnil pogledati iz oči v oči. In naši! Kakšni generali so to? Nikjer topov... Komaj bevske kje kak možnarček in že ga nj več. Samo nas so vrgli sovražniku v gobec. Samo infanterija, uboga, lačna in trudna infanterija. Tako nas gonijo kakor pse vse križem. In sem mislil, norec, da se bomo bili mož proti možu, top proti topu!«

Urh je zaklel v svoji jezi, a nenadoma posluhnil.

»Ta gre nad nas!« je še viknil in se stisnil k tlom.

Visoko pod oblaki je zatulila tisti hip granata vse drugače kakor one, ki so padale v gozd. Nižje in nižje, bližje in bližje, v položnem loku je treščila v potok in se razletela, da je voda poškopila Aleša in vse tovariše v bližini.

Tedaj se je vrsta zganila, oživila in z nagonso silo brez povelja planila kvišku, se obrnila in v divjem begu zdrvela po obronku navzgor. Možje so butali ob deblu, se spotikali in padali nad koreninami, robidovje se jim je zapletalo krog nog, a divjali so dalje z nevzdržno silo. Svet se je polagoma dvigal, debela so se redčila, na vrha raztegnjenega hrbta redko porastlega hribovja se je svet odprl v jutranjem mraku.

Oddahnili so se.

»Kje so častniki?« so se vpraševali; ko so se ustavili.

»Tiho!« je sikal mladi kadet — edini, ki je bil pri kompaniji.

»Bodo že prišli!« je godrnjal Bajec, ki je bil pred odhodom na fronto povišan za narednika, in z očmi štel ljudi.

Polovica jih je manjkala po njegovem računu.

»Vrag nas bo vzel...« je mrmral in žvečil tobak v ustih.

Streljanje je ponehavalo, za rdečimi oblaki je gorela prva zarja.

* * *

Tisto jutro je stal Andrejček na ravnini ob umazani gališki bajti in varoval konja svojega gospoda. Notri v hiši se je vrtel kamen v žrnjlah, stara ženska ga je gnala, da skuha močnik za dvoje otrok-sirot.

Stotnik baron Lindner je bil šel v jutranjem mraku iskat svojo četo. Prejšnji večer je bil pustil Andrejčka s konjem na tem mestu. Kaj bi mu konj v gozdu? O polnoči je prišel nazaj in zlezal v nekak žakelj, ki ga je Andrejček klel ob maršu, ker ga je moral nositi na svojih plečih. Niti ogenj topov, ki so v jutranjih urah obstreljevali gozdovje, kjer je bil regiment z njegovo kompanijo, ga ni pregnal iz tega žaklja.

Šele zjutraj, ko je streljanje nehalo, se je odpravil s cigareto v ustih, kakor da gre na vežbališče, iskat svoje ljudi.

Zdaj je bilo tiho, le na desni nekje je še v presledkih grmilo.

Andrejček je zehal, ker je vso noč bedel.

— Bogve, ali so moji prijatelji še živi: zagonetni Koritnik, razposojeni Urh, nesrečni Gruden, korenjaški Tone? — se je vpraševal v mislih. Skoraj sram ga je bilo, da čepi za njimi na varnem in pase dolgčas.

Naslonil se je na plot ob kolovozu in se domislil, da bi moral pisati materi, Francki, Marički. Niti vrstice jim še ni poslal, odkar je šel zdoma in zdaj bi bil čas za to.

In je napisal prvo dopisnico materi: »Ljubamati! Naznanjam Vam, da sem prišel zdrav in vesel v Galicijo. Tu je lepo. Gospodovega konja varujem. Hudega mi ni. Vsi moji prijatelji so živi in zdravi in vas vse pozdravljajo, Krapež, Urh, Gruden in kar nas je z Golega brda. Vas pozdravlja Vaš sin Andrej.«

Začel je pisati drugo dopisnico, a preko prvih besed: »Draga Marička!« ni prišel.

»Kaj bi ji pisal, ko sva skoraj skregana?« se je vpraševal.

Zamislil se je in gledal po pustem kolovozu, ki je peljal proti gozdu. Nenadoma se je med drevjem nekaj zganilo, mal trop ljudi je prihajal bližje. Na streljak je Andrejček spoznal prvega moža: bil je Krapežev Tone. Za njim je stopalo šestero jetnikov, za njimi še dva vojaka.

»Kje si pa te dobil, Tone?« se je Andrejček že od daleč smejal Krapežu izza plota.

»Prve tri sem jaz ujel!« se je pohvalil Tone in se ustavil. »Ali imaš za cigareto tobaka?«

Andrejček mu je prižgal cigareto, mu jih stisnil še par v pest in ga silil, naj pripovedaje.

»Nocoj sem bil z dvema možema na patrolji. Noč, tema, gozd — vsak hip se lahko zadeneš z nosom ob Rusa.«

Po polnoči so začele sekati granate v gozd, da so hrasti in bukve padali na levo in desno. Sodni dan, iščemo zavetja in tedaj zaslišimo v grmovju javkanje in mile molitve. Splazimo se tja in dobimo tam tri bratce, ki so se nam takoj podali, ko smo jim pokazali bajonete. Medaljo dobim, Andrejček, in povišanje. Zdaj jih peljemo na višjo komando.

»Mnogo Rusov mora biti za temi hribi!« je modroval Andrejček.

»Kakor listja in trave. Huda bo. Ne bo dolgo, ko pride njihova infanterija, potem bo joj. Zato grem prav rad s temi le bolj na varno.« je šepnil Andrejčku na uho in se odpravil dalje.

Niso še izginili za drugim gričem, ko so na levi začele pokati puške.

»To so naši — zdaj so zagledali Ruse!« si je dejal Andrejček.

A kmalu je spoznal, da se moti.

— Ciii-uuu — je zažvižgalo v zraku in škrcnilo v slamnato streho.

Za to kroglo je priletela druga, tretja in Andrejček je menil, da bi kazalo stopiti na drugo stran bajte, kjer je jokala starka in molila z otrckoma pred sveto podobo, pred katero je bila prižgala luč.

Ko je Andrejček pategnil povodce, da konja odpelje na drugo stran, je zopet zažvižgalo, konj se je vzpel na zadnje noge, da je Andrejčku — kakor je bil velik — potegnil kvišku, obstal za hip in se nato zgrudil na tla. Z njim je padel tudi Andrejček.

Prvi hip ni vedel, kaj je živali, a ko se je izvlekel izpod nje in odvil povodec izmed prstov je videl, da ima roko krvavo. Konj je bil zadet do smrti skozi vrat.

Z nogami je bil divje krog sebe, da se je moral Andrejček splaziti od njega, da bi ga ne zadel s kopiti, iz nozdrvi in iz gobca mu je silila krvava pena, hropel je, kakor da je padel sredi najhujšega dira, iz oči, ki so se svetile v onemogli belini, je zijala bolečina trpečega živega bitja, vijočega se v smrtnih mukah.

Andrejčka je ta zadnji boj zveste živali taklo prevzel, da je pozabil na vse krog sebe. Ni slišal več krogel, ki so rile v ilovnate stene kože, ob kateri je ležal, ni več čul javkanja starke in molitve otrok, le tiste oči je gledal, ki so ga prosile »smiljenja.«

Konj je drgetal v zadnjih sunkih, ko je Andrejček zaslišal, da ga nekdo kliče po imenu. Spoznal je glas svojega gospoda in pogledal skozi špranjo v plotu po kolovozu. Po jarku ob njem, skritej pred krogli, se je plazila vrsta ljudi sem od gozda; prvi je bil njegov stotnik.

»Tukaj!« se je odzval Andrejček.

»Spravi moje stvari in potem za nami v šumo na desno! Fric mora v galopu čez njivo

v dolino! Dobro jahaj — za glavo ti gre, Košuta!»

V dolgih skokih od nižine do nižine se je spustila četa ljudi proti gozdu. Za njo druga, tretja, četrta. Prej mrtvi jarki in dolinice so oživele, tuintam se je kaka četa ustavila, puške so pokale, strojnice ropotale, kratek boj, nekje so zahruli kozaki iz gošče kakor iz tal vzrastli, na hribu se je pojavila baterija, dim se je dvignil v zrak, na daljno cesto so padale granate in šrapneli.

»Rusi!... Nazaj, nazaj!»

Tako je začel veliki beg.

Z nevzdržno silo so se ljudje skušali odtrgati od sovražnika. Po močvirjih in blatnih cestah, po gozdovih in nepreglednih ravninah, po hribovju in dolinah, skozi zapuščene gališke vasi, mimo samotnih dvorov se je umikal val izmučene, razkropljene, v prvem navalu tepene vojske.

* * *

Na tem begu, ki je trajal sam Bog vedi kako dolgo, so se ljudje začudili, ko so počivali na kratkem odmoru v mali vasi ob vznožju gora in zagledali prihajati trenske vozove, naložene s sveže pečenim kruhom.

»Štirinajst dni nisem jedel. In zdaj — kruh!» se je vzdramil Andrejček.

»Kaj štirinajst dni — cel mesec živim samo od tega, kar nakradem na njivah in surovo pojem!» mu je odgovoril Urh.

Kompanija je bila razbita, vse polno tujih ljudi je bilo v njej, a četvorica z Golega brda z Andrejčkom je bila še ostala.

Tudi stotnik baron Lindner je ostal. Na dolgih marših, ko so ljudje omahovali od utrujenosti, v temnih nočeh, ko se je kompanija opotekala na begu po razritih poteh, v boju, ko so sestradani možje mehanično sledili povegljem — povsod je zvenel njegov glas, žvižgajoč kot bič: »Kanalje, zdaj vidite, kaj je Galicija!»

Kakor ris je oprezoval za ljudmi, v boju s pištolo v roki, na maršu z bičem.

Tepel jih je.

Aleš Koritnik, ki je nosil preko obraza sled njegovega biča, je bil od dne do dne temnejši in je imel skrivne načrte. Včasih, ko je s puško v roki ležal in streljal brez cilja, je iskal z dolgimi, zagonetnimi pogledi svojega poveljnika. Vselej zaman —: zdaj je bil predaleč, zdaj preblizu.

Andrejček je vedel za Aleševe misli in zavoljo stotnikove gospe mu premnogokrat govoril; »Aleš, vrzi tisto kroglo stran. Potrpi, kmalu bo boljše!»

Gruden — sivček so ga zvali — se je v teh hudih dneh postaral, obraz so mu porastle sive kocine, hrbet se mu je sklonil, kašljal je in trpel kakor nema žival.

»Javi se, da si bolan!» so mu svetovali tovariši.

»Božja volja je, da trpimo, fantje!»

To je bila njegova tolažba.

Zdaj so stali ob poti in gledali vsi lačni na vozove s kruhom.

»Ko bi vzeli vsak svojo štruco?» je vsem iz srca izpregovoril Urh.

Toda voz za vozom je prihajal in odhajal, na vsakem je sedel sit, zadovoljen Mažar in gledal z zaničevanjem gladne ljudi.

»Nič ne bo za nas...« je dejal nekdo z žaljenim glasom, ko je privozil zadnji voz mimo.

Tedaj se je zgodilo. Stranica je odskočila in štruce so se kotalile v blato. Ljudje so planili k vozu in začeli pobirati.

Mažar na vozu je začel vpiti, a nihče se ni zmenil zanj.

Tedaj se je prikazal stotnik Lindner.

Izkazalo se je, da je bilo ukradenih deset štruc. Kako je Mažar na vozu to izračunal, vedi Bog, a deset štruc je manjkalo.

Stotnik je ukazal kompaniji nastopiti in šel od moža do moža:

»Ali si ti ukradel?»

Vsakdo je rekel, da ne.

Prišla je vrsta na Grudna.

»In ti?»

»Tudi jaz ne...«

»Kaj, kanalja? Tebe sem videl, da si kruh jedel — torej si ga tudi ukradel.«

»Lačen sem, vsi smo lačni...«

»Ali misliš, da sem jaz sit, pokveka stara?»

»Nikoli nisem kradel...«

»Ali veš, da je na tatvino pri nas zapisana smrt?»

Skozi vrsto je spreletelo nekaj upornega. Obrazi so posiveli, oči se izbuljile, pesti stisnile.

»Lačni smo...«

Stotnik je pobesnel.

»Kaj — revolta?» je siknil.

»Gruden, dva koraka naprej!»

V roki je imel pištolo.

Gruden se je zgrudil na kolena in povzdignil roke: »Zavoljo otrok in žene Vas ponižno prosim milosti, gospod stotnik.«

»Habt acht!» je vpil stotnik in Gruden se je dvignil.

Ko je počil strel in je Gruden brez glasu padel na obraz, se ni svet porušil, ni solnce zatemnelo. Nekaj mrzlega je šlo ljudem skozi mozeg, da so stali kakor v zemljo ukopani.

Aleš Koritnik pa je vedel, da je ni več sile na svetu, ki bi mu mogla braniti izvršiti svoj načrt.

»Pride ura!» je stisnil zobe in se na povelje okrenil s kompanijo na novo pot.

(Dalje.)

BREZEN. KULTURNO ZGODOVINSKI PABERKI. LEOPOLD KEBER.

POD OGLEJSKIMI PATRIARHI.

RAVKAR se je bil vrnil kmet Miha s polja domov. V veži mu je zastavila pot visoka moška postava in mu molila desnico v pozdrav. — »Bog s tabo, Miha! Ali me nič več ne poznaš?«

Nekaj časa je ogledoval kmet Miha tujca, glas se mu je zdel znan, obraz tudi, toda kje, kdaj, odkod? Da mora človeka pustiti na cedilu spomin prav ob takih prilikah!

»Ali se nič več ne spominjaš Janeza, sovaščana z gorenjega konca?« je pomagal tujec ugibajočemu Mihi, »Janeza, ki je moral bežati iz rojstne vasi pred približno petnajstimi leti!«

»Saj res! Janez, ti si! prav tak si, kakršen si bil tačas, ko si zapustil Brezen. Vkljub temu bi te kmalu zgrešil. Dobro si pa le napravil, ko si svoj čas, zdi se mi, da je bilo včeraj in vendar je že petnajst let od tega, kakor sam trdiš, ko si namreč oholemu nemškemu oskrbniku preštel in prerahljal kosti. Zbal si se grofa in njegove sodbe, zato si izginil iz Brezna. Kod si hodil? Stopi v izbo, da se pomeniva!«

»Prej mi povej, če je dotični oskrbnik še v Breznu! Veš, skrivaj sem prišel v vas, nobeden me ni videl, ker nočem dati prilike oskrbniku, da se maščuje nad mano!« je ugovarjal Janez Mihi, ki ga je silil v izbo.

»Potolaži se, Janez!« mu je zatrjeval kmet Miha. »Oskrbniku so postala v Breznu kmalu tla prevročja, ker so se vsi fantje zavzeli zate in niso skrivali svojih čuvstev napram njemu. Tudi on je izginil kmalu za tabo iz Brezna, drugi oskrbniki pa niso več imeli poguma ravnati tako neusmiljeno z Brezenci. Tvoj nastop je učinkoval!«

»Če je taka, potem sprejemem tvojo gostoljubnost brez vsakega ugovora!« je izjavil Janez in stopil v izbo zraven veže. »Sedaj mi pa povej, kaj se je bilo novega zgodilo v Breznu v času moje odsotnosti! Veš, Miha, da sem sila radoveden!«

»Verjamem, Janez, naj te radovednost le še nekoliko muči! Prej si privežeš dušo! Lačen si gotovo in žejen tudi, kaj ne!« in že je jemal iz omare kmet Miha sir in kruh in postavil oboje pred svojega gosta.

»Hvala ti, Miha! Večkrat sem si zaželel po svetu domačega sira. Kako je okusen! Naj se skrrije vsak drugi sir pred našim Brezenskim. Jaz že lahko to rečem, ki sem hodil po svetu in jedel pri tujih ljudeh iz tuje sklede. In da veš, sir ni bil prav zadnji, ki me je prignal zopet v domačo vas. Sedaj pa le začni! Kdo župani naši zadrugi?«

»Gregor Mizarjev iz predzadnje hiše, če se ga še spominjaš. Sicer pa saj veš sam, kaj pomenja dandanes župan. Brez vsake moči je, toda ker prihaja do izraza pri volitvah župana naša volja, se oklepamo z vso vztrajnostjo te svoje starodavne in sedaj edine pravice, ki so jo nam še pustili nemški grofje. Poslušaj, Janez, malodane vsa posestva so prišla že v roke Friulskega grofa. Privadili smo se tudi temu, saj se najbolj iskri konj privadi slednjč biču. Lastno zemljo obdelujemo tujemu gospodarju, samo da nas pusti na rodni zemlji trpeti in umreti. So pač taki zakoni! Kdo naj se jim upira?! To je vse, kar ti imam povedati iz Brezna! Tvoji doživljaji bodo gotovo zanimivejši in morda tudi veselejši od naših, zato pa le na dan z njimi, če si se že okrepčal!«

»Zelo mi je teknilo, hvala ti, Miha! Je že res, kdor je hodil po svetu z odprtimi očmi, ima mnogo povedati, a kje naj začnem?«

»Povedal mi boš itak vse, potem je pač vse eno, kje pričneš!« Kmet Miha ni znal skrivati svoje radovednosti. Naravnost v usta je gledal svojemu gostu, da mu ni ušla nobena beseda.

»Pogodil si jo! Le poslušaj! Nemški cesar in papež sta se sprla. Menda je šlo za to, kdo naj ima izključno pravico imenovati škofe. Henrik je odstavil Gregorja, papež je proklet cesarja, in ker je stal v tej borbi Friulski grof Ludvik na papeževi strani, je cesar Henrik kratko malo koj po grofovi smrti zasegel Friulsko grofijo in jo daroval patriarhu, da si pridobi v njem zvestega zaveznika.«

»Potemtakem je bil Ludvik zadnji Friulski grof, mi smo pa prišli pod nadvlado Oglejskega patriarha,« je pripomnil kmet Miha, »in o vsem tem še nič ne vemo. Kdo nas bo pa sodil, kako bo z globami?«

»Le počasi, Miha!« ga je blagohotno pokaral Janez, »Vse ti pojasnim pravočasno! Se vidi, da so Brezencem prešli sodni dnevi in globe že v kosti in mozeg. Par mesecev nato je umrl patriarh Sieghart, ki mu je bil kot naslednik izvoljen Henrik. Bil sem slučajno v Ogleju, ko je bil novi patriarh ustoličen. Koj po slovesnosti v Oglejski baziliki, se je mapotila večja množica ljudi, da se pokloni novemu patriarhu. Zraven sem se še jaz prislinil. Če ti že ne koristi, škodovati ti to nikakor ne more, sem si mislil, in hajd! z drugimi vred pred patriarha. Ta nas je milostno, da celo ljubeznjivo sprejel in se zahvalil za poklonitev. Sedaj pa poslušaj in se čudi: okrog dve sto nas je bilo, in vendar se je obrnil patriarh samo name, menda ker sem bil za glavo večji od vseh drugih, in me vprašal, od kod da sem. Povedal sem mu, da sem iz Brezna in mu popisal njegovo lego in lepoto. Nemščini sem se priučil po svetu, patriarh je namreč Nemeč, in besede so mi kar

same uhajale iz ust, ne da bi jih naganjale k temu zbrane misli. Človek zna komaj v tujini ceniti domači kraj. Patriarh si je zapisal ime: Brezen, stisnil mi rok in mi rekel: Na svidenje! Skoro gotovo je mislil patriarh, da je bila vsa množica iz Brezna, ker ga je tako genila vdanost gorske vasice.«

»Kaj pa s sodnikom?« je zopet prekinil nestrpni Miha govornika.

»Sam dobro veš,« ga je zavrnil Janez, »da ne gre ob takih prilikah nadlegovati mogočnega gospoda z vprašanjem, koliko bo zahteval njegov sodnik za vsako pravdo in za vsako razpravo. Ves dobri vtis bi skvarilo tako vprašanje. Te stvari se zvedo tudi od drugih oseb. Stopil sem v gostilno, dobil slučajno v njej patriarhovega služabnika, ki ga je imel pri sebi, ko je bil še kanonik v Augsburgu in ta mi je razjasil marsikatero zadevo. Vsa oblast, ki sta jo imela prej Friulski grof in Koroški vojvoda, je prešla na patriarha, ki je dobil tudi vsa posestva po pokojnem grofu Ludviku. Brezen je potemtakem patriarhova lastnina. Brezenci so si pa pridobili, ne da bi bili niti z mezincem genili, najvišjo naklonjenost z mojo pomočjo in s pomočjo izposojenega odposlanstva. Ker ima pa patriarh, tako je nadaljeval njegov služabnik Rupreht, preveč posla s cerkvenimi zadevami, namerava imenovati posebnega odvetnika Oglejske cerkve, ki naj z uma svitlim mečem zagovarja posvetne pravice patriarhove, ki pa mora braniti, pustivši um doma, samo s svetlim mečem patriarhovo posest. Enkrat na leto, tako mi je zatrnil Rupreht, pojde ta zagovornik po deželi, sodil bo in razsojal, toda globe se odpravijo, mesto teh bo dobival stalne letne prejemke in sicer dve kravi, dva mernika pšenice, enako količino ovs, dve ovci, pet kokoši in petdeset jajc.«

»Kakor mi ugaja odprava glob,« je pripomnil Miha, »tako se ne morem sprijazniti s to nagrado. Šele sedaj se bomo pričkali in pravdali, kdo naj da kravo in kdo jajca, ker bo vsak rajši plačal z jajci kakor pa s kravo.«

Iz Janezovega pripovedovanja smo zvedeli, da si je bil zapisal patriarh, ko je sprejemal »Brezensko« odposlanstvo, ime Brezen. Ne brez namena. Še isto poletje, ko je patriarh letoval v prijaznem Tolminu, se je pripeljal v kočiji v Brezen. Seveda se je javil njegov prihod Brezencem pravočasno, da so se temeljito pripravili na ta nenavadni obisk visokega gospoda, ki sedi v državnem zboru koj za vojvodami in ki spremlja vsakega cesarja v Rim h kronanju. Vsa vas je bila v zelenju. Iz bršljanja in smrekovih vejic so bila spletla Brezenska dekleta okraske, fantje so se pa naučili brezhibno in brez mot pesem, ki so jo spesniki in uglasbili fantje sami malašč za to slavnostno priliko. Župan Gregor je bil naprosil Janeza, naj ga nadomešča pri sprejemu, češ da je hripav. V resnici pa ni znal nemščine.

Kar načuditi se ni mogel patriarh takemu sprejemu. Že zunaj vasi ga je pozdravil napis:

Vugh te primi patriarh
vudi Vreznu duvar barh.*)

Takoj si je dal prestaviti ta napis po svojem tolmaču in še preden je ta zinil prvo besedo, je že zadonel mogočen zbor in ubrana pesem iz slovenskih grl je pozdravila visokega gosta. Nato se je zahvalil patriarh najprej za poklonitev v Ogleju, omenivši, da se mu je bil vtisnil tačas marsikateri obraz, ki ga vidi danes pred sabo, v spomin, potem je pohvalil pevce in dovolil, posluživši se svojih regalijskih pravic, Brezencem, da smejo imeti vsako leto sejem in sicer na dan, ki si ga sami izberejo, ki pa velja, enkrat določen, za vsa poznejša doba. Toda s sejmom se še ni izčrpala patriarhova naklonjenost. Brezenske pevce je poslal učiti se petja v Čedad in določil, da bodo v bodoče edino le oni prepevali o slavnostnih prilikah ambrozijansko zahvalnico.

Henrik je le malo časa patriarhoval, a ni zamudil, lko se je mudil poleti v Tolminu, nobeno leto obiskati Brezen. Vse to se je seveda zapisalo v patriarhijsko kroniko, ki jo je pregledal in prebral vsak novo izvoljeni patriarh, da dobi dobre smernice svojemu delovanju. Opazivši redne izlete svojih prednikov v Brezen, je tudi vsak novi patriarh obiskoval vsako leto Brezen; meneč, da je to dolžnost vsakega patriarha in ustoličenju v Ogleju, prevzetju posvetne oblasti v Čedadu, letovanju v Tolminu so se pridružili še izleti v Brezen.

V takih okoliščinah se je Breznu prav dobro godilo. Zopet se je povzpел do onega slovesa, ki ga je imel kot letovišče v rimljanski dobi, kajti kar je patriarhu všeč, mora ugajati drugim, ki so nižji od njega. Pa tudi drugi, ki so imeli kot dostojanstveniki rimsko nemškega cesarstva enake pravice, so prihajali prepričevati se v Brezen o dobrem okusu svojega sovrstnika na patriarški stolici.

Brezenski vsakoletni sejem je postal lep vir dohodkov. Domačini in okoličani so prodajali živino, divjačino, lesne izdelke, domači sir in posebne kolače tako zvane »Brezenska srca.« Benečani so razgrnili po stojnicah zrcala, sukno in tkanine, Čedadci so ponujali olje, sol in dišavine, Nemci pa železino in orožje. Brezen se je trl ljudi, senjmarjev in radovednežev. Premeten in lokav Solkanec je za malenkostno vstopnino razkazoval v mali leseni lopi občinstvu najrazličnejše stvari. V steklenici, napolnjeni z rdečo tekočino, je bilo baje pristno Rdeče morje, z ulomljene veje je visela dolga bela nit, o kateri je trdil gostobe-

*) Bog te sprimi, patriarh, bodi Breznu dober varh! Že tačas so zamenjevali Brezenci črki b in v in sicer dosledno. Ta navada se je ohranila skozi stoletja in straši še dandanes po Breznu.

sedni razkazovavec strmečemu občinstvu, da je to Absalonov las, ki je tekom let osivel, v posebnem oddelku se je videlo jabolko, ki ga je bil snedel Adam, videl se je gordijski voz, preden ga je razsekal Aleksander Veliki itd.

Senjmarina je donášala tudi patriarhu precej dohodkov, in kmalu je podaril patriarh senjmarškemu nadzorniku, vlaščanu Janezu, njegovo posestvo v popolno last, le nekaj malega je moral plačevati priznavajoč s tem plačilom patriarhovo nadoblast. Janez je torej postal prvi svobodnjak v Breznu. Njemu sta sledila še župan Gregor, ki je dobavljal za patriarhovo kuhinjo divjačino in postrvi, in Gašper, ki je bil v Čedadskem pevskem zboru najboljši in najgloblji basist. Zadnji, basist Gašper namreč, je dobil od patriarha o tej podaritvi celo pismen odlok. Bil je to pač navaden vzorec, v kojega so se postavila le imena onega, ki je bil predmet podaritve, ime obdarjenca in ime darovavca t. j. patriarha. »MI PATRIARH OGLEJSKI darujemo kmeta roba Gašperja kmetu svobodnjaku Gašperju z opombo, da ima drugi iste pravice do prvega, kakršne je imel prej PATRIARH do njega.« Ko so zapadli davki in desetine, ni smel torej Gašper nikdar pozabiti terjati sebe, in je bil v tem oziru tako strog naravnost sebi, da je takoj izterjal vse davke in ni prej zapustil svoje hiše, dokler ni bil prejel od sebe zadnjega franka. Tako je spoštoval posamezne točke darilne listine.

Pa tudi ostalim Brezencem se ni godila nobena krivica. Plačevali so redno desetine, in Goriški grof, ki je postal odvetnik Oglejske cerkve, je vedno zamežal, ko je imel dobiti od Brezencev dve kravi kot svojo sodnijsko plačo, in zopet izpregledal, ko so prišle kokoši in jajca na vrsto. Brezenci si niso bili na jasnem, ali ne ugaja grofu goveje meso, ali je že tako bogat, da mu ni za par krav, ali so se mu pa bili oni sami tako priljubili, oziroma Brezen, gorski zrak in planinska krasota.

Patriarhi so bili dobričine. Imeli so s svojimi podložniki najboljše mamene. Da so dosegli samo najsposobnejši možje patriarško čast, zato so že skrbeli nemško-rimski cesarji, ki so si hoteli pridobiti zaveznikov v boju zoper Guelfe t. j. papeško stranko.

Čim bolj se je širila patriarhova oblast, tem številnejši je bil njegov aparat. Zraven odvetnika Oglejske cerkve, katero čast so dosegli v prvi polovici dvanajstega stoletja močnejši Goriški grofje, je imel patriarh svojega namestnika, glavarja v Tolminu, ta je imel podglavarja, sodnika, kancelarja in tajnika. Desetine je pobiral oskrbnik, gastaldo, ki so mu pomagali odhodniki in birači. Zraven tega je imel tudi Čedadski kapitel svojega gastalda za svoja posestva. Vsi ti so morali živeti. Sodnijski uradniki s pravnami in globami, davčni uradniki pa z desetini. Patriarhi so obračali, uradniki pa obrnili, a obračan v prvem in obr-

njen v drugem slučaju je bil vedno le naš kmet. Pa tudi razmere, ki so tedaj vladale, so bile silnejše od najboljših namencv Oglejskih patriarhov.

Naj navaden v pojasnilo takratnih razmer slučaj, tipičen slučaj, ki se je dogodil v Breznu. Takih slučajev je bilo sicer na stotine, a glede zapletenosti so vsi zaostajali za njim.

Jernejevo posestvo oziroma kmetijo, na kateri je robotal Jernej in ji služil kot nekaka pritiklina (fundus instructus), je prodal patriarh Traungauskemu grofu na Štajersko. Patriarh je bil namreč v stiskah in kupnina se je plačala koj. Traungauski grof in Goriški grof sta zamenjala kmalu nato dve kmetiji. Prvi je izročil drugemu Brezensko kmetijo z Jernejem vred, drugi je odstopil prvemu neko kmetijo v Bistriški dolini. Goriški grof je zastavil Jerneja Friulskemu grofu Sbraglio. Ker pa ni vrnil zastavnine z obrestmi vred, najbrž se za tako posestvice sploh ni brigal, je prešel Jernej v last Sbrugliskega grofa, ki ga je še isto leto podaril svoji hčeri za doto in tako je zagospodoval Jerneju grof Moosburški, zet Sbruljskega grofa. V dveh letih je imel torej naš ubogi Jernej pet gospodarjev zaporedoma, patriarha, Traungauskega, Goriškega, Sbruljskega in Moosburškega grofa. Še najlepša je pa bila ta, da so hodili odposlanci teh gospodarjev pobirati pridelke k Jerneju tudi po vsakokratni izpremembi posestnega stanja. Ali niso črtali lastniki v svojih knjigah pri prostovoljni ali prisilni oddaji točke: Kmetija Jernej v Breznu, ali so si pa uradniki sami dovoljevali daljše in krajše izlete v Brezen in družili prijetnostim še koristi. Jernej sam ni imel nobenih knjig, saj še pisati ni znal, tako da je bil revež ves zbehan in da ni poznal svojega pravega gospodarja. Ko se je bil pa le naveličal takih obiskov, je šel k patriarhu in mu daroval kmetijo in samega sebe. S tem je postal svobodnjak proti majhni letni oškodnini, dobil o tem pismen dokaz in ko so se zopet prikazali uradniki petih gospodarjev na njegovem domu, je Jernej vsakega posamič vrgel iz hiše in nobeden se ni protivil temu, ker vsak je imel slabo vest. Celo patriarhov gastaldo je sfrčal iz veže in ni se pritožil ne pri rednem sodniku, ne pri patriarhu.

Take izrodke je rodil fevdalni sistem, ki je bil podlaga nemški državni ustavi in po katerem se je končala brezpravna žival s kmečkim robom in se začel človek pri vitezu.

Zelo zanimivo je bilo zasedanje Brezenske zadruga, ki jo je bil sklical župan Luka. Poslužil se je zborovanja, da ohrani starodavno navado in da si pod lipo razbremeni srce. Težilo ga je nekaj, sam si ni znal pomagati, več oči pa več vidi in več možganov več ve. Potek tega zborovanja nam pojasnjuje, da se je bilo tudi v sodnijskem poslovanju marsikaj izpremenilo.

»Zadružniki!« je začel župan Luka. »Patriarh je izročil nižje sodstvo tolminskemu glavarju. Dvakrat na leto pride glavar med nas,

prvič ga moram jaz pogostiti, drugič pa skupno vi vsi. Dotični patriarhov odlok govori o obedu. Čez tri dni pride glavar v Brezen. Pripelje se predpoldne s svojimi pomočniki in uradniki, prihodu sledi obed in potem razprave kazenske in civilne. Svetujte, dragi zadružniki, kaj naj predložijo glavarju in njegovemu spremstvu in razrešite vprašanje, je li bolje za stranke, da je sodnik lačen, ali da je sit. Lakota oziroma sitost sodnika lahko mnogo vpliva na razsodbe.«

Joža iz Lipovca je prosil besede. »Po mojem mnenju, župan, ne smeš nuditi tako visokemu gostu močnika s kislim mlekom, ki ga mi zajemamo dan na dan, pa tudi ne oblic, ki jih mi otepamo tudi vsak dan!«

»Do takega zaključka sem že sam prišel!« je trdil župan Luka. »Da morajo čez njegovo zobovje same boljše stvari, o tem ni govora. Toda teh boljših jedi mu lahko dam dosti ali pa malo. Če mu dam malo, bo razprava gotovo prej končana, ker ne bo mogel sodnik dočakati trenutka, da pride domov in se doma nasiti. Pri površnem razpravljanju pa uteče sodniku marsikatera obteževalna okolnost in dotični obtoženec bi se imel le meni zahvaliti za milejšo kazen.«

»Uteče mu pa lahko tudi kaka olajševalna okolnost«, se je vmešal Flore s Klanca. »potem se pa ima obtoženec tebi zahvaliti za ostrejšo kazen!«

»Jaz sem za to,« je omenil Štefan, županov sosed, »sodnik bodi sit dobrih stvari, potem šele razpravljaj. Moja babica mi je pravila, da so nekoč Brezenci poklali vso svojo živino, vso kuretnino, snedli oboje in se nato skoro sprijaznili s svojimi najhujšimi sovražniki, nemškimi grofi. Kadar je človek sit najokusnejših jedi, ni krvoloč, najrajši bi objemal in poljuboval s svojimi tolstimi ustnicami ves svet in veliko tuje zlo se mu zmanjša v očeh in malo tuje zlo se mu razblini.«

»Dobro svetujete,« se je nasmehnil župan Luka, »sedaj, ko sem jaz na vrsti! Vprašam vas, ostane li ta sklep tudi v veljavi, ko pridete vi sami na vrsto in ko boste morali sami poseči v hleve in kurnike, da pripravite glavarja-sodnika se pred razpravo v najugodnejše razpoloženje?«

»Seveda, kajpada, gotovo, brez skrbi!« so odgovorili vaščani dvomečemu županu. »Še urhov mu nalovim, če mu ugajajo!« je dostavil Gabrijel, Petrov sin z Vrha. »Poznam zelo srčkano lužo, v koji je na stotine lepih, mladih in okusnih urhov, in jaz znam ločiti urhe od krot! Če pa ima glavar rajši rake, jih dobi od mene toliko, da bo še sam ritenski hodil!«.....

Planšar Pavle, iz Brezna doma, je bil prav židane volje. V Vidmu*) je bil oddal patriarhu oziroma njegovemu ekonomu nekaj hlebov sira, ki jih je bila dolžna dajati sirarna na Brezenski

planini vsako leto kot davek, dobil je, ker je bil sir prvovrsten, lepo napitnino in vračajoč se čez Čedad domov, se je bil ustavil v tem mestu. Lačen je bil, a ker mu je bil dal ekonom napitnino, si ni smel kupiti prigrizka, koščeka kruha ali karkoli, moral je samo piti. Krčmar Lenart je pa točil izvrstno Friulsko črnino. Tri kupice so dopolnoma zadostovale, da so spravile trudnega potnika, ki je bil vrh vsega še tešč, v dobro voljo. Najrajši bi bil zavriskal, toda bil je v tujini in ni se upal dati odduška svojemu veselemu srcu. Zato je pa rajši sam s sabo modroval, ko je zapuščal Čedad in stopal oprezno in previdno proti domu.

»Tri kupice, nič preveč, nič premalo! Ena mi je šla v noge in mi jih posvinčila, druga mi je šla v roke in mi jih pojeklila, tretja mi je šla v možgane in mi jih pozlatila. Lahko bi sedaj odprl trgovino s kovinami. Fant, le počasi, kadar prideš domov, prideš pravočasno! Prav nalašč je hudobna roka posejala kamene po cesti, da se moram ob vsak kamen spodtekniti. Če ponesem še kdaj sir v Oglej, bom zahteval še najestnino. Sama napitnina ni nič! Premalo podlage! Vročina je pa zares huda. Solnce žge neusmiljeno, kakor bi bilo v sorodstvu z gastaldom tolminskega glavarja. Kaj pa ta ropot?! Jih je res toliko, ali se le meni tako dozdeva? Menda je bil zadnji, tretji kozarec le od več. Zlato je ona kovina, ki podvoji, ki potroji radi svoje dragocenosti celo osebe, ki jih gledaš in vidiš. Saj pravim, človek, ki pije na planini mesec za mesecem vodo iz izvirka ali pa mleko, bodi previden pri vinu!«

To pot se je Pavle vendar le motil. Za njim, iz Čedada sem, je prihajala zares velika množica ljudi. Nad njihovimi glavami se je nekaj bliskalo, svetilo. Kaj, tega ni mogel dognati Pavle, dasi si je bil parkrat pomencal s kazalcem oči. Preden je zadostil svoji radovednosti, ga je bila množica že dohitela, mesar Martin iz Čedada ga je prijel pod pazduho in Pavle je moral z njim. Ni šel rad, a ustrašil se je s sekirami oborožene čete.

»Kam me pa pelješ, Martin?« se je osrčil Pavle vprašati svojega nasilnega vodnika.

»Iz Čedada prihajaš, pa nič ne veš! Križarska vojska smo. Včeraj je propovedoval inkvizitor Francesco de Clugia križarsko vojno in danes smo že na potu.«

»Saj si niste izbrali prave poti! Turkov ne dobite v tej smeri. Sicer mi je pa že oče pravil, da so se že končale križarske vojne.«*)

»Nehaj čvekati! Mi gremo na Kobaridce!«

»So se li poturčili? Imajo po več žen?«

»Ne, to so malikovavci, malike častijo, drevo molijo in studence!«

»Kaj, vodo molijo?! Potem mi pa le odstopi sekiro. V rokah črtim jekleno moč!«

Molče je korakala oborožena četa proti Kobaridu. Prišedši v vas — vsi vaščani so se

* L. 1236. se je preselil patriarh Bertold iz Ogleja v Videm, kjer je tudi ostal.

*) Od leta 1096, do 1291. sedem križarskih vojn.

bili poskrili, zaprli v svoje hiše in opazovali skrivaj sovražno množico — so jo mahnili na holmec in že je zapela mesarjeva sekira v Pavlovih rokah mrtvaško pesem orjaški lipi. Ni dolgo trajalo, in malik je ležal na tleh*) Hrušč ki so ga povzročile pri padcu lomeče se veje, je bil njegov zadnji vzdih. Tudi studenec pod njim je kmalu domaličil, bil je zopet Pavle, ki ga je zasul s kamenjem. Po tem dogodku se ni mogel ubraniti Pavle priimka, ki so mu ga dali sovaščani, namreč Lipov sek, iz česar je nastal v poznejših časih Lipovšček, priimek, ki se še danes nahaja v Breznu.

V patriarški dobi so posetili Brezen mnogi znameniti, slavni možje. Bodisi da so bili gostje Oglejskih patriarhov, ki so jih peljali v Tolmin in Brezen, bodisi da jih je gnala radovednost v to gorsko vasico, o kateri so vedeli, da ima tako znamenito zgodovino.

Tako je bival leta 1192. nemški pesnik Hartmann von der Aue pri patriarhu Gottfriedu v Ogleju. Da je bil tudi v Tolminu, zvedemo iz njegove pesnitve »Erec«, kjer gre glavni junak Erek s svojo ženo Ginevro v Tolmin. Škoda, da nimam pri rokah te povesti, ker bi iz nje same dokazal, da je bil Hartmann tudi v Breznu. Jezik, v kojem je pisan »Erec« t. j. srednje visokonemški, je precej neokreten, toda temu treba se privaditi, če se hoče tako slovečega pesnika spraviti v gorsko vasico.

Ne dolgo potem je došla v Brezen novica, da pride skozenj znamenit pisatelj, da se mora slovesno sprejeti, ker človek nikdar ne ve, kdaj proslave taki gospodje v svojih delih lepoto kraja in vljudnost prebivavcev. Župan Simon je stopil sam v Čedad, da ga nauči izobražena oseba pozdravnega govora. Student Miha iz Kobarida, ki je tedaj študiral na višji šoli v Čedadu, je ustregel njegovi želji in kmalu je znal župan svoj govor na izust, vkljub temu ga je ponovil vsako uro najmanj dvakrat.

Slednjič je prišel toli zaželjeni dan. Župan s svojim spremstvom je že čakal pri vhodu v vas. Živahno otročad je podil Simonov hlapec v

*) L. 1331.

stran in marsikateremu nebogljenčku je počesal s svojimi razprtimi prsti kodrasto glavo. Šele glas: »Sedaj prihaja!« je ukrotil razposajeno mladino. Mir je zavladal.

Toda, glej ga vraga! Mesto napovedanega nemškega pesnika je prihajala pred župana mlada devojka v beli halji z zlatimi našivi. In revež Simon je na mah pozabil svoj krasni govor. Kako bi tudi ne bil! Uverjen, da poda roko pesniku, moškemu, je zagledal pred sabo žensko, ki se mu je prijazno smehljala. Ves zmeden je župan povesel oči v tla, dobro vedoč, kako ga opazuje njegova žena Urša. Simonu se je pa le godila krivica, kajti pozabilo se mu je povedati, da potuje Ulrich Lichtensteinski iz Benetk do češke meje preoblečen kot boginja ljubezni, Venera. Molče in s prijaznim nasmeškom na ustnih je zapustil Ulrich Lichtensteinska oziroma je zapustila Ulrich Lichtensteinski Brezen.

Da je bil ta pesnik res v Breznu, nam dokazuje v svoji pesnitvi »Frauendienst«. Tu poroča, da ga je sprejel, ko je dospel pri Vratih do Koroške meje,*) Sponheimec vojvoda Bernhard v družbi svojih vitezov s slovenskim pozdravom: »Buge was primi, gralva Venus!« (Bog vas sprejmi, kraljeva Venus!) Glede Brezna ne navaja pesnik nobenega pozdrava, to pa iz enostavnega razloga, ker je župan Simon molčal. Iz tega pa spoznamo, da govori zgodovina celo tačas, ko molči. Je pač ženskega spola.

Dante se je omenil že koncem rimljanske dobe. Kot gost patriarha Pagano della Torre (l. 1319.) je posetil njegovo letovišče Tolmin, ostal tu delj časa in se seveda napolnil tudi v Brezen. Brezen pa omenja večkrat Dante v svoji Božanski komediji, samo da pišejo slovenski prevajavci ta brezen z malo začetnico, mesto da bi ga pisali z veliko. Edini Bianchi, italijanski zgodovinar, ni prvoščil svojemu sorojaku Danteju zasluženega počitka in oddiha v planinskem svetu. Tolminu in Breznu, trdeč z vso gotovostjo, da spada Dantejevo bivanje v naših krajih med pravljice. Tako ozkosrčni, tako neusmiljeni pa zopet ne smemo biti!

*) 1. maja 1227.

Trudnost.

Kje so bregovi, kje so pristani
da se v brezvetriju jadra razrno,
kje zadonijo akordi ubrani
v kitici sveži na trudno uho?

Kdaj razdelijo se megle moreče,
izpod oblakov kdaj luč zagori?
Mirno želja dogorevajo sveče —
duša si smrti želi...

A. A. Bucik (karikatura).

Risal I. Spazzapan.

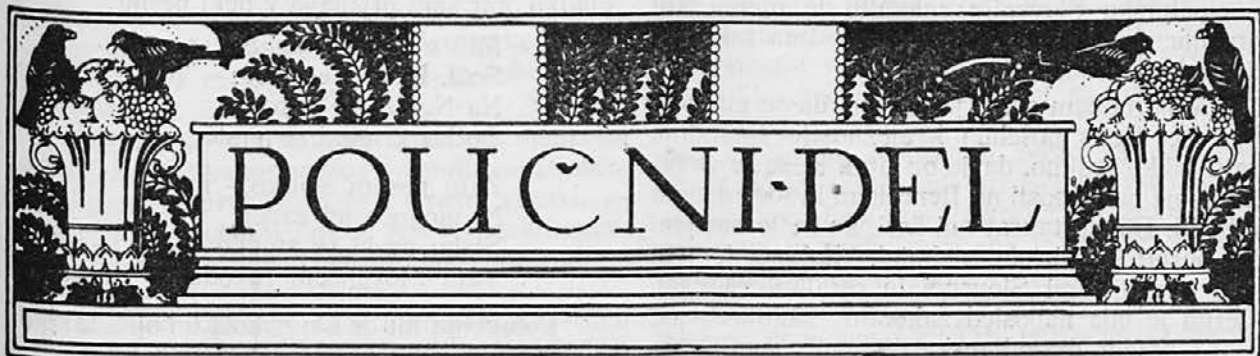
Poletje.

Vsa dalja tli od vročega poldneva,
na sivi skali pisan gad čepi
in bolj ko toplo solnce ga ogreva,
obrača leno se na vse strani,

Od ceste prašne, sivega kamenja
odbijajo se žarki v mrtvi zrak ;
in polja ždiijo kakor brez življenja
zavita vsa v dušech par oblak.

In zemlja naokoli tiho sanja,
in ptički skrivajo se v vejah tam,
da sredi tega večnega molčanja
jaz čutim se, ah, čisto... čisto sam...

Janko Samec.

PETER PODREKA.

OBRAZI NAŠIH MOŽ IVAN TRINKO.

V proslavo beneškega Slovence.

ER se vrla »Mladika« tako hvalevredno spominja slavnih in zaslužnih mož, naj ji tu dam na razpolago par vrstic o velezaslužnem beneškem Slovincu, ki se ne sme prezreti, posebno letos, ko ob-

hajamo stoletni dan njegovega rojstva.

Prav lepo se ga spominjam, imam ga še krepko zarisane v domišljiji, kakor da bi ga bil videl še pred kratkim živega pred očmi. In vendar koliko let je že, odkar sem govoril z njim poslednjikrat v solnčnem in rodovitnem Roncu, kjer je bil zadnjič v službi!

Kdo pa je ta? boste vprašali.

Moj Bog! Ta je ranjki »kaplan«! Sprvič mu nisem znal za drugačno ime. Ljudstvo ga je tako imenovalo in vsak je znal, da je on, čeprav je bilo in je še vedno toliko drugih vrlih kaplanov po naših gorah in dolinah. Bil je namreč nekak uzor, nekak prototip svoje vrste, vsled česar je vžival obče spoštovanje in vsestranske simpatije.

Pa cenjeni bralci »Mladike« ga niso poznali, zato naj jim ga predstavim, imenujem s pravim imenom: bil je naš šempeterski *Peter Podreka*. Mladina, ki hrepeniš po vzorih, po zlatih vzgledih, odkrij si glavo in prikloni se. Bil je velezaslužen mož, prijatelj in učitelj mladine, navdajšen Slovenec, čist in kremenit značaj, vreden da se ga živo spominjamo in ga proslavljam.

Sto let je preteklo, odkar je zagledal beli dan ob bistri Nadiži, rodil se je namreč od pošteni in premožnih starišev 16. svečana 1. 1822 v prijaznem Šempetru. Deček je bil nenavadno bistre glave, zato so ga dali v šole, kojih dolgo vrsto je dovršil v videmskem semenišču

burnega leta 1848. Kmalu potem je postal kaplan na Trčmunu, kjer ga imajo stari ljudje še vedno v hvaležnem spominu. V tej razsežni a ne baš lahki službi je ostal 8 let in pasel svojo čredo z vzorno skrbjo in modrostjo ter je bil ljudem pravi oče ne samo v duhovnih zadevah, ampak tudi v vsakem drugem oziru. In še posebej se je žrtvoval in postavil zanje svoje življenje, kadar je po kaplaniji razsajal legar in pozneje še hujša kolera in je kot umen zdravnik (drugih ni bilo!) bolnikom stregel, zdrave učil in svaril in mnogim rešil življenje.

L. 1857. je bil na veliko žalost Trčmunjcev pozvan za župnijskega kaplana v Šempeter, kjer je ostal 17 let nevtrudljivo delaven, obče spuštovan in priljubljen. Tu se je med drugim veliko trudil za napravo nove prepotrebne župnijske cerkve, za katero je že imel gotov krasen in veličasten načrt. Toda ker iz raznih zaprek ni mogel uresničiti svoje prežive želje, se je užalil in prosil, da ga prestavi v Ronec.

V Roncu je z nespremenjeno skrbjo in točnostjo izvrševal svoj poklic in mnogo skrbel tudi za gmotno napredovanje in blagostanje ljudstva. Na veliko žalost Rončanov, sobratov, prijateljev in znancev, je preminul od kapi zadet, v 67. letu svojega življenja, dne 4. listopada 1. 1889.

Bil je veselega značaja, miroljuben, prijazen, duhovit. V družbi je znal vedno kaj zanimivega povedati. Odlikoval se je z izbornostjo in gostoljubnostjo. Laški znanci so ga imenovali »il gentiluomo della montagna«. Bil je v prijateljski zvezi z marsikaterim odličnjakom slovenskim in neslovenskim. Z ljubljanskim monsig. Jeranom sta si pridno dopisovala. Slavni ruško-poljski učenjak prof. Baudouin de Courtenay je opetovano gostoval pri njem. Ako bi imenovali vse njegove imenitne prijatelje, bi nabral cele litanijske imena.

Njegove zasluge za svoje Slovence so velike. On jih je likal in učil, kjer je le mogel. Posebno skrb je imel za mladino. Njegova cerkev je bila vedno uzor čednosti in dostojnosti, kar je jako lepo vplivalo na ljudi. V Roncu se je bil posvetil sadjereji in jo je širil na vse mogoče načine med ljudstvom, bodisi z besedo, bodisi z vzgledom. Radi tega je bil tudi večkrat odli-

kovan. Danes se mora Ronec in za Roncem vsa Šempeterska Slovenija zahvaliti le njemu kot prvemu začetniku in buditelju, če ima tako lep dobiček od sadja.

V narodnem oziru je vreden, da se ga vsak Slovenec še s posebno hvaležnostjo spominja, kajti lahko trdimo, da je on prvi, ki se je zavedel svoje narodnosti na Beneškem in jo v drugih vzbudil. Bili so takrat oni časi, ko se je narodni čut burno in splošno vzbujal. Zakipel je tudi med avstrijskimi Slovenci in ostalimi Slovani, katerim je bila naposled zakonito zagotovljena, vsaj v besedi, državljanska ravnopravnost. Navdušenja in vsestranskega rodoljubnega delovanja ni manjkalo nikoder. Tako je to življenje privrelo tudi v srednjo soško dolino in se osredotočilo v Kobaridu in v Tolminu.

Pot iz Trčmuna čez Jevšček na Livek je gorska, seveda, pa tudi precej slikovita in ne baš dolga. Dokler je bil naš Podreka na Trčmu, je pogostoma zahajal v to prijazno vas, kjer se je seznanil ne samo s takratnim vikarjem, ampak tudi s pokojnim ravnateljem osrednjega goriškega semenišča mons. doktorjem Hrastom. Iz Livka do Kobarida, z razgledom na divni Krn in na najlepši del soške doline, je istotako lepa pot in tudi kratka. Torej dalje v Kobarid! In tako se je z občevanjem s soškimi Slovenci hitro zavedel in se obilo napojil narednega čuta. Iskra rodoljublja je v njegovi občutni duši živo zatlela in vzplamtela.

Vi Slovenci, ki se že od mladih nog zavedate in živite v svojem ozračju, ne morete pojmovati, kako se godi mlademu, šolanemu človeku, ki ve, da je živ a živi v tujem okrožju in ne pozna družega naroda razven onega, k kateremu je priklopljen, s katerim se pa ne vjema v jeziku in v navadah in od katerega je zaničevan kakor nekak izrastek nižje vrste; ne morete pojmovati, pravim, kako se mu godi, ko se slučajno, nepričakovano zave, da je na svetu velik narod, ki govori njegov domači jezik, ki ima svojo osebnost, svoje pravice, svojo omiko, svojo književnost, svoje slavne može itd. Zbudi se kakor iz neprijetnih sanj in veselo prisenenčen spozna prvič kam pripada, kje ima svoje v pravem pomenu in kje ima poleg osebne, domače, tudi splošno, narodno družino, k kateri se sme, se more in se mora prištevati. Zdi se mu, da se je prebrlil k novemu, že nekoliko zamujenemu življenju, da je našel samega sebe in hoče na vso silo živeti na novo.

Tako se je godilo mlademu Trčmuskemu kaplanu. On se je oklenil s celo dušo svoje narodnosti in se je hitro horizontaliral v novi smeri. Naročil se je na slovenske liste, nakupil si slovenskih knjig in se je začel učiti slovenščine. Ob enem je vzpodbujal k zavednosti tudi sobrate ter širil slovenske knjige, posebno molitvenike med ljudi. Svoječasno je skrbel tudi za Družbo sv. Mohorja. Nazadnje je začel še pisati slovensko in skladati pesmi. Pesniške zmožnosti mu

ni manjkalo, toda z jezikom mu ni šlo tako gladko, kar sam priznava v neki pesmi:

Mili glasi tam na Savi,
Soči, Dravi se glasé;
Na Nediži so hripavi,
Težko z njimi se vrsté.

Zato pesem sladko - milo
Ni mogoče mi zapet;
Slabo pa bi se studilo
Vam Slovencem razodet.

Polagoma mu je šlo nekoliko bolje, tako da je nekaj njegovih pesmi natisnjenih v »Zgodnji Danici«, v »Zori« (1874 l. njegova najbolj znana »Slavjanka«) in v »Soči«. Tiskano je bilo tudi na letakih več njegovih prigradnic, posebnost za nove maše, pa so se večinoma poizgubile.

Ko je prišel nekoč v Kobarid, so ga takajšnji rodoljubi iznenadili s častnim sprejemom, pri katerem so pevke zapele njegovo »Slavjanko« po Carlijevem napevu. To ga je do solz ganilo ter ga tako navdušilo, da je prišedši domov zložil nastopno pesem:

KOBARIDSKIM PEVKAM.

Slavjanske mladice,
Le pojte veselo,
Slavjansko deželo
Budite naprej!

Kjerkoli glasijo
Se vaši glasovi,
Se slavski sinovi
Dramijo vselej.

Slavjanska danica
Je že zasvetila,
Ki bode zdrobila
Protivnike v prah.

I bodo združili
Se sini slavjanski
V en rod velikanski
Nasprotnikom strah.

I tačas veselo
Se bodo pa vila
Prekrasna vezila
Vam v slavni spomin.

Njegova najboljša pesem je ona, kateri je dal naslov: »Slovenija in njena hčerka na Beneškem«, obelodanjena v »Soči« l. 1871.

Velika njegova zasluga je, da je priredil skupno s takratnim odličnim šempeterskim župnikom Mučičem in dal natisniti v Gorici l. 1869 kratek a modro zasnovan »Katekizem za Slovence videmske nadškofije«. S tem je izpodrinil razne rokopisne prestave in prireditve, skrpane v spakedranem narečju. Tudi drugače je veliko skrbel, da se je slovenščina zboljšala v cerkveni porabi.

Rad je občeval z dijaki in bogoslovci ter jim priporočal, naj se učijo poleg drugih pred-

metov tudi svojega jezika. Posojal jim je tudi knjige.

— Ná, ná, puobič, boš videu kake bukve 'majo Slovinj' — je rekel, pa se je dobrodašno nasmejal.

Enkrat, ko sem bil kot dijak pri njem, mi je pokazal — kakor veliko svetinjo — Prešernove pesmi v prvi izdaji in v krasni vezavi. — Vidiš, vidiš, puobic, — mi je rekel — takih pesmi je malo na sviete. Telih na dán vuoz rok. — In jih je zopet skrbno shranil.

Tak je bil ta mož na kratko orisan, pristen sin prelepe nadižke doline. Njegovo rodoljubno prizadevanje ni ostalo brez sadu; zato je naša dolžnost da se ga spominjamo in da mu kličemo: Slava!

ŠOPEK NA GROB MOŽA. CIR. MET. VUGU. J. ABRAM.

(Dalje).

POKOJNI Ciril se ni dolgo mogel odločiti, kateri stan naj si izbere. V enem je pa bil na jasnem, namreč delovati za narod, njegga probuji in napredku posvetiti vse svoje moči. Končno se je odločil za duhovniški stan, dobro vedoč, da bo v tem stanu najbolj v zvezi z narodom, da bo v njem najbolj neodvisen in prostih rok ter da je najplemenitejše delo, vzgajati mladino, vzgajati in organizovati preprosto ljudstvo. Za ta stan je treba sicer velike samozataje in duhá požrvovalnosti, a prav zato je bil zanj primeren, ker je bil poln idealov in skrajno nesebičnega srca.

Tiste čase, okoli leta 1915., je jel nov, čil, duh prevevati Slovenijo. V Gorici *dr. Mahnič*, v Ljubljani pa mladi *dr. Krek*, (r. l. 1865.) sta s svojim vzgledom in ognjevito besedo pozivala in užigala zlasti mladino h resnemu in plodovitemu narodnemu delu ter zadajala liberalnim frazam hude udarce. Posebno *dr. Krek* si je osvajal srca mladih, delaželnih duhov. V javnem življenju in delovanju je začrtal nova pota. Le z vsestranskim *socialnim, gospodarskim* in *splošnim izobraževalnim* delom se dá rešiti in dvigniti naš narod. Delavski, rokodelski-obrtni in kmetijski stan je treba organizirati, osamosvojiti, rešiti ga iz rok tlačiteljev, odurohov in drugih izkoriščevalcev, ga izobraževati: ter duševno in gmotno dvigniti. Ako to dosežemo, bo 99% našega naroda rešenega in s tem — ves narod! Vpliv *dr. Krek*ov je bil velikanski. Sam je delal za desetih, dvajsetih, ob njem, po njem so vstajale v vrste narodnih delavcev nove in nove moči z odločnim krščansko socialnim programom, tem so se pa pridruževali v vneti tekmi tudi drugi, ki sicer niso vseskozi prisezali na ta program, a so narod resno ljubili. In delavske organizacije so se porajale po naši domovini druga za drugo, hranilnice in posojilnice

ter druge gospodarske zadrage so naglo preplavile okraje in dežele, vmes so pa izobraževalna in druga mladinska društva v večjem in večjem številu vstajala na dan po vseh krajih in kotih slovenske domovine ter se združevale v pokrajinske zveze in v skupno splošno »*Slovensko krščansko - socialno zvezo*«. Duševni voditelj in po večini tudi predsednik vseh imenovanih, socialnih, gospodarskih in izobraževalnih zvez in organizacij pa je bil in ostal do smrti oče — *dr. Krek* († 1917).

Tudi pri nas na *Primorskem*, zlasti na *Goriškem* je to novo gibanje mogočno zavalovalo in pojavila se je cela vrsta vnetih narodnih delavcev. Pred vsem omenimo velezaslužnega *dr. Antona Gregorčiča*, ki je že poprej jel, skoraj osamljen, delovati tudi na gospodarskem in zlasti šolskem polju, dalje pokojnega *dr. Jožeta Pavlica*, brata *dr. Andreja Pavlica*, *dr. Josipa Pavlica*, sedanjega lazarista *dr. Fr. Knavs*a, *dr. Jožeta Ličana*, pokojnega *Janeza Dermastia*, sedanjega kobariškega dekana msgr. *Ivana Koršiča*, tolminskega dekana *Ivana Rojca* in drugi.

Dr. Krek je tudi sam večkrat in zelo rad prihitel na Goriško, ki se mu je že dijaku zelo priljubilo. Poznal je bolj ali manj vso deželo in tudi Trst ter Istro, zakaj ni ga bilo kmalu večjega kraja na Goriškem, kjer bi ne bil tekom let nastopil bodi pri snovanju kake zadrage ali društva, bodi kot govornik na shodih ali poučnih tečajih. *Dr. Krek* je s svojo univerzalno osebnostjo, s svojim vse obsegajočim srcem in splošnim organizatoričnim delovanjem kmalu podrl pokrajinske meje v Sloveniji; zanj ni bilo Štajerca, Korošca, Kranjca ali Primorca — vsi so bili le Slovenci!*) Žal, da so njegovo veliko delo dušno zedinjene Slovenije drugi podirali ali ovirali. — Eno pa moramo pribiti, da je bil *dr. Krek* povsod zelo priljubljen, povsod domač, povsod velezaslužen ter si ga prav tako lastimo mi kakor Kranjci, Štajerci ali Korošci — in celo Hrvatje v banovini, Bosanci in Dalmatini. On se je vsem prilagodil. Kolikor znancev je štel, koliko tudi prijateljev in častilcev. Spoštovali in visoko cenili so ga tudi resni politični nasprotniki in delovali v prid naroda največ po njegovih smernicah, čeprav iz strankarskih ozirrov ne ž njim. Sovražili so ga le *oderuhi, ljudski izkoriščevalci* in *podli duševni sužnji*, kakor je tudi on le-te in samo te in take sovražil in brezobzirno pobijal kot gnusno golazen.

Iskren osebni prijatelj *dr. Kreka* je bil tudi pokojni *Ciril Vuga* in je mnogo občeval ž njim v družbi svojih prijateljev že v semeniških letih

*) *Njegov ideal je bil pa tudi že od mlada in ga je zlasti zadnja leta z vsem srcem vdejavstvoval, podreti tudi narodne meje hrvatske in srbske ter tako pripravljati tudi splošno jugoslovensko edinstvo.*

in kasneje leto za letom zlasti o počitnicah. Dr. Krek je idealnega in živalnega Goričana silno rad imel, Ciril se je pa od njega mnogo naučil in zelo razširil svoje duševno obzorje.

Tega novega, krščansko socialnega gibanja se je oprijel Ciril že v semenišču (1895-1899). Pa je bilo res živahno tiste čase v Gorici! Bogoslovci smo bili v tesnem stiku z delavskim organizatorjem in urednikom »Primorskega lista«, solkanskim kaplanom Dermastio, s šentpeterskim kaplanoma Jožefom Ličanom in z ustanoviteljem urednikom »Delavskega prijatelja« dr. Knavsom ter tedanjim kaplanom na Travniku v Gorici Ivanom Korsičem. Kmalu sta si urednika pridobila med nami sotrudnikov in pokojni naš Ciril se je z vso vnemo posvetil zlasti socialnim študijam in sodelovanju pri obeh listih.

V tistih semeniških letih je napisal kot sad svojih študij večje delo »Deset božjih zapovedi in socialno vprašanje«, ki se je pa, žal, nekam izgubilo; določeno je bilo, da izide kot brošura. L. 1897, je izdalo kot. društvo, detoljubov njegovo lepo pisano knjižico »Sv. Fračišek Asiški«. Razne pesmi je objavljala Ciril v »Vrtcu« in »Angelčku«, svetopisemska »Visoka pesem« pa, ki jo je v lepih verzih spesnil tudi v semenišču, je ostala do danes še nenatisnjena. Hrani jo menda Leonova družba v Ljubljani. Nekaj pesmi je objavil v Mohorjevem in goriškem dr. Pavličevem koledarju, par spisov v dijaški »Zori«, zadnja leta poleg drugih člankov tudi več lepih podlistkov v »Goriški Straži«, kate-re urednik je bil, sicer pa, v kolikor nam je znano, drugih spisov ni objavil, čeprav je zelo rad gojil leposlovje, zlasti liriko. Ali je še kaj blaga v njegovi ostalini, bomo videli, ko je dobimo v roke.

Ne bo škodilo, alko ponatisnemo par njegovih pesmi, ki ga najbolje označujejo.

DA VEŠ!

Pa si mi ti zamerila,
ker sem ti rekel: dete,
češ, da doraslo si deklé,
in da več nisi dete.

Ne vem, če sem te prav umél,
a čuj in se ne čudi:
Gorjé ti, če si le deklé
in ne več dete tudi!

LE SOLZO,

Pač res je človek siromak,
ubog tako in revež tak,
da za največjo mu radost
in za največjo mu bridkost
ima le en izraz,
in to je — solza,
ki iz očesa
se mu potoči čez obraz.

SRCE — NEREŠENO VPRAŠANJE.

Prijatelj, nikar se ne trudi,
da rešiš skrivnostno vprašanje:
Kaj je človeško srce?
Umeti pač moreš skrivnosti,
ki hrani jih zemlje sredina,
in tajnosti moreš umeti,
ki morja jih krije globina,
a nikdar ne moreš umeti:
kaj je človeško srce?
Če tisočkrat misliš, da rešil
srca si skrivnostno vprašanje,
ostane še vedno vprašanje:
Kaj je človeško srce?

PESEM O LEŠNIKIH.

Vse lešnike na svetu
v en kup bi rad nabral,
in tebi, drago dete,
za god jih daroval.

Njih jedrca naj srca
goreča bi bila,
ki tebe, drago dete,
naj bi ljubila vsa!

Luščine njih naj bili
demánti bi svetli,
ki tebe, drago dete,
naj bi krasili vsi!

Rad takih bi na svetu
ti lešnikov nabral,
in tebi, drago dete,
za god jih daroval!

RUSKO SLOVSTVO IN REVOLUCIJA.

IVAN VOUK.

KO bodo poznejši ruski rodovi kritično proučevali današnje veliko rusko tragedijo, tedaj ne bodo mogli iti mimo lepe ruske književnosti devetnajstega in dvajsetega stoletja do izbruha boljševiškega prevrata.

Vsaka resnična umetnost je izraz svoje dobe. Umetnost je življenje, resnično življenje umetnikove duše, ki pri ustvarjanju doživlja trpljenja in radosti svojih junakov. Po umetniškovi zaslugi postanejo ti junaki takorekoč zgodovinski tipi vsakokratne sodobne družbe. V življenju, mišljenju in dejanju teh junakov se zrcali celotno družabno življenje, duševno in gmotno, naroda, t. j. njegove socialne razmere, svetovno naziranje vodilnih slojev, mišljenje množic, napredek ali nazadovanje, propadanje in umiranje. Ta umetnost je zato tudi preroška: v velikih obrisih napoveduje velike družabne pretrese naroda in človeštva sploh.

Ruska lepa knjiga je pač kakor malokate-ra druga predhodnica ali celo znanilka velike-

ga prevrata, ki se je izvršil na Ruskem in ki je zahteval tako ogromnih žrtev.

Od Gogolja sem, ki je pričetnik ruskega realizma v leposlovnih prozi, pa do najnovejšega časa je osnovna struna vseh ruskih pisateljev, neko posebno svetožalje. Toda to svetožalje ni ona mehkužna, sentimentalna, ženska solzavost, ki jo nahajamo v zapadnih romantičnih delih. Ne, to svetožalje je razgrinjanje resnične ruske bolesi.

Čičikov, glavni junak »*Mrtvih duš*«, ta ruski potujoči »Večni Žid« činovniške Rusije, nam prvi razgrinja razmere v ogromni Rusiji, ki ji gospoduje nesposobna klika. Veliki ruski medved se nam že tu prikazuje kot velikan na lončenih nogah, kakor so ga krstili Nemci. Kako tragičen junak je Čičikov v »*Mrtvih dušah*« vkljub vsemu Gogoljevemu humorju in sarkazmu, s katerim opisuje njegova dejanja. In ko se Čičikov v ječi vrže na tla, si ruje lase in joče iz obupa nad zapravljenim življenjem, ki je bilo zgrajeno na laži, prevari, koristoljubju, tedaj ne joče Čičikov, ampak Gogolj sam, jočejo se vsi dobromisleči in dobrohoteči ljudje, ki vidijo prepad, v katerega drči ljubljena Rusija. Ali ni v Gogoljevi primeri Rusije s trojko ter v njegovem vprašanju na koncu prvega dela omenjene povesti: »Kam drviš Rusija?« nekaj preroškega?

Med pisatelji štiridesetih let zavzema *Turgenjev* najodličnejše mesto. Temu pisatelja so nadedli ime zapadnjaka, toda ta označba velja le do gotove meje. Po obliki se je *Turgenjev* resnično približal ali recimo celo posnemal zapadne literature, zlasti francoske, toda njegovi junaki, kakor sta *Bazarov* v »*Očetih in sinovih*« ter *Rudin* so pristni tipi iz ruske inteligence plemiškega sloja štiridesetih let. Ti junaki predočujejo rusko neodločnost, nedelavnost, brezplodno modrovanje in umstveno igračkarnje. A njegovi »*Lovčevi zapiski*« so velika obtožba tedanjega položaja ruskega mušiča, ki je bil pravcati suženj na gospodovi zemlji. Tako je *Turgenjev* izvrstno orisal življenje na ruskih plemiških dvorcih, duševno in нравno razsulo teh slojev, a istočasno skušal predočiti neznost socialnega položaja ruskih kmetijskih množic. Kljub svoji umetniški obliki in umetniškemu žic. Kljub svojemu slogu, ki naj bo recimo »zapadnjaški«, pa je vendar tudi *Turgenjev* v svojih spisih, morda tudi nehote, tendenciozen. Velika umetniška duša ne more preko bolesi svoje dežele, ne da bi vtisnila svojim delom pečat obžalovanja nad razmerami, ne da bi obsojala družbe, ki ustvarja in trpi take razmere. *Turgenjevo* nazorje o ruskem življenju prihaja zlasti do izraza v romanu »*Dim*«. Vse rusko javno življenje je dim, prevara, dozdevnost.

Med najznamenitejše *Turgenjeve* vrstnike smemo prišteti *Ivana Aleksandroviča Gončarova*. Med tremi romani, ki jih je spisal, je najboljši in najznačilnejši »*Oblomov*«. V glavnem junaku *Oblomovu* je ustvaril *Gončarov*

pravcati plemenski tip ruskega naroda. *Oblomov* je sicer ruski plemič, toda če izvzamemo gotove posebnosti, kakor je njegova skrajna lenoba in enakomerno, vsakdanje, malenkostno življenje vse njegove okolice, nam je *Gončarov* predočil v *Oblomovu* vse napake ruskega človeka: pomanjkanje iniciative, pripravljivost pokoriti se prvemu energičnemu pozivu ali pritisku, golobja krotkost in mehkužnost. In če je hotel *Gončarov* ustvariti niemu nasproten pozitiven tip, je šel ponj med Nemce. *Oblomov* proti junak, ki mu prevzame zaročenko, je *Nemec Stolz*. *Gončarov* sam pravi, da bi pokvaril roman, če bi postavil *Oblomovu* nasproti kak ruski pozitiven tip, ker takega tipa med Rusi ni. Sploh pa opazamo pri ruskih pisateljih, da se jim pozitivni junaki ne posrečijo. Najbolji dokaz zato nam je *Gogolj* v »*Mrtvih dušah*«. Vsi njegovi negativni tipi kakor *Čičikov*, *Nazdrev*, *Manilov* i. t. d. so izvrstno podani, medtem ko je oni vzorni posestnik, katerega imena se več ne spominjam, nekaj prisiljenega in nenaravnega in kvari harmonijo *Gogoljeve* umetnine. Da se pa povrnem k *Gončarovu*, je treba omeniti, da je vzbudil *Oblomov* pravcato senzacijo, ko je izšel. Lenoba *Oblomova* je prišla v pogovor kot »*oblomovščina*«.

Dasi je *L. N. Tolstoj* po svojih delih prejel svetoven filozof kakor pa umetnik, in je v svojih poznejših letih obsodil in zavrgel umetnost, kulturo in civilizacijo, je vendar ustvaril taka umetniška dela, ki zavzemajo prva mesta v ruski književnosti. Njegove kritike ne veljajo le ruski družbi, to je res, vendar pa so nastali njegovi tipi doma na Ruskem.

Po svojem mišljenju in po svojem filozofskem naziranju (ki pa je bilo mimogrede povedano, v vednem izpreminjanju) je *Tolstoj* kozmopolit, toda če so *Nehljudov*, *Levin*, *Olehin* subjektivni tipi pisatelja, če so to *Tolstoji* v raznih fazah, pa je *Tolstoj* ustvaril celo galerijo najraznovrstnejših predstavnikov ruske družbe. Toda od *Nehljudova* pa da *Nikita* v »*Moči teme*« so pa ti junaki zrasli na lastnih tleh. Ne bom dalje našteval njegovih del, ki so številna in obširna, toda v njegovih romanih in povestih odmeva obsodba tedanje družbe. Ali ne prevzame človeka obup, ko bere, kako se je knez *Nehljudov* mučil izvesti reforme na svojih posestvih v prid mušičom, v nekem pismu govori *Nehljudov* o svojem strašnem razočaranju. Vkljub vsemu prizadevanje se njegove reforme ne samo izpreminjajo v nič, ampak so celo v škodo kmetom. Tako je ostalo *Nehljudovo* idealno stremljenje osvoboditi kmete iz robstva, brez sadu.

Nebroj tipov ruske družbe je ustvaril silni *Tolstojev* duh. Skoraj vsi ti tipi so negativni: predstavljajo nam duševno utrujenost, нравno pokvarjenost, brezsrčnost, pa tudi nemočno idealnost ljudi, ki iščejo resnico, a je ne najdejo, ki hočejo dobro, a ne znajo. Vkljub temu pa je *Tolstoj* pozitivist, ker pové, kaj je treba napraviti.

Tolstojem. Oba pisatelja sta bila razočarana nad evropsko civilizacijo, oba sta se uverila o npravni in umstveni nemoči ruskega razumnštva, oba pozivljata sorojake nazaj k narodu, k veri, h krščanstvu. Tolstoj pravi, da se zlo ne da premagati z nasiljem, zakaj nasilje je zlo, ki mora roditi novo zlo, novo nasilje. Nas lje se dá premagati le s popuščanjem do skrajnosti, brez odpora, z žrtvovanjem. Dostojevski pa pravi, da je treba k »očiščenju in pomlajenju« skozi trnjevo pot trpljenja in pokore.

Dostojevski je izklesal nebroj tipov. V njegovi lepi povesti, v »Zapiskih iz mrtvega doma«, so zastopane »propalce«, ki jih je družba zapodila od sebe. Ti nesrečneži pa so tako očitno produkt grehov te družbe, da je se nam zdi njihova kazen krivična. V Raskolnikovu nam predočuje napol patološki tip modernega fantasta, ki išče izhoda iz labirinta duševnih blodenj, zmot, bojov in dvomov. Toda eden glavnih vzrokov tega duševnega stanja je iskati v krivičnosti, malomarnosti in brezsrčnosti družbe. Dostojevski, ki je v življenju sam mnogo pretrpel, nam slika po večini notranje, duševno življenje svojih junakov. Dostojevski je analitik človeške duše, v zadnji kotichek srca pogleda in razgali pred nami najbolj skrite utripe duševnega življenja. Toda ali ni duševnost posameznikov značilna za družabne razmere?

Predno preidemo k novejšim modernim pisateljem, bi mogel našteti še celo vrsto manj znanih pisateljev te vrste, ki so v svojih delih predočevali bedo nižjih slojev. Ti so n. pr. Slejpcov, Uspenskij, Rešetnikov, Levitov i. dr. Kakor se tudi ti poslednji med seboj razlikujejo, vendar preveva njihova dela, žalost nad trpljenjem ljudstva in iskrena ljubezen in želja pomagati bednikom.

(Konec prih.)

IMENA POLARNIH RODOV. V. ŠARABON.

KAKOR živalstvo in rastlinstvo tako so tudi polarni ljudje v marsičem enotni, bodisi telesno bodisi duševno. Splošno se približujejo mongolskemu tipu. Veliki niso; neki del Eskimov ima približno velikost 1 m 58 cm, Samojedi samo 1 m 42 cm, Laponci 1 m 51 cm, Laponkinje 1 m 42 cm. Noge so v primeri s truplom telesa prekratke. Barva kože je rumena in rjava, veliko je tudi belopolnih kakor smo mi; kdor je dosti na solncu, je bolj ogorel, pa tudi tisti je malo bolj črn, ki je zmeraj v dimu in pa ki je umazan. V dimu so pa seveda zmiraj, kakor bomo še videli, umivati se pa tudi včasih ne morejo. — Tu se spomnim na neko dogodbico, ki sem jo te dni bral. Na Škotskem so dali posestniki nekega premogovnika rudarjem vsako leto en teden počitnic, da so se lah-

ko peljali v bližnje kopaljšče. Ko vlak некоč odhaja, se srečata dva prijatelja. »Zakaj si pa vendar tako črn in zamazan? vpraša prvi drugega. »Sem lansko leto vlak zamudil.« mu odgovori. — Brade in brk nimajo dosti, lasje so večjidel črni in kitasti, le nekteri Laponci, Samojedi in Ostjaki imajo rdečkaste ali plave lasje. Oči se vidijo navadno postrani kakor pri Mongolih sploh; to pa zato, ker je kožica v kotu očesa vsled premale vzbočenosti nosne kosti nekoliko preveč razpeta.

Glede jezika je čudno to, da so si naprimer vsi dialekti Eskimov tako podobni, da Eskimo z Grenlandije lahko razume onega iz Alaske, dočim je to pri rodovih Sibirije popolnoma izključeno; tam so bivališča vedno menjavali in se podili semintja, zato velikanska mešanica.

Ameriški zastopniki polarnih narodov so *Eskimi*. Njih bivališče je južni del vzhodne grenlandske obale, cela zahodna grenlandska obala, severni Labrador, južni polarni otoki, vsa obala Ledenega morja od Hudsonovega zaliva notri doli globoko v Alasko, nekaj otokov tam okoli in celo še rtiča Dežnev in Čukskoj v Sibiriji. Sami se ne imenujejo Eskimi, tako jih imenujejo Indijanci; znači pa to ljudi, ki jedo surovo meso, sami se imenujejo Inuit, ljudje; to opazimo pri več narodih. Glave imajo dolge, čeljusti močne, zobe močne in bele, nosovi so ploščati in široki, poteze obraza surove in zalite. Novorojenčki so bolj svetle barve kakor odrastli in imajo kakor tudi japonski dojenčki večkrat na hrbtu črnomodro liso. Da so majhne postave, smo že omenili; so pa tudi izjeme med njimi, tako ima neki rod ob Beringovi cesti srednjo velikost 1 m 69 cm. Tu bi omenili, da so Evropejci poprečno 1 m 68 cm visoki; seveda je velika razlika med Škotom in Bošnjakom na eni strani ter južnim Italijanom in Špancem na drugi. — Pripominjamo, da je zelo dobro, če imamo pri čitanju geografskih odstavkov vselej atlant pri roki; tedaj zmeraj vemo, kje smo. —

Eskime razdelijo v pet rodov. Prvi so Grenlandci; na vzhodni obali jih je kakih 500, na zahodni pa okoli 10.000. Povsod pri narodih severa bomo opazili majhne številke, kar je pri nas milijon, je tam tisoč. Ni hrane, narava prepoveduje gosto naselitev. Kakšen prostor porabi naprimer en sam severni jelen za svojo prehrano! In koliko mora biti takih živali, da

¹⁾ *Kratko značilno dogodbico imenujemo anekdoto. Letos sem jih nabral nad dvesto in Jugoslovanska knjigarna jih je izdala kot knjižico z naslovom: »Zgodovinske anekdote«. Opisujejo nam v kratkih potezah vse stanove človeštva, kmete, plemiče, rokodelce, vladarje, naslikajo nam v par potezah njih domišljavost, dobro srce, hudomušnost, domišljijo, praznovernost, hladnokrvnost, poštenost, preprostost, prebrisanost itd. Knjižica ima žepno obliko in jo lahko vzamemo povsod seboj.*

prehranijo eno samo rodovino! Letos je bil v življenja Eskimov grenlandskih največji dogodek dosedaj, obiskala sta jih danski kralj in kraljica, kar se še nikdar ni zgodilo. Grenlandija je namreč pod varstvom Danske.

Drugi del Eskimov se imenuje osrednji Eskimi, prebiva pa po polarnih otokih in polotokih ter deloma po celini severozahodno od Hudsonovega zaliva. Največ jih je na Baffinovi deželi, 1000 do 11.000, vseh skupaj morebiti 1500. Najnovejši raziskovalci nam pa poročajo o doslej neznanih rodovih, bivajočih v šele sedaj odkritih notranjih delih onih otokov in polotokov. Tretja skupina, labradora, šteje tudi okoli 1500 duš. Četrta skupina stanuje ob dol-

Eskimo.

njem teku reke Machenzie in zahodno odtod.: Pravijo, da je tukaj pradomovina in izhodišče vseh Eskimov!

Peto skupino, najmočnejšo in gospodarsko najbolj oblagodarjeno, tvori 13 do 15 alaskanskih rodov, 14.000 jih je. Na razpolago jim je bogato živalstvo Beringovega morja, zakladi rib v rekah in pa les notranjih gozdov. K tej skupini spadajo tudi Eskimi na otoku sv. Lavrencija, na Diomedovih otokih in pa oni ob azijski obali. Azijski Eskimi se menujejo lut, zopet toliko kot ljudje; največ jih je na rtiču Čukskoj, 5 vasi.

S tem smo prišli do bivališč druge glavne skupine polarnih narodov, do azijsko-evropske; ta je veliko bolj pisana. Za najstarejše prebivalce Sibirije imajo Čukče, Korjeke, Itelme, Jukagire in Jeniseje.

Na najskrajnem robu sevrovzhodne Azije, med rekami Anadir, Penšina, Omolon, Kolima ter morjem stanujejo Čukči; nekaj jih je tudi na zahodu dolnje Kolime. Njih dežela je pač najneprijetnejša v celi Sibiriji, proti mrzlim vetrovom ni nobenega zavetja; polno je gora in zamrznjenega močvirja. Menda jih je okoli 12.000, vsaj toliko so jih našli pri velikem ljudskem štetju l. 1897. Navadno jih razdelijo v potujoče Čukče ali Čukče severnih jelenov, ki hodijo po deželi semintja; in pa v obmorske Čukče, ki bivajo stalno ob morju. Sami se pa imenujejo Liijililit = ljudje domačega jezika ali orávelat = ljudje ali pa lie-orávelat = domači ljudje; vidimo torej isto kakor pri Eskimih. Poleg navadnega tipa se nahajajo tudi Čukči orjaške postave, rjave kože in temnočrnih las.

Južno od Anadirja so pa doma najbližji njih sorodniki. Korieki. Stanujejo od Anadirja in Penšine proti jugu in segajo globoko na polotok Kamčatko. Njih ime ima podobnost z imenom za severnega jelena, imenujejo se pa tudi tannit = ljudje. Teh je pa kakih 6000.

Južni del Kamčatke so posedali preje Kamčadali, kojih pravo ime je *Stelmi* = prebivalci. Okoli l. 1760 jih je bilo še kakih 10—11.000, a boji z Rusi in boleznimi so njih število hitro skrčili; samo l. 1768 so jih koze uničile tri četrtine. Okoli leta 1780 jih je našel Billing samo še 1053, poleg 1687 Rusov. Ko je l. 1851—55 potoval Ditmar po Kamčatki, je našel samo en ostrog še, pač pa na več krajih razvaline hiš, črepinje, orodje in orožje. L. 1897 so jih našli skoro 4000, a je bilo med njimi zelo veliko mešanik.

Med Kamčatko in Alasko je cela niz otokov z različnimi imeni. Na Beringovem otoku stanujejo Čukči; na Komandorskih otokih, Bližnjih otokih, Podganskih otokih itd. proti vzhoda pa *Alenti*. Po narodu so nadeli geografi tudi celemu otočju ime Alenti. Včasih jih je bilo zelo veliko, a danes jih ni dosti več. Venjaminov je našel še l. 1846 2200 alentsko govorečih, ljudsko štetje 1897 l. jih pa izkaže samo še 584. Pop Venjaminov, ki je živel dolgo časa med njimi, pravi, da so l m 645 mm do l m 823 mm visoki, srednja visokost bi bila torej l m 73 cm, zelo veliko.

Zahodni sosedje Čukčev so *Jukagiri*. Pred sto leti je bila njih zemlja dosti obsežnejša kakor je danes, a so jih potisnili nazaj, Čukči od vzhoda sem, Jakuti in Tunguzi pa od zahoda tja. Sedanje njih bivališče gre od Anadirja čez Omolon in Kolimo do Indigirke, a jih še sedaj ne pustijo pri miru. Odkod ime Jukagiri, ni znano; sami se imenujejo odulpa = ljudje. Prej mnogoštevilne so nalezljive bolezni in boji s Čukči zelo skrčili; dočim našteje Georgi l. 1780 samo davkoplačevalcev še 1000, jih izkaže štetje leta 1897 samo še 506. Primerjaj Alute. So pa veliki krepki ljudje, dolgih obrazov, črnih las in oči, svetle barve v obrazu.

Južno in zahodno od Jukagirov pa stanuje najkrepkejši in najbrihtnejši severosibirski rod, *Jakuti*, ali, kakor se sami imenujejo, Sohaler. So turškega rodu. Jako razsežna je dežela njihova, razprostira se od Leninih dotokov Vitima in Viluja gori do Ledenega morja, na vzhod do Kolime in do Ohotskega morja, na zahod pa do Hatange. Nekteri drobci gredo še dalje, zlasti daleč pa pridejo kot trgovci. Preje so stanovali veliko bolj na jugu, razne homatije so jih pa vrgle na sever; zato se je njihovo število, prej 50000, okoli l. 1750 skrčilo na 35000. Potem so se pa zelo pomnožili, l. 1845 so jih cenili na 100000, ljudsko štetje l. 1897 jih je pa naštel 227000. Jakuti so torej najmnogostevilnejši polarni narod, ki daleko prekaša vse druge. Ne samo, da se zelo množijo, vsesavajo tudi druge, posebno Tunguze in celo Ruse; ruski naseniki med njimi sprejmejo kmalu njih navade, mišljenje in jezik. Po zunanosti se približujejo Turkom in Tatarom, ne pravim Mongolom, oči so majhne, nos ploščat, lasje črni in črnorjavi, brada redka, velikost nekoliko manjša kakor pri Rusih. Zaslugo za Sibirijo so si stekli s tem, da so vpeljali konja v gozdnato gorovje, kar se Rusom kljub vsemu prizadevanju in stroškom ni posrečilo. So zelo špekulativni in igrajo na daljnem sibirskem vzhodu isto vlogo kakor Sirjeni pri Samojedih ali židje v Evropi.

Tunguzi.

Drugačni so pa *Tunguzi*, najbolj razširjen sibirski rod. Stanujejo od 43. stopinje severne širine do 77., torej do najsevernejše točke Azije. Kaj je to, 34 stopenj? To je cela Evropa od najjužnejše točke pa do najsevernejše. Na zahod se razprostirajo skoro do Jeniseja, na vzhod pa do Ohotskega morja, kjer imajo posebno ime Lamuti. Največ jih je med Leno in Jenisejem, a bolj proti Jeniseju. Kitajci so jih poznali že pred Kristovim rojstvom, rekli so jim Tunghu, sami se pa nazivljajo boja = možje. Jakutizirani Tunguzi so *Dolgani* ob Hatangi, samo 500 duš. Mongolski tip je pri Tunguzih čisto zelo izražen. Na glasu so zlasti po finem sluhu in vidu, čemur se moramo zlasti glede vida zelo čuditi, saj vedno gledajo v sneg ali pa v ogenj in v dimu so tudi zmeraj, kadar so doma. Kljub jakutiziranju in raznim boleznim

— ošpice, tifus itd. — se pa njihovo število ne manjša, l. 1897 so jih naštel nad 66000. To pa zato ne, ker imajo toliko otrok, večkrat po 7 do 9. Revmatizma ne poznajo, napol nagi letajo iz šotoru ven v zimski mraz; živo srebro v toplomeru zmrzne, Tunguz gre pa v lahkem jo-

Ostjaki.

piču ven na lov. So pa krepak gorski narod, pošteni, gostoljubni in hrabri kakor prebivalci Alp, a njih dobrosrčnost lokavi Jakuti prav grdo izrabljajo. Middendorf jih imenuje najizvirnejši in najznačajnejši narod Sibirijske, Castren jih pa nazivlje sibirsko plemstvo.

Nadaljne rodove — Ostjake, Jeniseje, Samojede in Laponce — štejejo k finskonarijski mongolski skupini, ki ima glavne zastopnike v Evropi, dočim jih ima dosedaj obravnavana v Aziji.

Ostjaki stanujejo med Irlišem, Objo in Jenisejem, bolj v sredi otoka, ob Jeniseju še malo čez na desni breg. Ostjak pomeni toliko kot človek od Obje; sicer imajo pa zanje toliko označb kakor noben drug sibirski narod. Pavly jih je razdelil v tri skupine, prva 3000 duš, druga 5000, tretja 15000, skupaj 23000. Tri dialekte govorijo, vsi trije imajo veliko primesi sosednih jezikov. Pod vplivom evropske civilizacije se njih število menda krči; naprej razsajajo ošpice, revmatizem, alkohol itd.; zato jih ljudsko štetje l. 1897 našteje samo še 19663. Ne dosežejo več srednje velikosti, roke in noge so kakor pri večini polarnih narodov majhne. Kožna barva je nekoliko bolj bleda kot pri Rusih, deklice imajo večkrat nalahno rdeča lica. Obraz je ploščat, čelo sili naprej, nos je majhen, vdrt in se konča z vzvišino, podobno gumbu. Nosnice so velike in široko odprte, usta velika in široka, ustnice debele in mesnate, posebno spodnja, brada majhna in okrogla. Lasje so večinoma črni in mehki, pa tudi plavi in rdečkasti, oči temne in majhne. Veliko o Ostjakih je pisal znani polarni raziskovalec Nansen v svoji lepi knjigi: Sibirija, dežela prihodnosti.

Jeniseje tik ob Jeniseju so imeli do najnovejših časov za ostjakizirane Samojede, sedaj pa pravijo, da so ostanek Pra-azijatov, torej najstarejših prebivalcev severne Azije; o-

stanek, ohranjen sicer samo v štirih vzhodnih narodih. Čukčih, Korjekih, Itelmih in Jukagirih. Sicer se pa od svojih bližnjih sosedov prav nič ne razlikujejo, lovci so in ribiči. Višina je povprečno 154 cm, malo; suhi so, brada redka, lasje gosti, lase spletajo včasih tudi moški v kito, ženske pa v dve kiti. Njih število je pa zelo majhno, l. 1897 jih je bilo še 994, sedaj morebiti komaj 700. Nansen se zelo zanje zavzema in pozivlja merodajne činitelje, naj kaj napravijo, da se ta zanimiv narod ohrani. Sedanja ruska vlada za take stvari pač nima zanimanja in izginili bodo. Sploh opazamo, kako se ves svet čimdalje bolj evropeizira, postaja zmeraj bolj enak, različnosti izginjajo. To je le škoda, vsak bi rad zase živel, svoje življenje. Izganjajo tudi lepi običaji nekdanjih časov, vse postaja enoliko. Saj opazujemo isti pojav tudi pri nas, ljudje se nekterih starih navad že kar nekako sramujejo. To pa ni prav, to bi se moralo ohraniti, v tem se kaže značaj ljudstva, ljubezen do preteklosti, do izročila.

Večina *Samojedov* stanuje onostran Urala v Aziji, nekaj jih je pa tudi tostran v Evropi; razprostirajo se od reke Hatange na polotok Tajmir pa do reke Mezen v Evropi. Na jug gredo ob rekah Jenisej in Ob, precej daleč, na sever pa do obal Ledenege morja, polotok Jamal tam gori se imenuje tudi Samojedski polotok. Ime Samojed — tisti ki sam je — pa najbrž ni ruskega izvora, temveč finskega in pomeni toliko kot človeka, živečega v močvirnih pokrajinah. Sami se imenujejo Hazovo = ljudje, ob reki Pečara pa Ninec = možje. Ob evropski obali Ledenege morja in tudi v Aziji beremo ime Jaraki, poleg tega jih je pa še dosti drugih. Tudi je bolj na jugu precej razbitih oddelkov Vseh skupaj jih je kakih 16000. So pa mešan narod, sestavljen iz mongolskih in finskih delov. Deklice se možijo že z 11. ali 12. letom, s 30. letom so pa ženske že stare. Čudno je to, da imajo Samojedke kakor tudi Laponke silno razdražene živce; če se ustrašijo, če slišijo kak nenaden šum, pisk itd., tedaj jih napade slabost, začnejo besneti in nazadnje omedlijo. Na jugu od njih stanujejo Sirjeni, o kterih smo že rekli, da Samojede nesramno izkoriščajo — to smo omenili tudi pri Jakutih —. To izkoriščanje jih tira v bedo in zato se morebiti njih število krči, tembolj ker ima slabi vpliv evropske civilizacije lahek dostop do njih.

Zadnji polarni narod so *Laponci*, stanujejo samo v Evropi. Na Skandinaviji gredo na jug do 62. stopinj severne širine, seveda ne v velikem številu. Na Švedskem jih je okoli 6700, v Norvegiji 17200, v Finlandiji in na polotoku Kola 2400, vseh skupaj 26—27000. Ime je švedsko, Norvežani jih imenujejo Fince, Fince pa Kvenc; sami se imenujejo Same ali Some, najbrž ljudje, ki bivajo v močvirju. Obraz je širok, nos ploščat in gor zavihan, brada kratka, ustnice ozke, kosti ob licih štrlijo naprej, oči so ali

modre ali sive ali rumenozelene, redkokdaj temne, lasje rdečerjavi, koža bela, na nezavarovanih krajih rdeča. Velikost moških je 1'51 m, ženskih 1'42 m. Če si predstavljamo ta mala bitja prav živo in če pomislimo, da jim vsled vednega dima teče venomer iz oči, potem si ne moremo misliti, da so Laponci med najbolj zapeljivimi ljudmi sveta. Njih število se najbrž ne manjša, ker je edina njih bolezen vnetje oči, ker jih kože in ošpice le malokdaj obiščejo in ker imajo zelo veliko otrok: rodbina s 15—18 otroci niso ravno redke, včasih jih je pa tudi 20 do 24. Da so Laponci izvrstni tatovi, je lahko umljivo. Vsi nomadski narodi so tatovi; pride kužna bolezen nad živino, pogine jim, nadomestila ni in tudi nič ne kaže, da bi bilo drugo leto boljše. Pri nas če je ena letina slaba, je pa druga boljša, tam pa tega ni. Zato si »izposodi« Laponec severne jelene od soseda. Neverjetne so razdalje, ki jih napravijo pri takih roparskih pohodih ali pa na lovu; uporabljajo sani ali smuči.

Po Byhanu.

KAJ VSE LJUDJE JEDO.

FR. Bergner nam pripoveduje sledeče zanimivosti: Splača se pokazati, kako se je človek navadil tudi na najbolj nenavadno hrano. Norvežani na primer pečejo iz fino-zdrobjene jelkine škorje pridejavši malo moke kisel, a jako rediven kruh. Na polotoku Kola zmeša Rus testo in belo prst ter peče iz tega kruh. Ta običaj je v tropskih deželah čisto navaden.

Boljša in zares redivna je pa potica, ki si jo napravimo iz posušenih in stolčenih *kobilic* in ki jo imajo Arabci prav posebno radi. Kobilice so v Afriki od severa do juga prava ljudska hrana, tako važna, da se ravnajo vse druge tržne cene po njej. Če je kobilic veliko na prodaj, padejo tudi cene za druga živila, in nasprotno. Tuareg na severu použije za kosilo do 300 kobilic, natančno izpolnivši strogo zapoved korana s tem, da je odstranil prej glavo, petrotnice in noge. Na jugu Afrike pa nabirajo Buri kobilice kar v vreče, jih prekadijo in napravijo iz njih nekako polento; ali pa jih posušijo na solncu, namažejo z njimi kruh in ga jedo z največjo slastjo. Kobilic je namreč v nekterih krajih toliko, da na kilometre daleč pokrijejo vso zemljo za par metrov na debelo. Polje in travnike uničijo, služijo pa za hrano ljudem in živalim, bodisi levom in leopardom kakor jastrebom in kraguljem. Hotentoti v južni Afriki svoje žene s kobilicami naravnost pitajo, pri njih je namreč obilica telesa ideal lepote. Tudi na Kitajskem vlada veliko veselje, če se bliža kak potujoč oblak teh sicer zelo neprijetnih gostov. Staro in mlado jim gre na-

proti in tlačijo si z njimi usta z največjo požrešnostjo, da Evropecu kar slabo postane. Napolnivi se nalovijo drugih, jih doma pol ure kuhajo, odstranijo perotnice, glavo in noge, jih nasolijo, poprajo in okisajo in slaščica je gotova. V južni Rusiji in sosednih donavskih deželah je potujoča kobilica za kmeta priljubljen prigrizek; iz mladih kobilic, ki še nimajo perotnic, si pa napravijo juho, ki jo komaj razlikujemo od naše goveje juhe.

Tudi *cikade*, marčki, podobni velikanskim debelim muham, niso kar tako. Velike ličinke in z jajci napolnjene samice so šle že starim Grkom v slast. Severoameriškim Indijancem se pa vsakih 17 let kar usta cedijo, ker takrat prihaja v neizmernih množicah »cikada sedemnajst«; to je njeno ime.

V Afriki, Indiji in Južni Ameriki so pa *termiti* posebno priljubljeni. To je neka vrsta mravelj. Zlasti priljubljene so kraljice, kojih telo je napihnjeno kakor kakšen valjar, polno jajc in masti. Napravijo jih kot omelete, mažejo z njimi kruh ali pa polnijo z njimi pastete. Celo Evropeci jih jedo; ni čuda potem, da Hotentot ali Bušman, kojega glavna hrana so ravno termiti, skoro omedli, če vidi tak masten zagrižek. Avstralski črnci jih pa nima rad, pač pa prst njihovih mravljišč, prepojeno z njihovimi odpadki in z neko gobo. Okus je torej najrazličnejši.

Pa tudi prave *mravlje* niso zavržene, vsaj v Južni Ameriki ne. Tam nastopa neka mravlja na ženitovanjskem potovanju v velikanskih množicah. Indijanci ob reki Amaconki so tedaj kar nori. Zlasti zadnji del tolstih samic jim diši, odtrgajo ga in ga použijejo surovega ali pa praženega. V Braziliji prodajajo mravlje kar v škatljah, trgovina z njimi je zelo živahna. Lahko jih kupiš tudi na stojnicah na trgu. Neka druga mravlja pa draži Mehikance, njeno telo je napihnjeno kakor krogla in polno medu, torej pravi medeni lonček.

No, recimo, mravlje, to naj še bo. Če pa beremo, da uživa človek tudi *gosenice in metulje* in sicer ne iz potrebe, temveč kot slaščico, se moramo pa zares čuditi. Na Kitajskem naprimer kosilo ni kosilo, če ni na mizi goste pisane gosenične juhe, tudi ličinka sviloprejk je kosilo v prav. Boljši sloji jedo te ličinke v juhi ali pa jih pomešajo z rumenjacom ali pa spečejo v masti, revni Kitajec jih pa popopra, osoli in okisa. Tudi Avstralec ima gosenice rad in sicer tem rajši, čim večje in debelejše so. Avstralski jedo tudi debele nočne metulje; pa pravijo, da se morajo tudi oni na to hrano šele navaditi in da jim povzroča v začetku sitnosti. Ni čuda! Prav jim pride tudi neki dnevni metulj, ki nastopi v ogromnih rojih in ki ga v dimu omamijo. Na razbeljenih tleh mu požgejo tipalke, perotnice in noge in dober je; pravijo, da je v njem neko olje, dišče po orehih. Enak okus ima tudi južni Afrikanec. Pa tudi v Indiji,

na Madagaskarju, v Mehiki itd. so gosenice in metulji dober prigrizek.

Ne smemo se torej čuditi, če so tudi *hrošči* in njih ličinke stalna jed raznih narodov. V Južni Ameriki in Indiji ličinko nekega hrošča naravnost redijo; debela je kot palec, spečejo jo v masti in okusna klobasica je pripravljena. Mi bi rekli: brrr! Pa jo vendar tudi Evropeci jedo. Saj je celo stari stric znanega Darwina hvalil ličinke hroščev kot redivno in okusno jed. Jedo jih tudi v Parizu in nekaterih drugih delih Francije, pečejo jih v testu ali pa jih pražijo v žrjavici, prepojeni s surovim maslom. Pravijo, da so prav dobre. Na vsak način boljše kakor ličinke nekega hrošča, živečega v čreslu, ki jih je imel veliki fizikar Réaumur tako rad.

Pajki! Še to! A kar se meni gnusi, je drugemu užitek. Hotentot in Kafer imata nekega debelega okusnega pajka raje kakor kokosov oreh. Na Novi Kaledoniji pražijo dolge pajke za pokosilce, pravijo pa, da jih začetkoma želodec tišči. Nas bi tudi. Slavni Humboldt nam pripoveduje, kako so indijanski otroci grabili in ropali iz zemlje do pol metra dolge *stonoge* — nekaka štrigalica — in jih kar surove z največjo slastjo naravnost žrli. Kar strese nas in prav oddahnemo se, če slišimo, da uživajo na Cejlonu polne pesti divjih *čebel* in *čmrljev*; črnici jih imajo pa tako radi, da si večkrat sežejo zaradi njih. drug drugemu v kuštravo glavo. Patagonske lepoticice in tudi druge tam doli na otokih Pacifika pa za zabavo in kratek čas zobljejo one majhne šesteronožne živalice, ki so jih imeli vojaki mej vojsko po cele armade. Nordenskjöld nam pripoveduje, da smatrajo Čukci *glavno uš* kot dobro in okusno sredstvo proti bolečinam v prsih in se tega sredstva tudi prav pridno poslužujejo. Ga imajo pa tudi dosti. Tudi Indijanci in črnici lovijo to divjačino, zlasti matere pri otrocih, a je ne vržejo proč kakor mi, temveč v usta z nje!

Seveda lovi človek tudi *muhe* in dela iz njih kruh ali pa jih skuha v juhi. Tako ob jezeru Njasa v Afriki ali pa ob jezerih v Nevadi v Severni Ameriki kjer se pojavijo muhe in njihove ličinke na milijone. V Mehiki nabirajo celo jajca dveh velikih vodnih *stenic* in delajo iz njih v postnem času omelete in druge take slaščice.

Pride pa še hujše. Znani raziskovalec Afrike G. Schweinfurth nam pripoveduje, da so nosači z največjim užitkom strgali *črve* iz želodca zaklanega goveda in jih surove uživali. Strašno! Skoro samo od črvov in drugih takih mehkužcev živijo domačini okoli Port Adelaide v Avstraliji, govejeja mesa pa ne marajo. V Birni pa redijo deževne črve v mleku, ki ga vsak dan osvežijo; pravijo, da zgubijo črvi vsak okus po zemlji in da so uprav kraljevska hrana. Debeli so kot svinčnik, pečejo jih v surovem maslu, pa imajo makarone. Nestrpno pričakujejo prebivalci otokov Samoa in Fidži nekega

črva palolo, ki prihaja v nepreglednih množicah. Zadnji del se mu od časa do časa odtrga in plava sam okoli in veliko je tedaj veselje temnopoltih otočanov.

Sploh ljudje raje uživajo nižjevrstne morske živali kakor pa nižjevrstne živali na suhem. Skoro gotovo zato, ker so bolj slane in imajo zato boljši okus. Kakšna je zunanja oblika, to je vseeno; sicer bi tudi Italijan ne mogel pojesti vsega tega, kar imenajze frutti di mare. *Moški ježki* so pa prav okusni, pri nas jih vzamemo kar iz hišice. Kitajci in Japonci jih pa nasolijo, stisnejo v zaboje in jih tako pošljejo na trg. Kitajec ima sploh rad kaj slinastega, kaj takega kar se vleče; zato je tudi *meduze*, podobne plavajočim loncem, skozin-skoz slezaste. Veliko večje važnosti je pa *tre-pang*, nekaka morska kumara, živeča od blata koral, podobna sivim, rjavim ali črnim meh-ovom.

Kitajec ima rad tudi *žabe*. No, te imamo pa mi tudi. Torej smo v tem skupaj; a mi jemo samo noge, Kitajec pa celo žabo in celo žabja jajca. To je pa zopet preveč. Kdor ima žabe rad, bi se mu splačal lov na veliko žabo v Ameriki, ki je do četrtr kilograma težka. Ta bi že izdala

S tako vnemo jo lovijo, da bo skoro gotovo delila usodo japonskega *mačerala velikana*, dolgega do poldrugi meter. Sicer je grd, a nje-

govo meso je izvrstno in tako so ga zasledovali, da muzeji in akvariji z največjo težavo se dobijo kak eksemplar. Tudi mehikanskega močerala aksolotena so Španci z domačimi vred — vzemši med postne jedi — tako lovili, da jih je danes več v evropskih ribnikih in akvarijih kakor pa v mehikanskih jezerih.

Krokodili tudi niso za vsakega, mora že imeti želodec črnca. Raje imajo neko drugo vrsto martinčkov ali gaščaric, *leguanc*, dolge do 1 meter; meso je tako kakor kunčevo ali perotnina. Lovijo jih v Braziliji in Mehiki z nalašč za to dresiranimi psi; ravnotako njim sorodne do dva metra dolge *varane*, kojih meso ima podoben okus, kakor fazanovo. Tudi znani indijski martinček *geko* je prav dober; odsekajo mu glavo, rep in noge, ga zvijejo in posušijo na solncu. Včasih ga spečejo v pokriti žrjavici. Sploh pravijo, da so martinčki izvrstna in okusna hrana, najsi jih uživamo sveže v juhi ali pa razsekamo v kocke in spečemo v surovem maslu. Čudno je, da jih sicer prav nič izbirčni Kafer ne mara, četudi bi moral lakote umreti. Ima pa kakor tudi avstralski črnc prav rad *kače*, tudi najstrupenejše; meso ima okus jegulje ali teletine, kar potrjuje tudi Evropejci. Brazilec uživa velikansko boo, lovec ob Misisipiju pa ima najraje sesekano meso kače klo-potače.

V. Šarabon.

L. Spazzupan (Karikatura).

BOTER.

spal.

Tedaj se mu je sanjalo, da naj gre pred vrata in prvega ki bo srečal, naj poprosi za botra. Ko se je prebudil, je sklenil, da bo storil, kot se mu je sanjalo; šel je pred vrata, in prvega, ki ga je srečal, je poprosil za botra.

Tujec mu je daroval kozarec z vodo in dejal: »To je čudovita voda, s katero lahko bolne ozdraviš, samo vedeti moraš, kje smrt stoji. Če stoji pri glavi, daj bolniku te vode in ozdravel bo, če pa stoji pri nogah, je vse zastonj, on mora umreti.«

Mož je tedaj naprej vsakemu bolniku lahko povedal, ali bo ozdravel ali umrl in je postal slaven radi svoje umetnosti ter zaslužil mnogo denarja.

Nekoč je bil poklican k kraljevemu otroku, in ko je vstopil, je videl smrt, ki je stala pri otrokovi glavi, in ga je ozdravil z vodo, to se je zgodilo tudi drugič, tretjič pa je stala pri njegovih nogah in moral je umreti.

Mož je hotel enkrat obiskati botra in mu povedati, kako se mu godi ž njegovo vodo. Ko pa je stopil v hišo, je zapazil čudoma čudne reči. Na prvi stopnjici sta se topli veslica in metla med seboj.

Vprašal je: »Kje stanuje boter.«

Metla je odgovorila: »Eno stopnico višje.«

Ko je prišel eno stopnico višje, je videl množico mrtvih malh ležati. Vprašal je: »Kje stanuje boter.«

Nekdo je odgovoril: »Eno stopnico višje.«

Na tretji stopnici je ležala kopica mrt-

vaških glav, in zopet je moral eno stopnico višje.

Na četrti stopnici je videl ribe, ki so se same v ponvi cvrle. Zopet so dejale: »Eno stopnico višje.«

Ko je prišel na peto stopnico, je stal pred neko sobo in pokukal skozi ključavnico v sobo, v kateri je videl botra, ki je nosil par dolgih rogov.

Ko je odprl vrata in vstopil, je boter naglo legel v posteljo in se pokrnil.

Mož je dejal: »Boter, kaj pa je v Vaši hiši? Na prvi stopnici se veslica in metla tepeta.«

»Kako si neumen,« je dejal boter. »To sta hlapec in dekla, ki se pogovarjata.«

»Toda na drugi stopnici leže mrtve muhe.«

»To je kačji koren, nič drugega! dragi moj.«

»In na tretji stopnici je kopica mrtvaških glav.«

»To so same kapusove glave.«

»In na tretji stopnici sem videl ribe, ki so se same cvrle.« In ko je to izgovoril so prišle ribe in so se prinesle same na mizo. »In ko sem prišel na peto stopnico, sem pogledal skozi ključavnico in sem Vas videl, boter, ko ste imeli dolge rogove.«

»To pa ni res!«

In moža je popadel tak strah, da je pri priči zbežal, bogve, kaj bi bil še sicer ž njim boter napravil.

ROŽE.

*Bela roža: bela duša,
lepa in sveta;*

*rdeča roža: kri iz srčne
srede vzeta;*

*rmena roža: solnčna sestra
drobna, sloka;*

*plava roža: z neba oboka,
z neba oboka cvetka mala
plavooka.*

LAŽ IN RESNICA. G. B.

(Konec.)

RESNICA ne pozna stranpota, resnica je le ena. Ako »zatre« človek v sebi čut za resnico, zgubi ravnotežje, zgubi duševni mir. In dokler si človek ne pribori notranjega miru, ni v njem resnice, ni

v njem pravega življenja. »Narava zahteva od vsake stvari, da je pravilna, da je resnična; ako je taka, jo obvaruje — v nasprotnem slučaju pa ne« (Carlyle). Človek in človeška družba. Bog, narava in življenje zahtevajo resnico; kjer zmaguje začasno laž, se lažnjivo dejanje ob gotovem času samoobsebi kaznuje in to je edino dobro, da slede grehu razočaranja in trpljenja. Ne bilo bi pravično, da bi se laž ne ubila z lastno roko.

Znana je že resnica, da laž izvira iz preintenzivno delujoče domišljije. Zlasti se to pri otrocih češče opazi; če otrok kaj pripoveduje ali opisuje, ne odgovarja vse resnici, ker marsikaj dostavi, kar se prilega njegovi domišljiji. Take otročje laži niso kaznive, ne smemo jih soditi pretragično in otroku koi pripisovati pokvarjenost. Dolžni smo nač. prepričati se o stvari ter poučiti otroka, da sme pripovedovati in opisati, kar je v resnici videl ali slišal. Pomisliti je treba, da se zapoved resnice v otroku ne zbudi sama ob sebi in da niso v njegovem notranjem življenju tako močni instinkti, da bi zamogel razločevati resnico in laž.

Večkrat je laž tudi kralj nerazvitega mišljenja in manjkajočega življenjskega izkustva ali pa duševna šibkost. Kako poboljšati lažnivca? Mnogo je odvisno od načina, kako se postopa z otrokom, ki se ga je zasačilo na laži. Ono strogo policijsko naziranje, s katerim se obsoja lažnivca otroka, je napačno. Ni nikakor psihološko in zdravo za mlado dušo, da se jo surovo obdela: tako se ji uniči še ono malo zaupanja, ki ga ima do vzgojitelja in rešiti se hoče otrok stroge kazni le na ta način, da greši

skriva in neopazovan. Vzgojitelj misli, da je v takem otroku, ki se ga navidez boji, zatrl laž; v resnici pa ni nikakor ozdravil duševno šibkega otroka.

V otroku se bo razvijal značaj le pod pogojem, da se v njem vzbujajo duševne kreposti in ne duševni šibkosti. Ko se v otroku razvije čut resnicoljubnosti, pretehtaj vsako njegovo izjavo, da veš, v kolikor odgovarja resnici; a tudi kar pripoveduje vzgojitelj otroku, mora sloneti na resnici. Mnogo je momentov v otroškem življenju, ko se otroka lahko navaja k resnicoljubnosti, treba jih je le porabiti. Nevarno je, otrokom obljubovati — kar se nikdar ne izpolni. So malenkosti, ki zamorejo biti otroški vzgoji usodne.

Ako ima otrok zaupanje v vzgojitelja — ne bo zahrbtnosti, ne bo zvijače in laži. Opiši večkrat otroku posledice laži in kratkovidnost onih, ki se dajo slepiti od laži bodisi po lastni krivdi ali po dejanju in govorjenju drugih. — Otroku naj zre v realno življenje in nič ne škodi, ako mu streš lažnjive iluzije. Bodi mu ti kazipot in luč resnice — in oba se bosta veselila te luči.

JOSIP STRITAR.

OSIP Stritar, (podpisoval se je tudi Boris Miran), je bil ena najmarkantnejših osebnosti v našem slovstvu, ne toliko nadarjen kot estetsko izobražen, mentor naših pesnikov, ustanovitelj leposlovnega lista pri Slovencih, tistega foruma, ki posreduje med umetnikom in občinstvom in ju veže. Vse njegovo življenje je bilo posvečeno neumornemu delu. In to življenje ni bilo kratko, zakaj rojen je bil l. 1836. v Podsmreki pri Velikih Laščah in je že dopolnil 86 let. Delo mu je postalo tako nujna duševna in telesna potreba, da je še v starosti mnogo pisal, posebno knjige za mladino; pisal je tudi v težkih bojnih dneh stradanja v Aspangu pri Dunaju, kjer živi. Obsodba vojne in hrepenenje po miru se je rodilo v pesnikovi duši in našlo izliva. To so pričujoče pesmi, ki so zdaj izšle kot nekaka posebnost, in kot tako jo moramo tudi vzeti v rokó: zrealo moža, ki je star in izčrpan, ki gleda nekje iz starega sveta začuden v ta novi svet ter ga skuša s težava doumeti.

SVET NARODOM.

Tekmujte, tekmuje med sabo, narodi,
Pokažite z delom, kaj vsak velja;
Zmagovalec pa tisti med vami bodi,
Ki najmanj nesrečnih v deželi ima!

NESREČNA MATI BEGUNKA.

»Cizaj, cizaj le, sirota,
Če imaš še kaj moči;
Oh, zastonj, tu je suhota,
Kaplje mleka tukaj ni.

Tiho, tiho, dete! Malo
Potrpljenja še imej!
Pa se bo ti pomagalo
Da boš tiho za vselej.

Bliže, vedno bliže nama
Reka usmiljena šumi;
S tabo tudi tvoja mama
Mir in pokoj v nji dobi!«

Šumi, šumi dalje, reka,
Bistra, blaga reka ti;
Dva rešila si človeka,
Da ju nič več ne boli.

NESREČNA LASTAVICA.

Čivka, čivka drobna ptica,
Milo toži lastavica,
Križem leta, rfoleva
Kakor obstreljena, reva.

Spet od juga je vesela
V kraj domači priletela,
Kjer pod streho siromaka
Ljubo gnezdece jo čaka.

Leta, čivka, gleda, išče,
A ne najde: pogorišče,
Podrtija, kjer je mala
Hišica prej njena stala! —

Kakor ta, so vse požgane,
Razstreljene, razdejane!
Kup pepela, vsa vasica!
Tu je vojska, ljuba ptica;

Leti kam iz tega kraja,
Tja, kjer groza ne razsaja,
Kjer v deželi mir prebiva,
Da ga božja stvar uživa.

POMLAD V JESENI 1918.

Padaj, padaj, listje velo,
Kaj jesen ta meni mar;
Ko človeštvo doživelo
Je pomlad, nebeški dar!

Meni ljubo solnce sije,
Kamor se ozreš, pomlad!
Bujno raste vse in klije,
Vse obil obeta sad.

Sreča nepričakovana
Vsemu svetu dozori.
Da je le sovražna slana
V kalu ne ugonobi!

MARGINALNA OPAZKA.

Tunc praecipue in te ipse secede,
quum esse cogaris in turba.

Epicurus: Seneca ep. 25.

Srce na jeziku in v rokâh sem nosil
in gledal sem in bil sem slep,
poslušal sem in bil sem gluhi,
bil pameten sem in bil — osel.

Srce bi v prsîh moralo molčati
in slep bi moral gledati
in gluhi poslušati bi moral
in osel — pameten ostati.

Sam v sebi bil bi in med vsemi
bi se smejal, ko drugi bi jokali,
in jokal, ko bi se smejali —
pa kaj, ko človek sem in to so teoremi!

Joža Lovrenčič.

ISKRICE.

Srce je gibalo življenja, razum pa njegov regulator;
kdor združi to dvojico nasprotujočih si sil v en sam
harmoničen ritem, je srečen.

Kdor živi življenje zaradi njegove materialnosti, je
mrtev člen človeške družbe, kajti le duhi je, ki daje živ-
ljenju večno vsebino.

Pravimo, da se ljubimo, pa smo vendar najbližji
sami sebi! Kdo je, ki bi dal svojo poslednjo srajco be-
raču, zmrzujočemu na cesti? —

Zavržemo Boga, da bi nam bilo lažje živeti. A na-
mesto sreče, vstane v nas zavest lastne nemoči.

Mladost je, ki išče poti naprej; a starost pazi, da
ne vodijo v pogubo.

Ko si bo svet potegnil poslednjo krinko z obrazja
in ubil v sebi žival, bo našel svoje izveličanje.

Človek išče sreče venomer izven sebe, pa jo najde
le v samozatajevanju.

Sodimo njega, ki je lahkomišelnost ubil svojega bliž-
njaka. Koliko jih pa je med nami, ki so ubili sami sebe!

Rodimo otroke pa ne vemo zakaj? Kdo je, ki je
rodil človeka zaradi njegovega pravega poslanstva? —

Pravimo, da živimo svoji popolnosti, pa nas zmotita
v tem hrepenenju opoldanski kruh in vsakdanje težave.

»Namen posvečuje sredstva,« pravi krivičnik. Po-
vejte mi, bratje, kako naj naslonimo pravico na krivico,
svobodo na nasilje in luč na temo? Recimo raje narobe,
pa ne bo zmede v naši hiši.

Živi in ljubi samega sebe v toliko, v kolikor je to
dobro drugim, pa ne bo več greha med nami.

Ne išči utehe svojemu nemiru v stvareh od tega
sveta. Le pogled v večnost ti osveži duhá, da boš vesel
svojega življenja.

Ne ljubi svojih otrok le radi krvi in duha, ki te ve-
žejo z njimi, ampak zaradi zavesti, da so nov člen ve-
rige, ki drži iz preteklosti v boljšo bodočnost.

Ne ponižuj ženske v posodo lepote in slasti, ampak
ljubi jo, ker je tebi enakovredna stvar, brez katere bi
ne bilo nobenega življenja.

Janko Samec.

† JAKA ŠTOKA.

V Trstu je umrl Jaka Štoka, ena najmarkantnejših
osebnosti med tržaškimi Slovenci, ki je bil posvetil svo-
je življenje narodnemu delu. Na vseh poljih smo ga sre-
čali, bil je pri raznih kulturnih društvih in med prvimi
graditelji temelja za tržaško slovensko gledališče, kjer
se je tudi praktično udejstvoval. Mi se ga moramo
spomniti posebno z dveh strani: bil je lastnik edine slo-
venske knjigarnice v Trstu, ki ima lahko kot taka velik
kulturni pomen, bil je tudi založnik, izdajal je leto za
letom svojega »Vedeža«, lani tudi zbirko »Hišni prijatelj«, in poleg par drugih praktičnih knjig tudi nekaj le-
poslovnih knjig, da ne pozabimo, da je na pesniški zbirki
Joža Lovrenčiča »Deveta dežela«, njegova firma. V
drugi vrsti je bil pisatelj burk-enodejank, ki so se svc-
ječasno mnogo igrale po naši deželi. Bil je vseskozi ide-
alist, povsod priljubljen, nesebičen in skromen, mož, da
se mu s temi kratkimi vrsticami ne moremo oddolžiti in
se ga spomnimo v kratkem še v daljšem sestavku.

GLASBA.

Vinko Vodopivec: Lavretanske litanije. Nr. 2. Gorica 1922. Založil skladatelj. Skladba je v celoti dobra, se lepo razvija, preminja in stopnjuje. Malo neokretna v harmonizaciji se mi zdita samo prvi »Gospod usmili se nas« in prvi »Kristus usmili se nas.« Najlepše mesto za moj okus pa je: »Mati prečista.« Brezdvomno so te Vodopivčeve litanije ene boljših. Tako ocenjuje te litanije skladatelj Stanko Premrl v zadnjem Cerkv. Glasbeniku.

David Doktorič: Dve evharistični pesmi za mešan žbor. Gospod skladatelj nam je podal dve kompoziciji, ki se pri izbrani in moderni harmonizaciji odlikujeta po gladkotekoči deklamaciji in lepi, plemeniti melodiji. Boljšim mešanim zborom naj bodo te skladbe toplo priporočene — ne bo jim žal truda, ker so take skladbe učinkovite.

Vinko Vodopivec.

Karlo Adamič: Slovenski akordi, I. zvezek, 32 mešanih in moških zborov, II. zvezek, 22 mešanih in moških zborov. V Ljubljani 1921, založila Jugoslovanska knjigarna. Oba obsežna zvezka vsebujeta skupno 54 zborov. Karlo Adamič je bil rojen v Sodražici leta 1887, dovršil je orglarsko šolo v Ljubljani leta 1906. ter služi sedaj kot stolni kapelnik in učitelj glasbe v Senju v Hrvatskem Primorju. K. Adamič je izdal že več skladb, od katerih mi najbolj ugaja njegova zbirka Marijinih pesmi, ki je izšla pred vojno. Tudi ta dva zvezka prinašata veliko lepega, le nekateri krajši zbori bi lahko brez škode izostali, ker so premalo izdelani in nekterim manjka tudi originalnost. Samoposebi je razumljivo, da pri takem številu skladb ne more biti vse dobro. V prvem zvezku je posebno zanimiva »Nageliček« zlasti v harmonskem oziru. Lepa je tudi »Kaj bi te vprašal«.

Najboljše izdelana in v harmonizaciji vseskozi interesantna je skladba »Mir.« Samo predolga je — štiri vrstice teksta in šest strani kompozicije, to je že malo preveč. Krepka in kratka je »Mlatič.« »Vinska« je preveč vodena v melodičnem in harmoničnem obziru. V drugem zvezku so najlepše: »Hrvatskoj Istri,« »Lastavicam« in »Franica.« Večina zborov v teh dveh zvezkih je lahko izvedljivih, posebno težek ni nobeden, krajši zbori pa so večinoma tako lahki, da bodo dobrodošli zlasti začetnikom. Oba zvezka sta vredna priporočila.

Vinko Vodopivec.

OB BIRMI-

(Stankotu Zalar. Spesnil dr. Janez Ev. Krek 14-5. 1910.)

Ta lepi maj!

Po zemlji zelenje in cvetje,
nad njo pa dišave in petje,
povsod pa življenje in moč! —
V pomladi, v mladosti cvetoč
si, Stanko, in dvojnega maja
te mlada lepota napaja.
Ustavil bi rad Te na poti
in času potr bi peroti.
Ne gre! Obsojen je cvet, da premine
in tvoja mladost, da izgine.

Porasteš, in črna in mrka
na dušo skrb ti potrka,
in sredi ljudi, ki plakajo,
ki znoj in kri pretakajo,
te resni boji čakajo.

Moči Ti treba, moči...!
Moj Stanko, ko jutri roko
položi Ti škof na glavo,
za moč poprosi Bogá,
za močno telo in močnejše srce,
da krepko ostane sred Tvojih vojská,
za druge mehko, trdo pa zasé!

Moči Ti je treba, moči!
A pomni: Studenec kreposti
zavest je lastne slabosti!
Nikoli nikar ne pozabi:
Kot s prahom se veter igra,
tako nam življenje vihrá,
ljudje smo betežni in slabi...
Močni smo pa v veri v Bogá,
zaupanje vanj nas krepčá,
molitev poguma nam dá.

Moj Stanko, jutršni dan
izmoli si, da boš močan,
Učvrsti se, dušo prenovi,
Bog večni pa Te blagoslovi!

Priobčil Jos. Abram.

KULTURNI VESTNIK

VSTAJENJE DUHA.

G. M.

MNOGIH delavcev v primorski deželi se polasča globoka potrtost. Vse močne besede o veličini, v kateri se je pokazal strnjeni odpor slovensko-hrvatskega ljudstva, jih ne prepričajo. Naše ljudstvo, pravijo, se hrani od starih, pred vojno nakupičenih sil. Ampak, kdor zna pogledati v bistvo stvari, kdor opazuje rast in tresljaje ljudske duše, mora priznati: Propadamo. Notranje sile naroda upadajo; idealizem mladine gine; zadrugarji tožijo, da se večina zadržuje še umetno ohranja pri življenju, ker je v našem ljudstvu premalo duha vzajemnosti.

Že dolgo ni bilo dobe, v kateri bi bila politična izobrazba bolj padala kot sedaj. Da, nismo še močni. Še delujejo tajno in neslišno v moškem rodu ideje, ki so žarovite prodirale srce ljudstva v času pred vojno. Rod pa, ki raste, bo brez idej, brez krvi.

Ne varajmo se! Vse bahate prireditve »z bogatim vspehom«, vse veselice imajo v sebi dvojno: duha prosvete in blišč. Duh prosvete je izgorevajoča ideja, ki smo jo srečno rešili preko vojne; blišč je pa edino, kar rastoči rod prinaša.

Stroj slovenskega ljudstva je uzorno in popolno sestavljen. V njem pa ni duha, ni elektrike, ki bi pognala naprej, naprej, kvikičku celo ljudstvo.

Duh primorskega ljudstva peša, je pri tleh. Dokler ne spravimo v telo ljudstva novih življenskih sil, je vse maše delo zastoj.

Resnično. Izhodišče močnega idejnega gibanja je v tem, da vsi spoznamo: Vodilnih, jasnih načel je v primorskem slovenstvu čimdalje manj. Složno obubožava narod na duhu, kot celota pada v lenobo in mrtvilo. Vzrok za to umiranje idej je pa v tem, da so se vse kulturne struje bile zedinile, da bodo molčale o idejah, da pogasijo luč načel. Ravno na razvalinah domače dežele, sredi rodu, ki nosi v sebi rane in strup vojne, bi morala zavilhrati zasta-

va velike, osrednje ideje, da bi se zlomljeni in duševno oslabei rod dvignil in okrepečal. Mesto tega pa so v imenu sloge potisnili vse ljudstvo v temnico. In isti ljudje, ki so ljudstvo ugrabili vodilne ideje, ječijo sedaj, da je zavladala v širokih vrstah naroda popolna disorijentacija.

Kako globoko in daleč segajo posledice gnilih paktov med dvema nasprotujočima si idejama, vidimo v ogledalu življenja.

Zamislite si, da se poročita dva človeka, ki jih združuje izredna notranja ljubezen. Toda mož ima svoj nazor, svojo vero, poseben ustaljen pogled na svet; žena pa je drugovernna in sploh se njen svetozor v temeljih razlikuje od moževega. V obeh pa je lastni nazor tako ukoreninjen, da je nerazrušljiv kos njenih osebnosti. Kaj se mora nujno zgoditi?

Najprej pri najvišjih vprašanjih vesti zadetneta na dejstvo, da vsakdo misli drugače. Boli ju, ljubita se, toda nikdo ne more odstopiti. Če je vez med njima res polna trdnega duha, na tihem skleneta, ogibati se teh kočljivih točk. Toda vedno nove sporne točke se pojavljajo: otroci, vzgoja, šola, sploh vse idejne vrednote so predmet sporom. V ljubezni zamolčujeta vse to, prehajata preko vseh idejnih vrednot radi miru in sloge, se omejujeta le na predmete, ki ležijo izven območja svetovnega nazora. In posledica? Njunu sožitje je na zunaj zbrano in polno soglasja; vse zadeve izključno gospodarskega in tehničnega značaja se odmotavajo v najlepšem redu. Toda idejno življenje v sebi oba potlačujeta, dušita, da bi le sporov ne bilo. In tako si sama delata življenje prazno, sama si ugašata luči in ne vesta ne kam ne kod.

Isti pojav doživlja naša dežela, v kateri sta dve kulturni nasprotnici (o politiki tu ne govorimo) sklenili pogodbo. Tudi tu se skuša izključiti in se v resnici izključuje vse višje idejne vrednote. Radi bi govorili o veri, o tej osrednji ideji sveta... Ne govorite, da ne razžalite te in te struje, ki živi z vami v slogi. Potrebno je, viliti ljudstva v srca socialno mišljenje; ne govorite v tem, rotim vas v imenu sloge! Vi bi vendar morali nastopiti proti izkoriščevalcem, proti kapitalističnemu liberalizmu; toda s tem rušite slogo! Silno važno je vprašanje krščanske vzgoje in svobodne krščanske šole. Če je kaj čuta za edinost

v vas, molčite o tem, ker struja, s katero ste združeni, temelji na stoičnem modroslovju!! Saj tudi ona ne sme razpravljati v teh kočljivih vprašanjih, ki bi utegnili prinesiti boj med brate. In tako se v tihem soglasju dejansko izključujejo najvažnejši idejni problemi iz duševnega življenja primorskih Slovencev. Vse to, kar je motor kulturnega in sploh duševnega življenja, vse sile, ki dvigajo notranjo moč naroda, mi primorski Slovani dosledno izključujemo in uničujemo, To je neizpodbitno dejstvo! To dejstvo si mora danes vsak prosvetni delavec zabiti v glavo kot žebelj.

Kot kužna bolezen se je razpasla breznačelnost v naših društvih. Tudi ona se v imenu sloge omejuje na »nevtralni pas,« na pesmice, igrice, narodno veseljaštvo. Saj ni mogoče predavati, ko moraš vsako predavanje kulturne ali socialne snovi zgraditi na načelu!

Ker pa so načela — vedno v imenu sloge, — prepovedana, govori le v svet pretresujoči ideji: Slovenec sem, tako je mam'ca djala! In neprestano usihajo duševne sile, duha žrtve ni, duha vzajemnosti ni. V tehničnih zadevah — petje, igre, vojna odškodnina, itd. — smo si edini, o vseh drugih, neskončno višjih in važnejših problemih pa moramo lepo molčati, moramo sipati ljudstvu temo v oči — radi ljube splošne sloge.

Če skušamo preceniti usodne posledice tega gnilega stanja, ne smemo govoriti o delni škodi. Osrednja sila odмира, hrbtenica ljudstva se suši. Ker smo vse ideale pokrili z rumenim prtom sloge, usiha moč ljudstva: zato je prosvetno delo brez duha, združništvo brez vzajemnosti, ljudstvo pa brez vere v lastno moč. Edini izhod iz tega močvirja je, da prižgemo v deželi veliko luč neminljivega načela. Iz te večne luči v sredini nas se vsipajo vedno sveže sile v vse panoge kulturnega in socialnega življenja.

Niti za hip ne moremo dvomiti, kakšno naj bo to načelo. Biti mora vesoljno, večnoveljavno, dá, nadčloveško in nadnaravno. In to je k r š č a n s t v o. Krščanska kulturna misel bodi ona luč, o kateri ljudstvo kliče:

O luč je samo jedna, jedna —
in več kot jednega življenja vredna,
in več kot jedne, več kot jedne smrti.

(D. Kette).

Krščanska misel, bodimo gotovi, bo sprožila neslutene sile v prosvetnem gibanju, v združništvu, (ki korenini v ideji krščanske vzajemnosti), v kulturnem tvornem delu. Pomladila bo celo duševno življenje naroda. Ta osrednja sila bo neprestano jačila značaj in odporno pravno moč ljudstva; ona zmore užgati v srcih visok idealizem, ki je prvi pogoj za vsako uspešno delo naroda. Še več! Krščanska misel druží, objema v ljubezni vse ljudstvo, ne izključuje nikogar, ki ji hoče služiti. Zato vsebuje ta misel

tudi idejo složnega naroda. Krščanska misel je pa tudi socialna misel: V imenu te misli naj še dvigne primorsko ljudstvo v boj proti kapitalizmu, s to idejo v srcu naj gradi trdnjave nove, pravičnejše družbe.

Širom dežele so tihi delavci. Oni so sol zemlje. Večini njih zamira pogum, polášča se jih brezup, ko vidijo, da so skoro že ugasnile zvezde-vodnice slovenskemu Primorju. To ni prav, to ni dobro. Duh našega ljudstva ni še umrl, zaklet je le v drema vico.

Prebudimo ga! Prosvetni delavci po naših društvih imajo veliko nalogo in odgovornost, delati za vstajenje duha v ljudstvu: Za vstajenje krščanske kulturne misli in socialnih načel v slovanskem Primorju.

Narod se bo prebudil iz težkega sna, zavrget bo moreči nauk, da so pri nas načela prepovedana. Osvobojen se bo nasrkal svežih sil iz čistih idej, in pogumno bo zaplul v nova obzorja:

Prej bil podoben barki sem potrti,
a zdaj — le jadra, ladja, mi razvij,
ne boj se mi viharjev in peči!

J.

Zidarjem ognjišč.

ONI del poljskega naroda, ki je živel pod nemškimi cesarstvom, je prestal huda leta. V boju z vztrajnim, sistematičnim, prav znanstveno zasnovanim nasiljem so poznanjski Poljaki postali jeklen, krepak živelj. Celo ljudstvo se je postavilo v bran s takimi sredstvi, da morejo biti vzor tudi nam. Zidalo je nova poljska ognjišča.

Nemška vlada je nastavila meč na srce Poljakov: Nemška naj postane zemlja in mladina. Zato je nemški državni zbor bil sklenil zakon, ki določa, da sme vlada nasilno razlastiti poljskega kmeta in ga pognati s posestva. Zatrta je redke poljske šole in uvedla nemške; mnogo duhovnikov je bilo kaznovanih z ječo, ker so učili veronauk v poljskem jeziku. Tako so nemški plemiči hoteli izpodrezati poljskega kmeta z domače zemlje in naseliti nanjo nemške prihajače; poljska mladina naj bi se pa v šolah ponemčila in bila doma za hlapce nemškimi naseljencem. Da izvedejo ta načrt, so nemški narodnjaki ustanovili društvo Hakata, ki se je imenovalo po treh kapitalistih, vodnikih napada na poljske kmetiče. Hakata je od vlade razlaščenno zemljo delila med nemške priseljence.

Črez ta velikopotezni načrt je pa poljsko ljudstvo napravilo debel križ. Res je vlada začela razlaščevati poljske kmete, a če je ona ugrabila eno posestvo Poljakom, so Poljaki zasedli dve. Edino orožje Poljakov je bilo delo, varčnost in organi-

ORLOVSKI TABOR V BRNU.

zacija. Poljska kmečka družina je štela povprečno 9—10 glav. Ko so otroci dorastli, so se podali mladeniči v zapadno Nemčijo v rudnike v tovarne ali v obrt, dekleta pa so šla v mesta služiti. Redno, navadno vsakega pol leta, je vrel iz vseh industrijskih krajev Nemčije prihranjeni denar v domače hranilnice in odtod v poljsko Zemljiško banko. To poljsko banko so ustanovile kmečke zadrugе, da pobija delo, kapitalistov. Pokupovala je veleposestva zapravljenih nemških plemičev in jih razdeljevala med nove poljske družine. Ko so si bili mladi poljski fantje privarčevali dovolj denarja, so prišli domov in kupili od Zemljiške banke majhno posestvo, deloma na kredit in si ustanovili lastno ognjišče. Drugi pa, mizarji, zidarji, kovači, čevljarji itd. so si s prihranjenim denarjem ustanovili delavnico in so postali mali obrtniki. Dekleta so prinesla h hiši prihranjeno doto, ki je bila v krepko pomoč družini.

Z varčnostjo, delom, z obsežno organizacijo je poljski kmet pobil na tla roparje, ki so se hoteli polastiti njegove zemlje. Jemali so mu domove, — on pa je zidal nove.

V tem je tudi naša rešitev.

Naši fantje in dekleta morajo začeti zgodaj misliti na to, da si bo treba zgraditi lastno ognjišče. Treba je, da se mladina zave, da je vsak svoje sreče kovač. Začeti mora varčevati. Za varčevanje je treba trdne volje in vztrajnosti. Da dobijo oporo in korajžo za varčevanje, naj se trezni fantje in dekleta združujejo v »Čebelicah,« v hranilnih odsekih naših društev.

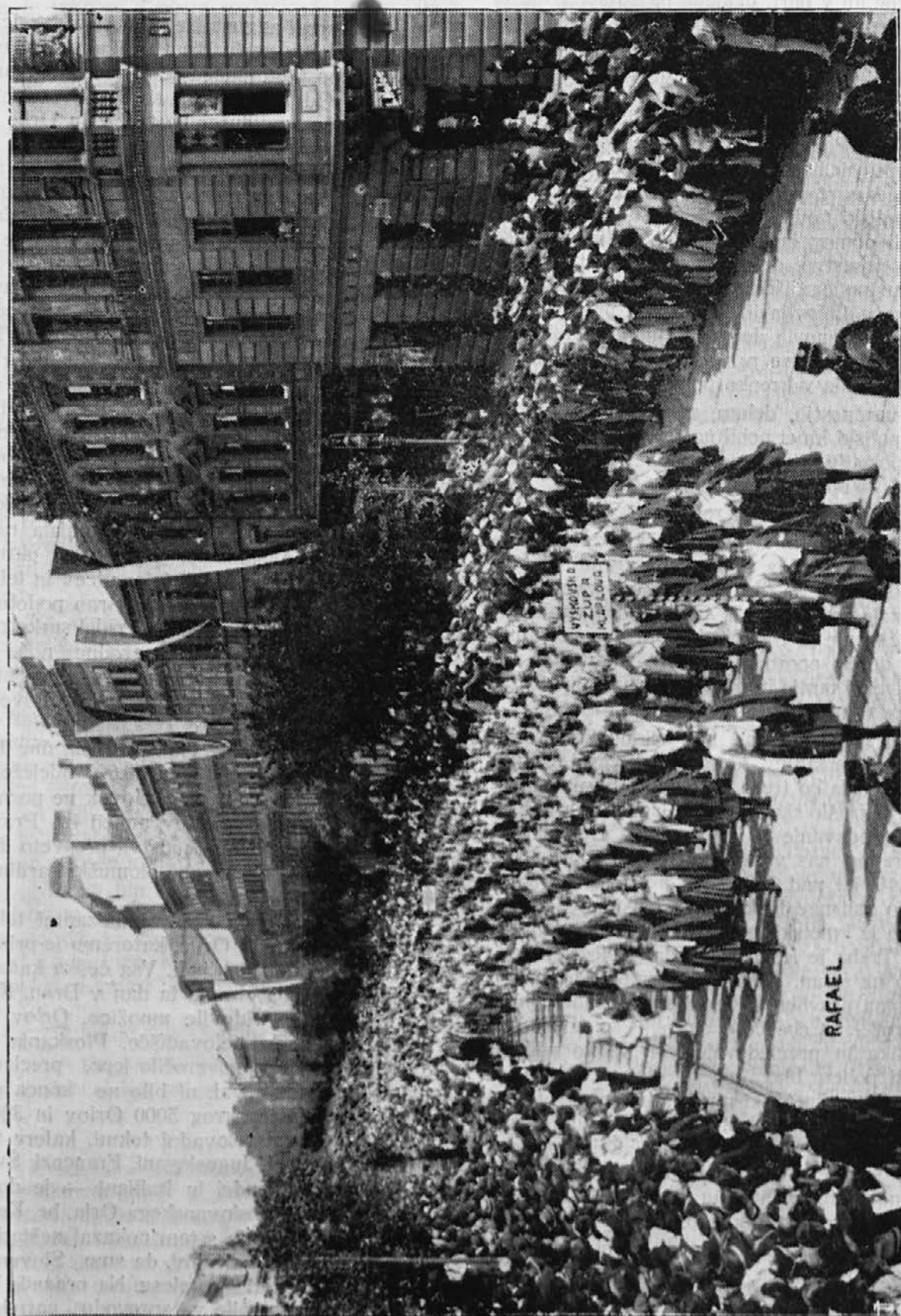
»Čebelico« smo pri nas ustanovili tako-le: Le desetorica fantov, ki so dovolj resni, da mislijo na to, da bo treba po nekaj letih ustanoviti si dom, je prišlo skupaj. Eden izmed njih je imel kratko predavanje o varčevanju. Dokazal je, da more pri nas vsak mlad delavec prihraniti tekom 10. let nad 5000 lir; s tem si zgradi s pomočjo zadrugе hišico ali si ustanovi delavnico. Če je kmetijski fant, si dokupi njivo ali kos gozda. Treba je le, da vsak dan položi eno samo liro na stran. Fantje so strmeli. Račun je popolnoma pravičen. Sklenili so, ustanoviti hranilni krožek »Čebelico,« izvolili so načelnika, blagajnika in pregledovalca. In vsako nedeljo po maši pobere blagajnik od članov po 7 lir; so pa tudi varčneži, ki mu jih dajejo po 14. Saj je 14 lir le dve tretjini plače, ki jo zasluži dnevno mlad fant. Vsak mesec odda »Čebelica« denar v domačo hranilnico in posojilnico. »Čebelica« ima knjigovodstvo in lastne izkaznice, tako da je nadzorstvo popolno.

To je prava pot. Želimo, da bi vsa naša mladina spoznala, da mora sama skovati srečo sebi in vsemu ljudstvu. Naj ne čaka odrešenja. Odrešenje je v nas samih, je v našem delu, je v vztrajnosti in značaju naše mladine. Zidaj si, mladina, lastno ognjišče, nov obrambni stolp slovenstva!

LETOS sredi avgusta se je vršil v krasnem moravskem mestu Brnu velikanski orlovski tabor, kakoršnega še ni videla slovenska zemlja. Od vseh strani so vozili posebni vlaki na tisoče navdušenih Orlov in Orlic v prelepo mesto Přemyslidov. Katoliška ideja je doživela v teh dneh svoj triumf. Slavnosti so se začele že koncem meseca julija z nastopom naraščajajočega, katerega je bilo nad 30.000. Za telovadbo je bilo prirejeno ogromno telovadišče — obdano okrog in okrog od tribun, na katerih je bilo prostora za 120.000 gledalcev. Višek slavnosti pa je tvoril skupni javni nastop telovadcev in telovadk v dneh od 13. do 16. avgusta. Te dni se je zbrala katoliška mladina — lahko rečem — iz vsega katol. sveta. Prilpeljali so se celo ameriški Čehi, katoliški telovadci iz Francije, Belgije, Holandske, Švice. Tudi Nemci, Poljaki in Italijani so poslali svoja zastopstva. Najkrasnejši pa je bil pogled na orlovstvo iz Jugoslavije in Čehoslovaške republike. S posebnim vlakom, ki sta ga spremljala tudi škofa Jeglič in Aksamovič, je dospelo okrog 2000 slovenskih in hrvaških telovadcev in telovadkinj. Tiste dni je bilo mesto Brno podobno velikemu mravljišču. Na ulicah si videl surko pri surki, čepico pri čepici — in narodne noše iz vseh slovenskih dežel. Posebno krasne so bile narodne noše Slovakov, Poljakov in Slovencev.

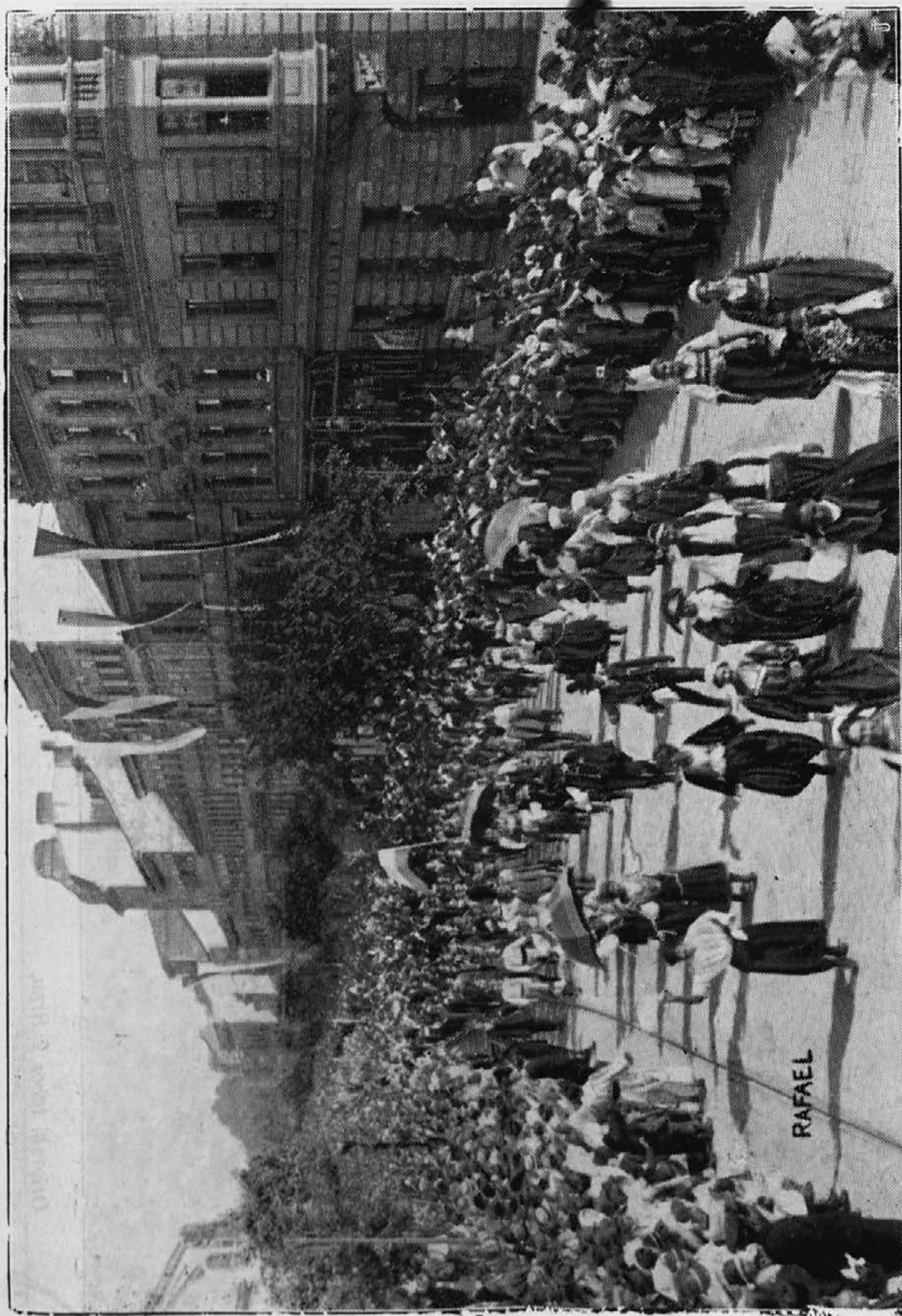
V sprevodu, ki se je vršil po Brnu dne 13. avgusta, je bilo naštetih nad 50.000 udeležencev. To je bil sprevod, ki ga človek ne pozabi nikdar. Dopoldne je papežev nuncij iz Prage daroval v pričo stotisoča ljudstva presveto daritev, pri kateri je bil navzoč olomuški kardinal in 5 škofov.

Popoldne se je pa vršil imponantni telovadni nastop Orlov in Orlic, kateremu je prisostvovalo okrog 120.000 ljudi. Vsa češka katoliška mladina je bila zbrana ta dan v Brnu. Kot mogočna reka so valovile množice. Orlov in Orlic na velikansko telovadišče. Ploskanja in navdušenja, ki ga je povzročilo lepo, precizno izvajanje telovadnih vaj, ni bilo ne konca ne kraja. Telovadilo je okrog 5000 Orlov in 3000 Orlic. Pri svetovni telovadni tekmi, katere so se udeležili — Čehi, Jugoslovani, Francozi, Švicarji, Belgijci, Holanci in Italijani — je dobl prvo mesto član jugoslovanskega Orla, br. Kermavner iz Ljubljane in s tem pokazal meštetim zastopnikom raznih narodov, da smo Slovenci junaki po duši in tudi po telesu. Na praznik Vnebovzetja so nastopile v sprevodu narodne noše iz vseh delov slovenske zemlje. Med temi krasnimi, pestrimi nošami smo opazili razne skupine slovenskih običajev: kmečko ženitnino, kralja Matjaža, prizor na preji itd.

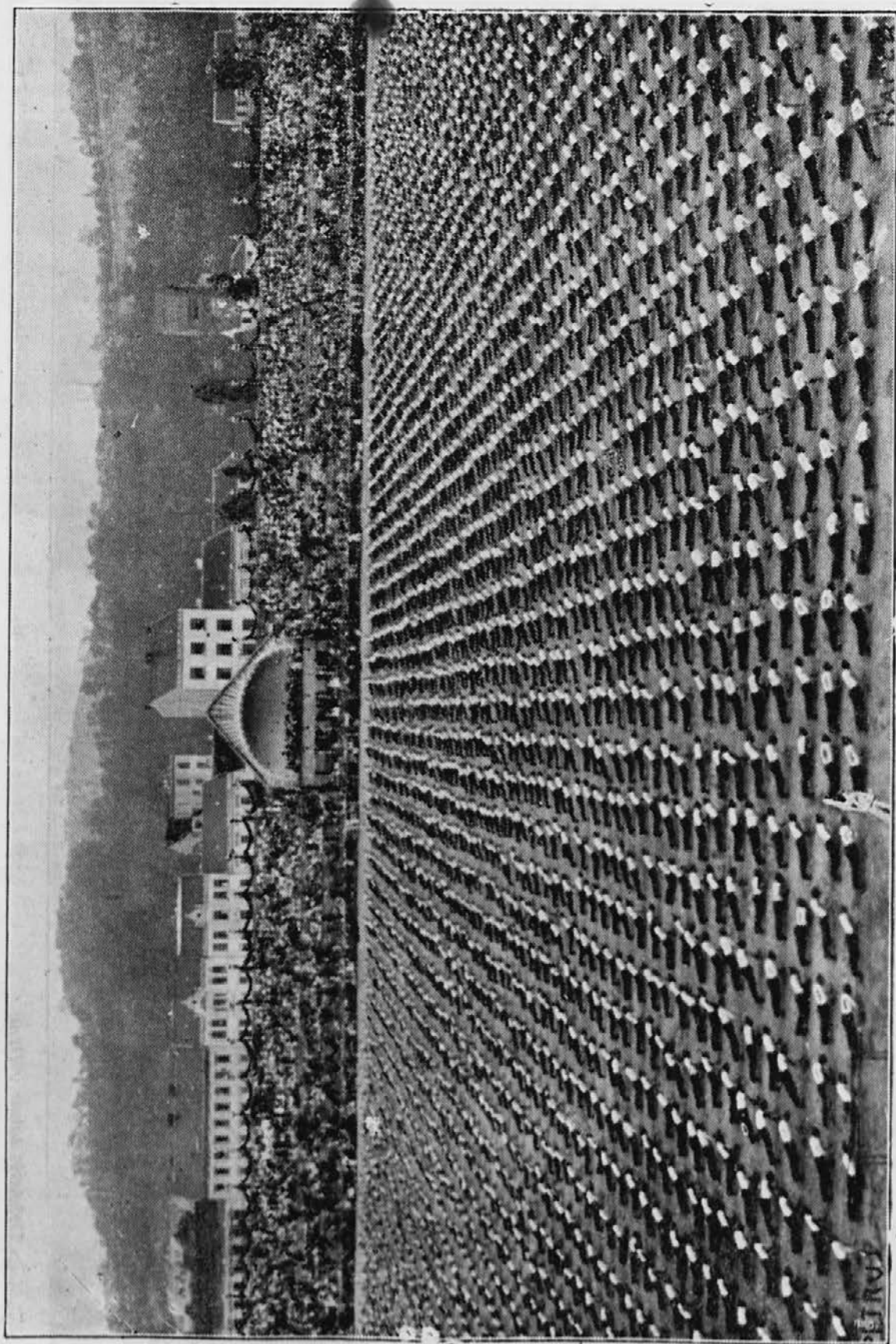
Del spreveda.

Orlovski tabor v Brnu.

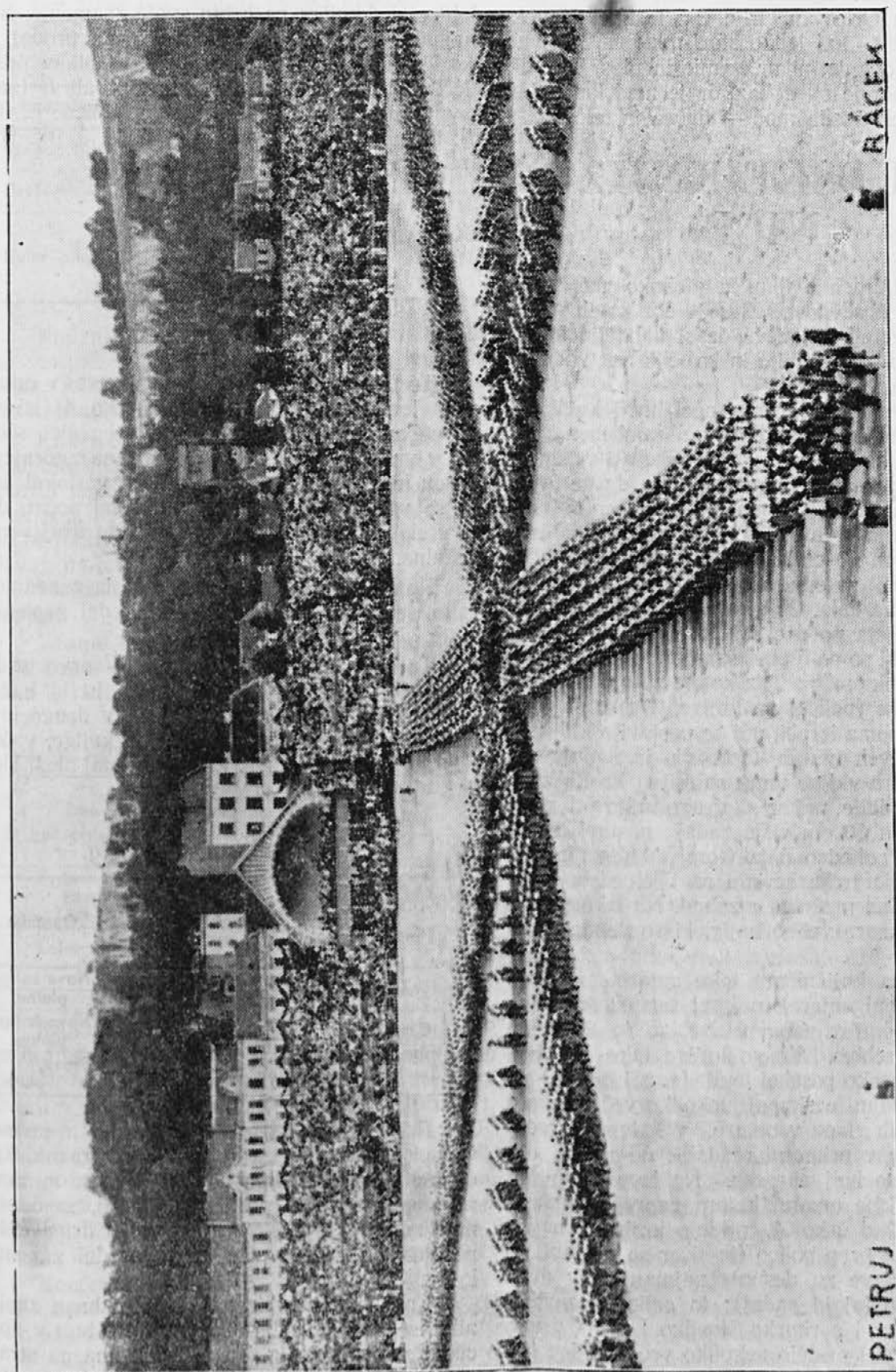
Del sprevoda.

Orlovski tabor v Brnu.

Telovadni nastop.

Orlovski tabor v Brnu.

PETRUJ

RÁCEK

Orlovski tabor v Brnu.

Telovadní nastop.

Zasluge za to krasno uspelo katoliško manifestacijo moramo pripisati predsedniku češkoslovaških Orlov ministru Šrameku in obudovanju vredni agilnosti in disciplini vseh organiziranih Orlov in Orlic. Tu je imel človek priliko videti, kaj lahko stori mladina, ki ji ni mar ponočevanje, pijančevanje in ples. Ta veličastni tabor je bil dokaz, da je med katoliško mladino velikanska moč — dušna in telesna.

LJUDSKE KNJIŽ- NICE.

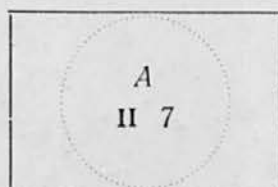
KNJIGA deluje tiho, a globoko na človekovo duševnost. Zato je ena prvih nalog prosvetnih društev, da si nabavijo knjižnico, jo vzorno uredijo in izročijo za vodstvo vestnemu knjižničarju.

Da bo pa knjižničar mogel imeti knjižnico v redu, zato treba pred vsem shrambe za knjige. Omara za knjižnico naj bo zadosti velika in trdna; vrata naj se dobro zapirajo, da ne pride prah vanjo. Po našem mnenju je za omaro najbolj primerna ta-le oblika: Visokost 2 m 50 cm, širokost 1 m 60 cm, noranja globokost 40 cm. Po sredi naj se omara s 40 cm široko desko predeli v dva dela. Ob straneh obeh delov se po konci pribijeta po dve ozki prečnici z zarezanimi zobmi, ki so po 5 cm vsaksebi; v te zobe pridejo povprek prečnice, na katere so uprte 40 cm široke deske (police) za knjige. Da se pa prostor popolnoma izrabi, naj se postavijo knjige v omaro v dveh vrstah (sprednja in zadnja vrsta); a da se vkljub temu napisi na hrbtih zadnjih knjig vidijo, naj se za drugo vrsto vrh prve police kakih 10 cm višje zadaj postavi druga polica, za polovico ožja (torej 20 cm široka), za katero je treba seveda na obeh straneh še ene pokončne prečnice z zobmi. Na ta način se spravi v omaro veliko knjig, ki so vendar pregledne.

Ko ima knjižničar tako omaro, naj vse knjige (zunaj omare) najprej razdeli na dva dela: 1. v knjige zabavne vsebine in 2. knjige podučne vsebine. Ko so knjige tako odbrane, jih zopet vsako posebej uredi (zunaj omare) po velikosti: manjše skupaj, nekoliko večje skupaj itd. Nato jih vlaga v omaro, v katero so položene police v primerni razdalji: od zgoraj navzdol vedno bolj narazen. Na levo stran čez pol razdeljene omare, katero zgoraj zaznamuje z veliko črko A, pridejo knjige zabavne vsebine; na prvo polico (in sicer se postavljajo knjige od leve na desno) najmanjše (v dveh vrstah, spredaj in zadaj); to polico zaznamuje ob strani z rimsko številko I.; na drugo polico (št. II.) pridejo nekoliko večje knjige itd. do spodnje police, kamor se postavijo največje knjige. Police se seveda ne napolnijo s knjigami do kraja, ker je treba pustiti prostora za nove knjige, ki se po dotični velikosti uredijo

po policah. — Ravno tako se uredi druga stran omare, zaznamovane s črko B, kamor pridejo knjige podučne vsebine.

Ko so vse knjige tako postavljene v omaro, dobi vsaka knjiga na hrbtu svoje znamenje. Na majhne okrogle listke (dobijo se na prodaj v škatljicah po več sto skupaj, že z lepilom prevlečeni) se napiše: stran omare: A ali B (zabavna ali podučna knjiga), katera polica: I., II., III. itd., katero mesto v vrsti: 1., 2., 3. itd. (z arabskimi številkami). N. pr. tako-le:

To pomeni: knjiga ima svoje mesto v omari na levi strani zaznamovani s črko A (je torej zabavna knjiga), in je na drugi polici, sedma v vrsti. — Ta listek se prilepi na zgornjem koncu hrbta knjige. — Znotraj, na naslovni list pa se vsaki knjigi pritisne društveni pečat, da se vselej in povsod lahko spozna kot društvena lastnina.

Ko so vse knjige tako urejene in zaznamovane, se vpišejo najprej v »zaporedni zapisnik knjig.«

Ta zapisnik ima štiri kolone. V prvo pride zaporedna številka, ki gre naprej in ki kaže, koliko knjig obsega vsa knjižnica. V drugo ime pisatelja, v tretjo natančen naslov knjige, v četrto morebitna opomba. Za vzorec naj služi sledeči obrazec:

II. Zaporedni zapisnik knjig.

Zap. št.	Ime pisatelja	Naslov knjige	Opomba
86	Finžgar F. S.	Pod svobodnim solncem 2 zvezka. Ljubljana 1910	Nova knjiga platno.
87	Gradnik A.	Pol bolesti. Ljubljana 1922	Nova knjiga platno
88	Bevk France	Faraon, Gorica 1922	Nova, platno

Pri časopisih in pri knjigah, kjer ni imenovan pisatelj, se druga kolona pusti prazna. Kadar se kaka knjiga na novo nabavi, se na zgoraj popisani način postavi v omaro, zaznamuje zunaj z listkom in znotraj z društvenim pečatom in takoj vpiše v zaporedni zapisnik knjig.

Ko je knjiga vpisana v zaporednem zapisniku, se ob isti priliki obenem vpiše tudi v abecedni zapisnik knjig. Ta zapisnik ima na strani abecedo, znotraj pa tri kolone: v prvo pride ime pisatelja, v drugo natančen naslov knjige, v tretjo pa njeno znamenje na hrbtu, namreč: kje je v omari. Knjige se vpisujejo po črkah pri-

imka dotičnega pisatelja. Ako ni znan pisatelj, ali pri časopisih, se vzame naslov knjige ali časnika za podlago, pod katero črko se knjiga vpiše. Vso stvar naj pojasni sledeči uzorec:

III. Abecedni zapisnik knjig.

Ime pisatelja	Naslov knjige	Kje je
Pregelj Ivan	Joannes Plebanus, Gorica 1922	A III. 12
Prešeren Francè	Poezije. Ljubljana 1912	A II. 25
Rutar Simon	Poknežena grofija goriško-gradišćanska Slovenska Mošica. Ljubljana 1890	B II. 47

Knjižničar naj skrbi za to, da so vse knjige vezane. Denar, ki se porabi za vezanje knjig, je dobro naložen: knjige se veliko dalj časa ohranijo in red se lože vzdržuje.

Knjižničarjeva naloga je tudi, da člane vzpodbuja k čitanju. V ta namen jim ob določenih dnevih izposojuje knjige. Določi naj se v odborovi seji, koliko časa sme kdo izposojeno knjigo obdržati; če jo je član po lastni krivdi poškodoval, mora povrniti škodo.

Vsako izposojeno knjigo mora knjižničar zapisati v poseben zapisnik izposojenih knjig.

Vzame naj kakih 30 pol papirja, naj cele pole sešije v zvezek in naj posamezne strani tako-le razpredeli:

IV. Zapisnik izposojenih knjig.

Zap. št.	Ime izposojevalca	Naslov knjige	Izposojena	Vrnjena	Opomba
1	Franc Brevec, Laze 3	Večernice 1909 A I. 36	8./9. 1922	20./9. 1922	
2	Lojze Svellič	Prešeren, Poezije A II 25	10./9. 1922	24./9. 1922	Poškodovan

Knjižničar mora naposled tudi skrbeti, da je bralna soba v redu. Časopisi naj bodo lepo razporejeni. Nove številke časopisov svetujemo dejati v posebne okvirje, ki se dobé na prodaj; tako se lahko časopisi obešajo po stenah. Prebrani časopisi naj imajo vsak svojo mapo, ki ležé po mizah, zunaj zaznamovane z imenom dotičnega časnika. Na dom jemati se smejo le tisti časniki, za katere je odbor izrečno to dovolil.

Končno opomnimo še, da mora knjižničar pri nabavi knjig in časnikov vedno vprašati odbor, kaj se kupi in naroči.

KAKO NAJ POSLUŠAMO PREDAVANJA.

PRIŠLA je jesen, vreme postaja hladnejše. Tudi naša društva bodo prisiljena umakniti se v svoje društvene prostore in začeti s predavanji.

Cele knjige so že napisali o tem, kako naj se predava po društvih. Kako naj se pa predavanje poslušá, o tem je bilo dosedaj še bore malo čitati.

Nekaj izredno razveseljivega opažamo pri naših društvih. Zavedajo se, da niso namenjena samo zabavi, temveč tudi izobrazbi. Odtod ono povpraševanje po predavanjih. Je pač res, da predavanja zavzemajo eno glavnih mest v našem izobraževalnem delu. Izgovorjena živa beseda je najprimernejše in najizdatnejše sredstvo za pouk, je direktna telefonska zveza med usti in srcem. Po rednih, dobro obiskanih predavanjih presojava delavnost društva.

In vendar, če ob koncu leta seštejemo predavanja in se vprašamo, koliko so ohranili člani v spominu, koliko nasvetov so udeležili — moramo z žalostjo priznati: prav malo. K večjemu to si še kdo zapomni, da je bilo tako predavanje na vrsti in znabiti tudi ime dotičnega predavatelja. Potem takem bi bila pravzaprav predavanja le zato, da se ubija čas in dopolni zapisnik predavanj. Ne vem, če bo govornik, ki se je znabiti po več ur pripravljaj na snov, vesel, če poslušalci ob koncu leta od njegovega predavanja ne vedo nič več povedati kot to, da je bilo menda enkrat že na vrsti.

Vprašajmo se, kje leži krivda teh neuspehov. Po večini dolžijo člane, češ, saj nimajo za predavanja interesa. Pa ga vendar imajo, sicer se ne bi udeleževali predavanj, da, velikokrat celo prav radi poslušajo. Pa ga vprašaj po predavanju, kako mu je ugajalo, ali si je zapomnil. Boš videl, da bo vedel povedati k večjemu to, da je bilo »pusto« ali »lepo«. Ko bi mu pa ukazal, naj ti sestavi skico predavanja, je največkrat ne bo sploh znal, če bo pa sestavil, bo ta skica pusta in na vseh koncih pretrgana.

Zakaj vendar? Zato, ker udeležencu ni mogoče obdržati tvarine in njene razpredelitve v spominu. Treba bi bilo na vsak način, da si člani vkupijo ročne zapisnike in vzamejo k predavanju s seboj svinčnik. Tu si zapišejo vse one važne točke, ki se jim zde najpomembnejše. Kar nesejo domov črno na belem, tega ne bodo pozabili. In recimo tudi, da bi pozabili, pa zopet parkrat prebero in spomin se jim osveži.

Drugi razlog teh neuspehov je pa čisto pasivno poslušanje kot v cerkvi. Društvo ni cerkev, tukaj se ne nehá predavanje z »amen« —

ampak se s koncem šele začno debata. Res je, da je v začetku zelo težko pripraviti člane do debate. Razlog tiči v tem, ker se »učenemu« govorniku ne upa nihče oporekati. Saj tudi ni treba. Velikokrat popolnoma napačno pojmu-jemo debato. Mislimo namreč, da je razgovor le zato, da kritiziramo napake v govoru, da obsega debata le nekako sodno razpravo. Pa ni tako! Zakaj ne bi služil razgovor k ilustraciji predavanja? Kako lepo se da pojasniti tr-ditev predavatelja z zgledi iz lastnega doži-vetja. Vsak član je že marsikaj doživel v svo-jem notranjem in zunanem življenju. In ravno ti doživljaji so velikokrat bolj prepričevalni, kot ne vem kakšni filozofski dokazi. Za to po-jasnevanje ni prav nič treba biti »učen« in li-stati po knjigah, so že napisani dovolj globoko v knjigi lastnega, doživetja.

Veliko krivdo pri teh neuspehih pa nosi več-krat predavatelj sam. Mož je navajen katedra, govorni po šolsko, se ne zna v govoru ponižati do udeležencev, ne zna z njimi živahno obče-vati. Kajpa da si tudi navzoči predstavljajo, da so v šoli, ne pa v društvu in da je njihova sveta dolžnost držati jezik za zobmi in že na-prej vse potrditi, kar bo govornik predaval.

Kajpada je to pojmovanje docela napačno. Treba je, da z nagovori, prašanji, s podrob-nimi pojasnevanji in kar je posebno važno — s prijaznostjo pripravimo člane do tega, da se jim razveže jezik.

Predavatelj, ki je psiholog in ve za habi-tualno dispozicijo svojih članov, bo znal iz njihovega lastnega življenja, na podlagi pripo-vesti, na videz brezpomembnih dogodkov raz-viti debato, prikupiti predavanja in dati dovolj snovi za nadaljna razmotrivanja.

Ti trije čimtelji se mi zde važni in narav-nost potrebni, če hočemo, da predavateljeve besede ne bodo padale na kamnita tla — tem-več na rahlo zemljo in donašale stoteri sad.

ZA NAŠA DRUŠTVA.

ZGODOVINA GLEDALIŠČ.

Z 18. stoletjem je postala za gledališče po-polnoma nova doba. Med tem, ko je v 17. stoletju napredovalo gledališče nekoliko samo v teatraličnem zmislu, je doseglo v 18. stoletju lep korak dalje tudi v dramatičnem po-gledu. Začel je čas klasikov, posebno na Nem-škem. Nemci po pravici imenujejo Krištofa Gottscheda kot reformatorja nemškega gleda-lišča. On je vedel, da se more nemško gleda-lišče dvigniti samo na ta način, da se približa kolikor mogoče francoskemu gledališču, k čemu je bilo tudi glede drame že precej popolno. Zahte-val je to, kar je pametno in naravno. Nastopil je proti raznim harlekinadam in proti onim igram iz vitežkih krogov, o katerih se je prelilo potoke krvi. Nastopil je tudi proti operi, ker ni v e r o-

je t n a. Zahteval je na odru mešanico natura-lističnega in idealističnega stila. Tudi je mnogo storil za to, da je dvignil socialno stališče igral-cev. Pod Gottschedom se je najlepše razvilo gledališče v Lipskem. Ta čas so skušali uprizar-jati kolikor mogoče resnične umetnine, deloma izvirne igre ali pa prevode iz francoščine. Teh del je kmalu narastlo na 30. Omeniti moramo, da je občinstvo od vekomaj eno in isto, zakaj, da so napolnili blagajno, so morali še vedno igrati tu pa tam burke, tako kot dandanes. O-pozoriti moramo, da so igrali tedaj Julija Ce-zarja ali Hamleta v eni in isti obleki in sicer ne v nemški, ampak v francoskem dvornem kostumu iz galantne dobe. (Svilena obleka, hla-če do kolen, čevljički, trioglata klobuk, tenka sabljica.) Dame so nosile krinolino in pahljačo. Samo pri onih igrah, ki so se godile na Orijen-tu, so nosili fantastičen turški kostum. Gott-sched s svojim gledališčem ni imel sreče. Radi novosti, ki jih je upeljal, so ga pričeli črtiti in moral je utihniti.

Poleg tega se je pojavilo še par gledaliških družb, ki so bile za gledališko umetnost večje-ga pomena in ki so se opirale deloma na fran-cosko dramatiko ali na domače pisatelje in so precej napredovale v tej smeri. Ker pa za obči razvoj niso tako važne, kot je bil Gottsched, jih ne bomo imenovali, dovolj je, da jih omenimo. Omenil bi edino Ekhofo, ki je stremil še mnogo bolj k naravnemu in preprostemu igranju v na-sprotju k francoskemu patosu in je ustanovil prvo gledališko akademijo.

Prezreti ne smemo tudi narodnega gleda-lišča, ki se je ustanovilo med tem v Hamburgu, prvo resnično stalno gledališče, v katerem je bil literarni kritik znani Lessing. Občinstvo pa je pustilo to podjetje kmalu na cedilu in zapreti so ga morali že naslednje leto. Znamenit je bil tudi Ludwig Schröder, ki je pozneje prevzel igralce hamburškega narodnega gledališča.

Ta je skrbel za dober repertoar in je bil prvi, ki je uvedel v nemška gledališča Schake-spearja, toda, on je hotel vzgajati občinstvo na ta način, da ni pustil, da bi končale trage-dije s smrtjo, ampak s spravo in odpuščanjem, ter je predelal v tem zmislu Hamleta, Otela, Learja in druge. Med tem so se počasi začela razvijati gledališča tudi v Mannheimu, Gothi, Berlinu in drugod. Razne družbe so se ustalile, tudi so se borile več ali manj z dobrim ukusom in so poskušala ustvariti dobro dramo v teatraličnem in dramatičnem oziru. Na splošno se jim seveda ni vse posrečilo, saj se še naši dobi ne. Igrali so tedaj Schillerja, Goetheja, Shakespe-areja in manjše dramatike. Tu pa tam so izbi-rali igre prav slabo, napisane samo zato, da so uplivalo na odru. Seveda, je bilo povsod krivo občinstvo, ki lepote ni razumelo; drama je bila tudi v višjih krogih pastorka, celo knezi niso imeli razumevanja zanjo. Friderik Veliki na pr-ni dal niti vinarja za literaturo, za dramo še manj, a za opero je izdal ogromne vsote.

Znamenito je bilo tudi gledališče v Weimarju, v tem znamenitem središču nemške klasike. Samo, da je bila v Weimarju popolnoma druga dramatična šola, kot pod Ifflandom v Berlinu in deloma drugje. Najznačilnejši dokaz za to je pismo pesnika Schillerja, ki ga je pisal Körnerju: Madame Kuzelmann (Ifflandova boljša igralka) igra Marijo Stuartovo z nežnostjo in velikim razumevanjem, njena deklamacija je lepa, toda želeli bi ji še več poleta in več tragičnega stila. Predsodek tako priljubljenega naravnega igranja, jo prevladuje še vse premočno; njeno podajanje, oz. njena igra se bliža konverzaciji in vse se mi je zdelo presresnično in prenaravno iz njenih ust. To je Ifflandova šola, tako igrajo v Berlinu. — Iz tega pisma vidite, kakšno je bilo obče naziranje v igranju, če je imel take nazore celo pesnik Schiller. Mejem pa moram opomniti, da Iffland niti od daleč ni bil tako naraven kot Schröder in se je še ta zdel Schillerju prenaraven. In da se je weimarsko gledališče tako oddaljilo od naravnega igranja, to vse je Goethejeva zasluga.

Teh stvari, ki so specijelno nemške, ne bi omenjali tako natančno, če ne bi vedeli, da se je na isti način vršilo vse tudi drugod, le imena in dati so drugi.

Vendar pa je Goethe tudi storil mnogo, kar se tiče gledališke umetnosti. On je spisal »Pravila za igralce«, v katerih je prepovedal igralcem, da ne smejo obračati občinstvu hrbta in govoriti v ozadje, ali pa prekiniti svojo ulogo in nahruliti gledalce: »Ne krohotajte se!« Posebno veliko važnost je polagal tudi na scenarijo in kostume, ki so bili operni. Pomagal mu je tudi Schiller. Igrali so samo resne igre, tudi Schakespeare je prišel to pot v čisti obliki na oder.

Zanimivo je pogledati, o kakem stanju se je nahajal tedaj tudi igralski stan. Omenili smo že, da igralski stan ravno v času, ko so začele nastopati na odru ženske, ni bil kaj spoštovan. Še ob koncu 18. stoletja je bila navada, da so meščanke pobrale perilo, ki se je srašilo na vrvicah, če so zagledale voz potujočih igralcev. Vendar pa si je tedaj že vedela pretežna večina tega stanu pridobiti med meščani potrebno spoštovanje in zaupanje. Schröder in Iffland sta občevala že z najvišjimi krogi. Lessing sam se je trudil, da je priboril igralcem potrebno spoštovanje in ugled. Celo razni knezi so se zelo živo zanimali za igralski stan. Seveda to zanimanje ni zavzemalo vedno poštenih mej. Tako se je dogajalo zelo pogosto, da so bile igralkе dvornih gledališč bolj metrese svojih gospodov, kot pa igralkе in so za svoj poklic potrebovale več lepote kot pa umetniškega poklica. Seveda so te igralkе slovele kot umetnice, zakaj nihče izmed kritikov se ni upal zapisati, da je ta ali ona slabo igrala, sicer ga je zadela knezova kazen. Gotovo je, da te razmere niso bile v procvit gledališke umetnosti.

In od tega časa pa do 19. stoletja je bil igralski stan vedno nekako na slabem glasu. Seveda, samo igralci niso mogli kaj zato, zakaj plača je bila tako majhna, da ni bilo mogoče ž njo izhajati. Tudi plača moških članov ni bila nikakor sijajna. Eklof, največji igralec tedanje dobe je dobil 600 tolarjev plače na leto. Ostali so dobili po par tolarjev na teden. Poleg tega so dobili še po par krajcarjev, če so morali peti v igri. Na Dunaju so plačevali tudi, če je bil kdo v igri oklofutun ali če so ga polili z vodo. Pogodbe z igralci so bile zelo trde, ravnatelj je imel vsak hip pravico, da ga izpusti iz službe.

Še dolgo v 19. stoletje so bili mnogi igralci zaposleni v drami in operi ob enem in ob enem še celo pri baletu. Nekateri igralci so bili tako univerzalni, da so lahko igrali dramo, a med odmori so plesali balet, drugi večer so pa peli Mozartovo opero.

Omenil sem tudi že, da so za opremo opere v 18. stoletju izdajali ogromne vsote denarja. Radi pomanjkanja sredstev so bili pa odri pri dramskih gledališčih zelo revni. Navadno je moral biti kak član gledališke družbe ob enem tudi kulisni slikar. Navadno so imeli samo po eno rumeno in eno zeleno sobo. Rumena soba je veljala za zlato sobano kraljeve palače, ob enem pa tudi za ilovnato kočjo berača. Zelena soba pa je predstavljala travnik, gozd, bojno polje, vse ob enem. Tudi v večjih mestih, kjer so bila že razvita gledališča, niso razpolagali več kot z enim gozdom, dvorano, eno meščansko in eno kmečko sobo. Več zlepa niso dosegli. 1773. se je prvič zgodilo, da so v Berlinu poslikali novo dekoracijo za neko noviteto; to je bil že dogodek. Razsvetljava je bila do konca 18. stoletja zelo po ceni, namreč solnčna, ali pa so rabili lojeve svetilke.

Samo v večjih gledališčih so uporabljali oljnate svetiljke. V gledališču samem je pod stropom visel lesteneč, ki je razsvetljeval tudi prostor na odru. Oder so spreminjali še deloma pred očmi gledalcev. Nek dramatik je tožil: »Pogosto mi je zelo hudo delo, ko je v najtragičnejšem trenutku zadonela piščal, ki je naznanjala, da se oder spremeni in so prihajala vrata in stene s človekimi nogami vsaka na svojo mesto, in so mize in stoli leteli kot živi s pozorišča, gozd in drevesa pa so se pomaknili v ozadje.

Glede obleke je gledališče tudi v tem stoletju kaj malo napredovalo. K historično pravemu kostumu še dolgo niso prišli. Da je imela kaka grška junakinja krinolino v premeru dveh metrov, se jim je zdelo silno na mestu.

Mnogo bolj je napredovalo 19. stoletje. Narodna gledališča so se tedaj spremenila v dvorna gledališča, ki so dobila intendanta, od katerega niso zahtevali bogve koliko znanja, ampak kavalir je moral biti in znati zapovedovati. Te razmere so bile slabe. Dobri igralci, ki se niso hoteli pokoriti tem intendantom, so dobili »potni list«, igralci, ki so se pokorili ne-

okusnim poveljem teh intendantov, niso bili vselej umetniki. Repertoar je postajal vedno bolj neumetniški, glavno je bilo neokusno kostumiranje, ki je izgledalo v svetlobi luči zelo fantastično romantično. Pričeli so gojiti neokusne komedije in humoristične igre, klasične igre so igrali le tedaj, če so pridobili kakega imenitnega igralca kot gosta. Tedaj so dobri igralci mnogo gostovali od gledališča do gledališča in to je bilo varno, zakaj igra v enotnem stilu je bila na ta način nemogoča, razvila se je nekaka virtuoznost, glavni junak je hotel paradirati pred vsemi in požrl vse druge uloge, kot da igrajo radi njega samega in ne radi drame. Ta način je bil zelo neumetniški.

Da so ločili operne pevce od dramskih igralcev, se je prvič zgodilo na Dunaju, seveda je bilo to dramatični umetnosti samo v prid. Tedaj so ustanovili tudi takozvani »Burgtheater«; v tem gledališču so do novejšega časa uprizarjali strogo klasična dela. Ustanovitelj sam je dejal: »Narodno gledališče mora sloneti na klasičnih delih, če hoče, da je vredno svojega obstoja. Opozorjati pa moram, da je bila takrat dunajska cenzura zelo stroga in zelo — neumna. Na odru je bilo prepovedano moliti — in ne samo to, celo besedo molitev niso smeli spregovoriti, tudi besede Bog niso smeli slišati z gledaliških desk. V igrah niso smeli igrati ulog, v katerih nastopita duhovnik, ali samostanski brat. Vendar pa tudi v tem gledališču ni prevladovala vedno čista umetnost, počasi so se zopet naselile harlekinade vanj.

Tako se je godilo več ali manj po vseh gledališčih. Vse je bilo odvisno samo od voditeljev dotičnih gledališč, ali so imeli dober ukus in se niso brigali za občinstvo, ali pa so sestavljali repertoar po želji občinstva in z ozirom na blagajno. To se je godilo v Monakovem, v Stuttgartu, v Dresdenu, isto je bilo deloma tudi v Italiji, Franiji in Angliji. Nепrestano so gledališča po svoji vrednosti padala in se zopet dvigala.

Ko so začela ustanavljati gledališča privatna podjetja, so delala dvornim gledališčem precejšnjo konkurenco, zato so pa poskrbeli za postavbo, ki je določala, da mora policija odločiti, če je gledališče potrebno ali ne in poleg tega jih je trpinčila še huda cenzura, ki so je bila dvorna gledališča popolnoma prosta. Radi tega se je razvilo le malo mestnih gledališč. Dasi so neprestano zahtevali prostost gledališč, tega vendar zelo dolgo niso mogli doseči. Zanimivo je tudi, da so smela igrati klasična dela samo dvorna gledališča, vsa ostala podjetja so bil navezana na lažje, plitvejše igre. Prostost je gledališče doseglo še le l. 1869.

Nemška zgodovina gledališč imenuje nekega Laubeja kot najboljšega dramaturga 19. stol., a ta je dosegel samo zato svojo slavo, ker se je njegov okus ujema z okusom občinstva. Klasične je pogosto mrevaril tudi on. Vendar pa

je gledal na to, da ni vodil gledališča iz svoje pisarne, ampak na odru samem in je zahteval npravnega govorenja brez vsakega patosa. Kar se tiče scenerije in oblek pa ni storil ničesar. Omenim lahko tudi Dingestadta, ki je virtuoznost posameznih dobrih igralcev podvrnil celoti. Ta pa je imel v Monakovem to nesrečo, da je bil po predstavi neke igre iz bavarskih krogov napaden s kamenjem in je bil od tedaj naprej nemogoč. Bavarci so smatrali za žalitev, da so videli sebe na odru. To so le posamezne gledališke zvezde, v ostalem in v splošnem pa so bile razmere na gledališčih kaj malo sijajne. Igre so naštudirali le na pol, brez vsake ljubezni in brez poglobljenosti. Gledališki proletarijat je rastel od ne do dne. Gledališke družbe so zopet romale po deželi in po enourni vaji opoldne so navadno igrali zvečer kako klasično dramo. Najznamenitejša je bila gledališka družba Meiningen, ki je imela že dobre kostume in je naštudirala klasične drame do zadnje potankosti. Tudi so se že maskirali; mnogo važnosti so polagali na živ jezik in na kretnje. To je bilo prvi pot, da so igrali klasične nepokvarjene in na ta način, da se ljudje niso dolgočasili. Tudi glede dekoracije je tedaj gledališče zelo napredovalo. Ta družba ima veliko zaslugo za zopetno ožvitev umetniškega gledališča.

Istočasno je nastopil na berlinskem gledališču Italijan Rossi, ki je igral Hamleta, Romea in Learja, ter uvedel takozvano živčno (Nervenschauspielkunst) ali čuvstveno igranje. On je prinesel z jga telesni govor, žive kretnje, igro rok, in mišic na obrazu, sploh gibanje telesa, ki je govorilo mesto besed in jih pojašnjevalo in motiviralo. To je imelo velik vpliv na moderno gledališko umetnost. To so zahtevale nove, moderne Ibsenove drame in drame naturalistov sploh, tu je bilo treba povedati mnogo, česar ni zapisanega v besedah, a stoji med vrsticami; zato pa je zahtevala moderna drama od igralca, da je povedal tudi to, kar se ni dalo povedati z besedo, da se je popolnoma potopil v ulogo in se prežl z njo popolnoma, da je vdahnil svoji vlogi dušo.

Ta stil igranja je rodil mnogo umetnikov. Seveda se niso mogli otresti tudi manire. Igrali so Ibsena, Hauptmanna, Dreyerja, Sudermanna, Fuldo in druge. Tedaj so ustanovili tudi takozvane »Kammerspielen«, mal oder, na katerem so igrali igre bolj intimnega značaja. Od tu izhaja tudi ime »Intimno gledališče«, ki ga je vodil v Stockholmu Strindberg sam, na katerem so igrali njegove naturalistične drame. Od tu datirajo gledališča z različnimi imeni in nameni. Omenim naj samo »Svobodni oder« (Freie Bühne), na katerem so igrali one igre, katerim je bila cenzura za petami. Bolj moderen o tem oziru je bil Dresden, kjer so igrali vse od kraja in brez strahu in celo Maeterlincka, istotako so igrali tudi v Stuttgartu Björsona in v Monakovem druga dela. Podobno

kot v Berlinu je šel razvoj tudi na Dunaju, ne ravno po napredni poti, a vendarle.

Proti koncu 18. stoletja si je pridobil igralški stan potreben ugled. Igralci so postali ljubljenci občinstva, medtem ko so bili v trajnem nasprotju s svojimi intendanti in dramaturgi. Ko so se gledališča razmnožila, je postalo njih stanje ubedno in bolj in bolj. Bili so neorganizirani, pokojninskih skladov ni bilo, zato je moral ta ali oni v svoji starosti umreti v pomanjkanju. Sčasoma pa so se igralci organizirali in ustanovili pokojninske sklade. Seveda so se na drugi strani združila tudi gledališča v nekako zvezo. Med tema dvema organizacijama so še danes tu pa tam precej ostrí odnošaji.

V splošnem se oder v 19. stoletju ni mnogo spremenil, le izpopolnil se je zelo. Mesto sveč in oljnatih svetilk je nastopil plin in pozneje elektrika. Začeli so tudi sestavljati celotne sobe celo s stropom, medtem ko so bile prej le stranske kulise poslikane kot soba, kar zapazimo pri enakih podeželskih odrih še dandanes. Da ni bilo treba predolgh pavz, so napravili odre tako, da so eno sceno pogreznili, drugo, že pripravljeno, pa so potisnili na njeno mesto. Tudi takozvani vrtilni oder so napravili tedaj. To je do sedaj najboljša priprava v tem oziru.

Tudi takozvani moderni shakespearski oder je stopil ta čas v veljavo in sicer na ta način, da so nevtralne, od miljeja neodvisne scene odigrali na sprednjem odru, glavne scene pa so igrali na zadnjem, glavnem odru,

Ko so opremili gledišče od znotraj na dostojen način, so začeli gledati tudi na vnanjost in začeli zidati poslopja skoraj po istem načinu in v precej lepem slogu, v takozvanem klasično helenskem stilu.

NEKAJ O IGRANJU.

KO sem govoril enkrat zadnjič proti pre-naglemu govorjenju, ki se bliža klepetanju, sem omenil istočasno, da ne sme biti govor na odru prepočasen in len, zaspan. Govor je lahko počasen, toda kljub temu mora imeti notranje življenje, mora biti lep, čustven, mora vsebovati posamezne variacije; le na ta način se lahko vzdrži.

Omenil sem že, da se potankosti pri igri ne smejo izgubiti, v govor mora priti življenje; besed, ki se vlečejo brez poudarka, brez barve, v enem samem tonu dalje, se kmalu naveličamo. Na ta način se vrši branje in vse igranje. Igralec mora študirati, kako bi on govoril te besede, če bi živel v življenju dotični dogodok, ki ga igra in zadel bo pravo.

Prehitro igralec zato ne sme govoriti, ker bi šla potem vsa stvar prehitro in gledalec ne more slediti vsem besedam in jih dobro premisliti. Nek strah, da ne bi izgubil niti, zadržuje igralca od počasnega govora; v krvi mu še tiči memoriranje od vaj, ki ga čutimo pogosto še

pri predstavah. Zato pa mora biti združeno z učenjem besed tudi študiranje vloge bolj do potankosti. Umetnost začne tam, kjer neha učenje, ko se igralec že popolnoma zaživi v novo osebo. Vse drugo je diletantstvo, ali manj kot diletantstvo. Zato je dejal nekdo, da je igra zrela za vprizoritev, ne ob premijeri, ampak po peti predstavi. Vsaka predstava mora veljati tedaj tudi za vajo, vedno morajo igralci sremiti za tem, da ulogo izpopolnijo, izdelajo, se umirijo v nji, se udomačijo, iznajdejo še kaj novega, tako, da igra ni mehanična.

V obče pa ni treba misliti, da mora igralec tako igrati, da ne napravi nobenega pogrška. Saj občinstvo ga ne zapazi in to je glavno, da ga ne zapazi. Samo važnih stvari se ne sme preskočiti, ali pa kako stvar po trikrat ponavljati. Vendar pa se mi zdi, da je mnogo bolj važno, da zna kdo igrati, kot pa ulogo na pamet. Seveda, če ne zna ne eno ne drugo, kar je pri lenih delitanti navada, tedaj je dvakrat žalostno. Če se bori z besedilom, se z igro ne sme boriti, vedeti mora, kaj mu je treba storiti, ko bo izrekel eno ali drugo besedo.

Saj je mnogo igralcev, ki ne polagajo velike in absolutne važnosti na naučenje na pamet, toda to so umetniki, ki vseeno store svojo dolžnost. Za diletante pa vem samo en nasvet: ti naj se naučijo na pamet in če vse drugo spodleti, vsaj na pamet znajo!

Dejstvo je tudi, da se pri eni predstavi lahko nauči mnogo več kot pri desetih vajah. Popolnoma nekaj drugega je, če človek igra pred občinstvom.

Najbolje je, da režiser popravi samo to, kar je res popačenega, napačnega, če pa igralec ustvari kaj svojega, dobrega, tedaj naj mu to pusti. Seveda, če je res ustvaril kaj. Če pa igra kakega gospoda na tak način kot se igra kmeta, mu tega ne sme pustiti.

Svoboda v igranju, toda tudi resnost v igranju.

* * *

Še nekaj o naštudiranju posamezne vloge:

Od trenutka, ko igralec sprejme ulogo, pa do tedaj, da jo poda, razločujemo tri stopnje. To pot je treba igralcu predelati, hitro ali počasi, lahko ali naporno, to je njegova osebna stvar.

Kako začne?

Igralec čita delo in skuša, da ga oseba, ki jo mora predstavljati, ogreje in nadvlada. Kar je v značaju vloge jedrnatega, koj preide vanj in zaživi v njem. On preide v novo osebo, nova oseba stopi vanj. V igralcu se nekaj zgodi. On poda od pisatelja očrtani osebi nekaj svojih lastnih potez, druge poteze pa, ki jih je sprejel od nove osebe, podčrta in okrepi.

Ta proces še nima nič neposredno umetniškega. To pa je sposoben vsak človek, ki je kolikaj občutljiv. To je samo prvi surovi vtis. Da bi ostal igralec pri navadni, več ali manj močni izpremambi samega sebe, ni dovolj. On mora ustvariti novo osebo. Vendar pride zelo malo

igralcev čez to prvo stopnjo svoje delavne poti, dasi se začne pravo umetniško delo šele tedaj. Na ti prvi stopnji ostanejo pogostoma in vedno ženske, ki črpajo po svoji bogati čuvstvenosti vso moč iz afekta in dosežejo v tem oziru večji vspah nego moški. Radi tega imamo malo ženskih velikih umetnikov in veliko sorazmerno dobrih igralcev ženskega spola. Kjer pa je treba predstavljati osebe komplicirane nature, tam odpovedo ženski igralci, ko je treba podati kaj neposredno ustvarjajočega. V splošnem ta prva stopnja nikakor ne zadošča; za moderno umetnost je popolnoma neporabna. Kar nas danes v prvi vrsti zanima, je človeška samozavestna osebnost. Mi ne vprašujemo več: H kakemu tipu spada ta ali oni človek? Ampak: Kaj dela ta človek v teh ali onih razmerah? Kako se obnaša posameznik s temi ali onimi ljudmi? Zakaj se obnaša tako? Ravno *ta človek*, ne drugi, zakaj drugi bi se obnašal drugače.

Pesniške osebe moderne drame so popolnoma izločile, kar je tipičnega, ker preide tip koj v individualij. Zato ne zadostuje za igralca to, kar vidi v prvem afektu; to bi ne bili ljudje. Moderna oseba v drami zahteva duševne poglobitve. Igralec je prisiljen, da misli in dela, da izdela celega človeka.

Moderna drama zahteva močnega doživljanja, razumnega ustvarjanja; to delo pa se ne more vršiti samo potom instinkta in čuvstva, ampak tudi potom refleksije. Tu začne druga stopnja naštudiranja.

Prvi afekt je pri kraju, igralec pride h sebi, skuša se otresti vseh vtisov in zagospodovati nad vlogo. Izdelovanje se prične. Igralec noče in ne sme prikazati kakršenkoli del samega sebe. To, kar je napravilo sprva nanj najmočnejši vtis, ne sme siliti k vpodobitvi, ker se preveč dotika njegovega lastnega *jaz-a*. On mora skušati, predstavljati popolnoma drugega človeka kot je on, svoje telo posodi samo kot ogrodje. Zato pa mora razumeti dotični značaj do zadnjega in razsvetliti najtemnejši kot duše. Treba pa je preštudirati tudi vse odnošaje, v katerih dotični človek živi, čas, razmere, ljudi, s katerimi občuje. To je druga stopnja — tu deluje razum.

Umetnik mora čitati in razmišljati novo delo vedno znova, dokler ne stoji oseba, ki jo predstavlja, popolnoma živa pred njim: v vsem svojem bistvu, v vsej svoji zunanji prikazni, v maski in kostumu, v vsaki gesti in načinu govora. Ta oseba ne govori in ne dela samo tega, kar je zapisano v knjigi, ampak tudi to, kar je zapisano med vrsticami.

Ko je to delo dovršeno, preide pesnik k tretji stopnji, to je moment resničnega umetniškega ustvarjanja. Kar je igralec na prvi in drugi stopnji umetniško predelal, mora na tretji stopnji umetniško predstavljati. V tretji stopnji se človek spremeni v nekoga drugega, v zahtevanega človeka s pomočjo raznih predstavjalnih sredstev. Kako to napravi, to je potem čisto

umetniškova stvar in je težko v tem kaj določnega reči.

To je globlji pomen naštudiranja, kot sem ga zdaj omenil v treh stopnjah.

Drugače pa to-le:

Igralec čita najprej celo delo. Večkrat, dokler ni glede posameznosti popolnoma na jasnem. Potem predela posamezne scene in se ustavi pri posameznih mestih svoje vloge, ki mu delajo sitnosti. Tudi tehnično težkih fraz, stavkov in odlomkov se je treba to pot naučiti. Pri pazljivem in natančnem delu se navadno nauči ulogo kar samo od sebe. K drugemu pripomorejo dobre vaje.

Ali naj se igralec čuti v ulogi ali nad ulogo? Vse, kar igra, mora biti doživljeno in preživljeno. On mora biti stvaritelj in stvarjenec. On sam nekaj napravi iz sebe in si dovoli nekaj napraviti iz sebe.

DIJAŠKI SOCIALNI TEČAJ.

V dnevih 20. in 21. septembra se je vršil v Gorici drugi dijaški socialni tečaj. Udeležilo se ga je štirideset dijakov in več kmetijskih tovarišev.

Uvodno predavanje je imel pisatelj F. S. Finžgar. Govoril je o »socializmu na dveh tablah«, o postavah, ki jih je vklesal Bog v kameniti plošči na Sinajski gori. Iz pestrega, globokih misli bogatega predavanja naj izberemo le par misli.

Socialno vprašanje je silno razsežno. Kmet, ki kupuje čevlje, pastir, ki se udinja, — vsakdo ga občuti in preživlja. Tega vprašanja popolnoma rešiti ni mogoče. Le zmanjšati je mogoče socialna zla in za to delo je kristjanom dana zapoved in dano jim je preizkušeno ter nezmagljivo orodje v roke. Tega orodja krščanski ljudje niso vedno po potrebi rabili. Tako je tudi nastala *velika zamuda kristjanov* v času, ko se je začel boj med tlačnim delovnim ljudstvom in vladajočim kapitalom. To zamudo popraviti, t. j. vreči se v sredo delovnih množic in vztrajno delati zanje, — to je naloga rastočega rodu. Zato je pa potrebno, da vsako izkleše iz sebe močno osebnost in šele potem naj postane hlapec hlapcev. Postave pa, po katerih naj živi močna osebnost pa tudi podvržena družba, so zapisane v dekalogu.

Nato je predavatelj živo in do globin prikazal socialni pomen posameznih zapovedi. Omenimo le misli o prvi zapovedi. Veruj le v enega samega Boga! Ni zapisano: Ne smeš tajiti Boga! ampak: Ne imej drugih bogov! Neizmerno globoko spoznanje se nam odpira v tej zapovedi. Da ima namreč vsak človek enega izmed bogov v sebi in naj to še tako taji. Eni imajo za boga denar, drugi narod, tretji človeštvo, uživanje, svobodo itd. Vsi ljubijo svojega boga, ga branijo, živijo zanj. A le en Bog je resničen, in živ, Stvarnik vsemira. V njem najtl

Mojstra in živeti z njim, je poglavitna naloga kristjana. — Iz te zapovedi pa povzemamo tudi, kako nam je delati, da Resnica zmaga v naših onih, ki verujejo v zmotnega boga. Prva stvar je, da človeka vzljubimo, da ga razumemo. Ne slepa, ozkosrčna mržnja, le vseobsežno ljubezensko mišljenje more roditi uspeh. Treba je lažnjivemu bogu izpodmakniti prestol, brez sporov z človekom, ki je naš brat. Ravno v tem času razbitih duš, ko se v velikanskih gibanjih proletarijata odsvita večno hrepenenje človeka po pravici, je nastala visoka naloga: Treba je peljati bogoiskatelje h resničnemu edinemu Bogu. — Predavanje, ki je trajalo poldrugo uro, so dijaki pozdravili z živahnimi ovacijami župniku Finžgarju.

Drugi je govoril dr. E. Besednjak o *krščanskem socializmu*. Temeljno načelo krščanskega socializma je zakon dela. Vsakdo je dolžan produktivno ali socialno-koristno delati. V trenutku, ko si osvojimo to načelo, smo prinesli v sodobno družbo vrednoto, ki je naravnost revolucionarne dalekosežnosti. Predavatelj je pokazal, kako globoke izpremembe bodo nastale v družbi, ko se to načelo dosledno izvede. — Socialno vprašanje pa ni le vprašanje zunanjih pravnih, političnih in gospodarskih uredb, ampak tudi vprašanje vesti, etike, vere. Tu je predavatelj ostro začrtal razliko med materialističnim marksizmom in pa krščansko etiko. Popoldne se je vnela poldrugourni debata, v kateri so obdelovali dijaki vprašanja o razrednem boju, zasebni lasti, zadružništvu, revoluciji, o geslu, da je vera zasebna stvar in o državnem programu kršč. socializma.

Nato je mons. dr. J. Ličan predaval o *polomu verskega racionalizma*. Cela vrsta krščanstvu nasprotnih znanstvenikov se je pojavila, z namenom, spraviti evangelije in s tem božjo osebnost Kristusovo ob veljavo. V izredno plastičnem govoru se je pomikala pred poslušalci vrsta mož in teorij, ki so se ena drugo pobijale. Ostala je resnica, ki jo nepristranska veda potrjuje: Resnica, da ni bolj zgodovinske osebnosti kot je Kristus — Bog in da nobena knjiga iz davnine nima toliko dokazov za svojo pristnost, kot evangeliji. Predavanje, iz katerega so dobili udeleženci pojem o temeljitosti in solidnosti bogoslovne vede, je zaključil razgovor. Na predlog pisatelja Finžgarja so dijaki sklenili, naročiti večje stevilo izvodov sv. Pisma.

V četrtek je prvi predaval poslanec V. Šček. V jasni sliki je očrtal *gospodarski položaj naše domačije*. Poudarjal je, da je bodočnost mračna predvsem za to, ker je malo delavne inteligence. Oni del razumništva, ki dela, mora iti skozi ogenj obrekovanj, laži, zasramovanj. Treba je zato, da se mladi rod zbere *okrog načela*, ne okoli oseb. To načelo je: krščansko delo za teptano ljudstvo. Predavanja, ki je bilo za mnoge razkritje, je sledila dolgotrajna, mestoma burna debata.

O *političnih problemih Julijske krajine* je kratko, a izčrpno govoril dr. J. Bitežnik. Pred-

vsem je treba, da smo si na jasnem o dveh stvarih: O našem razmerju do države, od katere so nas odtrgali in do države, v katero smo vključeni. Ko ugotovimo to razmerje, se nam odpre vprašanje: Ali čakamo na bodočnost, ali se lotimo brez obotavljanja problemov domače zemlje, problemov, ki tarejo kmeta, kočarja, malega obrtnika, delavca, revnega razumnika? Tu se pota ločijo. Za obe naziranji je predavatelj prinesel vrsto tehtnih argumentov. Predavanje je izzvenelo z mislijo, da smo postavljeni na to revno krpo zemlje, da z vztrajnim socialnim delom dokažemo notranjo veličino malega naroda.

Zaključno predavanje je imel župnik Ivan Rejec, začetnik in vodnik gibanja katoliškega dijaštva na Goriškem. Vrsta odličnih mož nosi v duši znamenje njegovega tihega, a močnega duha. Župnik I. Rejec je predaval o *vstajenju mlade Francije*. Na zapadu, v najstarejši kulturni zemlji, se je bil dvignil proti Cerkvi pred dvajsetletjem silen vihar, ki dolgo ni ponehal. Znanstveniki, leposlovci, javni delavci, vse vodilne sile Francije so se vrgle v boj proti Cerkvi. To Francijo poznamo mi, deželo kulturnih bojevnikov, naturalistov, domovino propadanja. Je še druga, mlada Francija. V mladi inteligenci se je izvršila že do vojne globoka preosnova. Ona je iskala Boga. V znanstvu so vstali vsepovsod zagovorniki krščanstva. Na čelo najnovejše francoske književnosti stopijo dosledni in odkriti katoličani, ki zatamnjujejo naturalizem starejše francoske moderne. V mlado krščansko inteligenco je prišel nov duh. Njih idealizem, požrtvovalnost, njih vera je podobna veri prvih kristjanov. Naravno je, da se ta prevrat v duhovih počenja odražati tudi v socialnem življenju. Tu je predavatelj razvil veličastno sliko francoskih katoliških organizacij. Poslušalci so napeto sledili globokemu in jasnemu predavanju. Vsakomur se je dvignil pogum, ko je zrl vstajati žive sile mlade Francije. Utrdila se je pa tudi misel, da smo vsi krščanski narodi udje enega vesoljnega telesa.

Sledil je ustanovni občni zbor Slovenske dijaške zveze. Dijaštvo je storilo važne sklepe glede smotrenega dela za bodočnost.

Vojaškim novincem - društvenikom!

LASTAVKE gredo na jug. Zapuščajo gnezda, ki so jih s težavo zgradile in kraje, kjer so preživele pomlad. Na jug gredo, ker jim tako veli naravni ukaz. Dolg in opasen je njihov polet in marsiktera zadnjič cvrči in obletava domačo hišo.

S temi lastavkami greste na jug tudi vi, dragi fantje društveniki, ker vam veli tako ministerski ukaz. V teh dneh še obiskujete svoje znanke, kjer ste preživeli mladost, se poslavljate od prijateljev, kjer ste preživeli toliko lepih ur, in celo od društva, kjer ste se tolikokrat zbirali, navduševali in zabavali. Lastavke naše — Bog z Vami! —

Dovolite, da Vam tudi Vaše društvo, ki ste ga ljubili, pove v slovo par prijateljskih besed.

Prišli boste v tuje kraje, med tuje ljudi. V isto sobo bodo vtaknili Vas, sinove sinjih gora, kot tudi one, ki jim je ravnina mati in morje sestra. Vsem bodo natakneli enake suknje. Na zunaj boste vsi izgledali enako. A kdor je izveden, bo natančneje pogledal, kaj tiči pod to enolično uniformo. V službi boste vsi tovariši, a za prijatelja si ne izvoli vsakega. Dobro ga preglej in presodi. Povej mi, s kom občuješ, pa pa ti povem, kakšen si. Zlasti vi Slovenci, društveniki, se krepko držite med sabo, da pridete istotako sklenjeni nazaj.

Prišli boste v dotiko z ljudmi, ki niso vašega značaja in ne vašega jezika. Pomnite dobro: ohranite značaj, nikar ne zametujte verskih in narodnih načel. Seveda, nikar se brez potrebo drgniti, če Vas ne srbi -- pa tudi nikar v hlače zlesti, kadar je treba pokazati, kaj si. »Pričakujem«, je pisal francoski častnik sinu, da v 24. urah razviješ svojo zastavo.

Ostanite v zvezi s starši in društveniki. Pišite velikokrat, ker sami veste, da bomo v skrbeh za vas. Saj bo kmalu konec zime in lastavke se bodo vračale. Z njimi pridete tudi vi. Bog daj, da bi prišli bogateši na izkušnjah, zdravi na telesu, a isti nepoškvarjeni in značajni v srcu.

Bratje, srečno pot, na veselo svidenje!

Podeželskim društvom.

Na tem mestu ne bom povdarjal več velikega pomena, ki ga ima za nas društveno življenje, ki dosega po deželi velike uspehe. Saj se je povdarjalo že po stoterih člankih, neštetihi slavnostnih govorih in predavanjih, da mora društvo imeti poleg eminentno važnega narodno-vzgojnega dela tudi druge naloge. Društvo mora biti naša umska in estetska šola. Navajati nas mora k umnemu gospodarstvu, ki je podlaga našega obstanka in vzgajati mora v nas socialni čut, mora pa nas v prvi vrsti duševno dvigniti iz tistega stanja, v katerega je padlo človeštvo. Mnogo smo tudi slišali o tem, da so naša društva osamljena v svojem delu, da pogosto nimajo ne cilja ne opore, da so desorganizirana in da je treba krepke osrednje organi-

zacije. Ta organizacija se je tudi že napovedala. Danes ko vemo že vse, je potrebno samo enega: dela!

»Prosvetna zveza« v Gorici si je zastavila to nalogo. Polje je ogromno in ne v enem mesecu niti v enem letu ne bo vse idealno urejeno. Vendar se bo sčasoma lahko doseglo to, da bodo naša društva na Goriškem in v sosednih krajih imela krepko osrednjo centralo, kamor se bodo obračala glede nasvetov, knjig, predavanj, iger, kostumov itd. Že danes vabimo društva, da razmišljajo o tem in prijavijo svoj pristop »Prosvetni zvezi«, zakaj jesenski in zimski čas se bližata, ob enem tudi doba notranjega društvenega dela, ravno pravi čas, da udeležimo svoje načrte.

Največ so društva odvisna glede dramatičnih predstav. Pri nas ni izbere iger, ne kostumov, ne dramatičnih tečajev in ne dramatične šole. Pomagajo si z najrazličnejšimi sredstvi. In vendar je dramatična predstava eden najvažnejših činiteljev društvenega življenja. Zato treba osrednjega arhiva dramatičnih del, zalogo kostumov, da se lahko postreže včlanjenim društvom z izposojevanjem, otvoriti moramo dramatične tečaje za podeželske režiserje. Tak tečaj se mora vršiti že to jesen. Društva pa se morajo zavedati, da je brez njih sodelovanja vse naše prizadevanje nič. Zato upamo, da nas bodo razumela in nam pomagala ustvariti prve in najpotrebnejše početke idealno zasnovane, močne centrale. Vsa naznanila bomo objavljali v časopisih. Pisma in prijave naj bodo naslovljene na naslov: »Prosvetna zveza« v Gorici, ulica Carducci, št. 4.

×

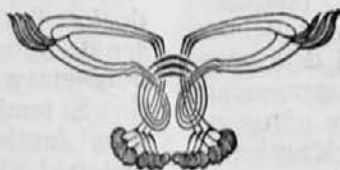
USTANOVNI OBČNI ZBOR

»Prosvetne zveze« v Gorici

dne 5. oktobra pri »Jelenu« ob 10. uri.

Društva, ki še niso prijavila svojega pristopa, naj se do takrat oglasijo pisмено pri podpisane mu ali pa pri društvenem tajniku gosp. Filipu Terčelju (Via Carducci 4, II. nad.), ki dajata tudi vsa potrebna navodila.

David Doktorič, sklicatelj.

KRATKOČASNICE.

SKROMNA ŽELJA.

Brivec Robert je bil radi nekega zločina obsojen na smrt. Pred smrtitvijo so ga vprašali, če ima še kako željo.

»Da,« je dejal, »želim obriti, državnega pravnika.«

ČUDOVITA DRESURA.

Ko so povedali lovci mnogo čudovitih istorij o svojih psih, se je oglasil tudi gospod nadgozdar in dejal: »To ni vse skupaj nič, gospoda moja. Jaz imam psa, kateremu je treba samo reči: Ali boš prišel k meni ali ne — in pes res pride k meni ali tudi ne.«

STANOVANJE.

Prvi: »Ali je stanovanje mirno?«

Gospodinja: »Tiho je kot na pokopališču.«

Prvi: »To mi ni dovolji. Čutiti moram življenje krog sebe. Klanjam se.«

Drugi: »Kaj pa šum na ulici?«

Gospodinja: »V obče je zelo živahen promet.«

Drugi: »Jaz hočem miru. Klanjam se.«

Tretji: »Ali je soba solnčna ali senčna?«

Gospodinja (pri sebi): Zdaj pa res ne vem, kako bi dejala, da bi bilo prav. (Gospodu). »Ravno kakor vi želite, gospod.«

TA PA ZNA.

Oče. Dal ti bom nalogo. Naša prodajalna je deset metrov široka, dvanajst metrov dolga in šest metrov visoka — koliko star je naš pomočnik.

Sin (čez nekaj časa). Že vem.

Oče. Kako veš?

Sin. 35 let.

Oče. Kako si izračunal?

Sin. Vprašal sem ga.

ZASLUŽEK.

»Kot sem čul, gospod Bizjak, ste danes po veliki večini le gonjače zadeli.«

»I, seveda. Reveži naj tudi kaj zaslužijo.«

KONEC.

Vodnik. Poglejte, gospoda moja, v tem gradu je živel pred mnogimi leti strahoviti vitez Dagobert pl. Knoč, ki je s svojo krasno ženo...«

Turist. Toda, povest je mnogo predolgočasna. Povejte rajše samo konec.

Vodnik. Konec? Zelo rad! Tedaj: Gospoda, prosim, da mi daste za resnično pripoved malo napitnino.

PREPOZNO.

Matthew Arnold (1822—1888) je pisal kulturnohistorična in literarnohistorična dela, priporoča popolnost in svetovno izobrazbo; Thomas Carlyle (1795—1881) je pa eden največjih angleških zgodovinarjev, njegovo »francosko revolucijo« imenujejo prvo zgodovinsko delo naših dni. Nekoč sta se pomenkovala med seboj in Carlyle je rekel potem — tako pripovedujco —: »Prišel sem do zaključka, če bi bil Arnold pri stvarstvu sveta poleg, da bi Vsemogočnemu nasvetoval izboljšanje v vseh Njegovih delih, z eno samo izjemo in ta je Matthew Arnold.«

OLIKA IN ULJUDNOST.

V pogovoru z lordom Normanby je ponavljala neka Francozinja staro šaro, da so Francozi najbolj olikani in uljudni narod sveta. Končala je z besedami: »Saj Vi Angleži sami to priznate.« — »Prav res,« pravi lord in se diplomatično prikloni, »ravno to je naša uljudnost.«

LLOYD GEORGE IN SUFRAGETKE.

Sufragetke imenujemo ženske, ki zahtevajo zase volivno pravico in sploh vse politične pravice moških. Gredo v tem predaleč in zanemarljajo gospodinjске in družinske dolžnosti. Najhujše so angleške. Voditeljica njihova je gospa Pankhurst, talentirana sicer, a zbadljiva in strupena, prav nič prikupljiva. Vodilni angleški državnik Lloyd George je govoril na nekem shodu o ženskem vprašanju in je omenil, naj bi se ženske malo bolj brigale za gospodinjstvo in malo manj za politiko. Navzoča je bila tudi Pankhurstova; nič ji niso ugajale ministrove besede in zavpila je: »Ekscelenca, če bi bili Vi moj mož, bi Vas takoj zastrupila.« — Lloyd George zastrupiti, gospa; če bi bil jaz Vaš mož, bi se ge jo ostro pogleda in pravi: »Ne bi me bilo tre-zastrupil sam.«

UGANKE.

Štiri uganki za nagrado.

1. Uganka.

(Priobčill Domen).

Iz jajčeca drobnega bil sem rojen,
preživel pomladi le ene lep sen
in legel sem v grob – ta grob sem napravil
si sam –
da v pisanem krilu na cvet poletim in še
dalje kam.
In drugič spet umrem, poskrbim pa še prej,
da rod ne izumré mi. Kdo sem, mi povej!

2. Vizitka.

(Priobčill Domen).

OLGA STRINIČ

Kaj je mož te žene po poklicu?

3. Zložna uganka.

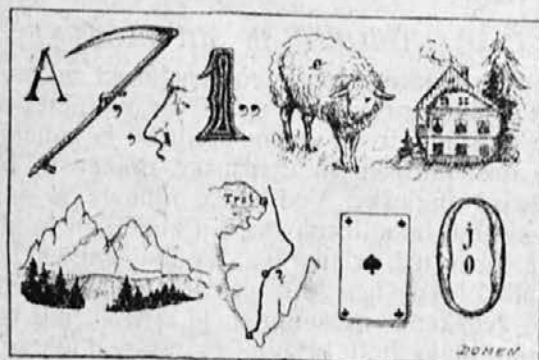
(Priobčill Domen).

An, dle, kle, o, par, ri, ši, to, vid, zelm.

Zveži te zloge v besede sledečih pomenov: 1. število; 2. rokodelec; 3. pesnik; 4. orodje; 5. ime.

Črke od spredaj navzdol in zadaj navzgor povedo pregovor.

4. Rebus.

Kdor razreši vse uganki in pošlje pravilno rešitev do 15. oktobra ter bo izžreban, dobi v dar knjigo »Jadranski Almanah za leto 1923.« kadar ta izide.

Ugankarji, pridno na delo! Ne sramujte se pošiljati rešitev ugank!

Rešitev ugank v 8. številki:

1. Steber.

M	e	č
R	i	m
p	a	v
a	g	a
r	i	s
l	o	k
b	o	b
H	u	s
s	i	r
E	m	a
i	l	o

(Gregorčič: «Na dan!»)

„Mi v grobu smo!“

2. Kvadrat.

P	i	v	o	v	o	d	a
k	o	z	a	s	r	n	a
p	e	s	a	a	j	d	a
T	r	s	t	o	s	e	k
o	s	a	t	o	s	e	l
l	a	s	t	u	j	e	c
s	o	v	a	k	u	n	a
P	r	s	t	r	o	k	a

Postojna.

3. Kažipot.

Automobilsko zvezo Trst je dal postaviti: **Komisarijat.**

4. Telegram.

Počasi se daleč pride.

Prav so rešili: Metoda Petrič, Gradišče; Mira Gregorič, Ajdovščina; Rušt Venceslav, Šturje; Ivan Makarovič, Šturje; Rajko Gruden, Šturje; Slokar Ivan, Šturje; Franica Fabčič, Vipava; Kati Debevčeva, Budanje; Vrčon Rado, Skrilje; Hilarika Zorn, Vrtojba; Marica Erženova, Trst; Božena Sattler, Grahovo; Marica Perin, Grahovo; Fani Živec, Dutovlje; Jos. Verčon, Nabrežina; Zora Vilhar, Kronberg; Kristina Štolfa, Sežana; Bernik Julija, Idrija; Iv. Dolhar, Trst; Justa Mrcina, Kopriva; Brecejl Franciška, Zapuže; Mira Jerebova, Dolina pri Trstu; Lovro Živec, Dutovlje; Ernej Lapanje, Ponikve; Zofka Brelih, Podmelec.

Izžrebana je bila gdč. Mira Jerebova, Dolina pri Trstu.

SLOVARČEK TUJK.

Sestavlja France Eržen.

metonimija, preimenovanje, zamenjava;
metrika, stihoslovje;
metropola, prestolnica, glavno mesto;
metropolit, nadškof;
mezanin, pritličje, mednadstropje;
mikrometer, drobnomer;
mikroskop, drobnogled;
milicija, vojaštvo, vojaki;
milje, osredje, kraj, okolica, okolje, pokrajina;
mile, tisoč;
mimika, posnemovanje;
mimikri, prienačenje, prilagoditev;
mineral, rudnina; **mineralen**, rudninski; **mineralog**, rudinar; **mineralogija**, rudninoznanstvo;
minimum, najmanj, najmanjši;
minimalni, najmanjši;
miniatura, drobnoslikarija, drobno;
ministrant, mašni strežnik;
minor, mladoleten;
minorit, redovnik sv. Frančiška;
minuciozen, malenkosten, natančen;
minuend, zmanjševalec;
minuskola, mala črka;
mirakel, čudež;
mis, gospodična;
misija, poslanstvo;
mister, mojster, gospod, učitelj, učenik;
misterij, skrivnost, tajnost, skrivnostni nauk;
mističen, skrivnosten; **mistika**, skrivnostni verski nauk;
miting, zbor, shod;
mitolog, bajeslovec; **mitologija**, bajeslovje;
mitološki, bajesloven;
mitra, škofovska kapa;
mizantrop, ljudomrzec, odljudnik;
mizerija, revščina, beda;
mizerere, usmili se;
mizerikordija, usmiljenje, milosrčnost;
mnemonika, spominoslovje; **mnemski**, spomin-ski;
mobilija, pohištvo, hišna oprava, premičnina;
mobilizacija, vojaški sklic, vpoklic;
moda, šega, običaj, kraj, noša;
modalnost, načinovnost;
model, vzorec, lik, obrazec; **modelirati**, obrav-ziti, upodobiti;
moderno, novo, novošegno, novodobno;
modrc, životnik, životec, plečnjak;
modulirati, glas izpreminjati;
molin, mlin;
molo, pristanski nasip;
moment, trenutek, važna stran, važnost; **mo-mentalen**, trenoten, hipen;
monak, menih, redovnik, puščavnik; **monaka**, nuna, redovnica;

monarh, samovladar, vladar; **monarhija**, samo-vladarstvo;
moneta, denar, penez, drobiž;
monizem, enotvarnost;
monogamija, enoženstvo;
monografija, samopis;
monogram, imenoznak;
monolog, samogovor; **monološki**, samogo-voren;
monom, enočlenec;
monomanija, zmešanost;
monopol, samotštvo;
monoton, enoličen, enozvočen, enakomeren;
monoteist, enobožec; **monoteizem**, enoboštvo;
montanistika, rudarstvo;
monte di pietà, posojilnica;
montér, stromer, stromitli;
montirati, stromiti, ustromiti, staviti, postaviti;
montura, vojaška oprava;
monument, spomenik; **monumentalen**, spome-niški;
morala, pravoslovje; **moralen**, nraven; **mora-list**, pravoslovec; **moralnost**, nraavnost;
moratorij, odlog;
morfologija, likoslovje;
mors tua — vita mea, tvoja smrt — moje živ-ljenje;
motiv, nagib, pobuda, povod, razlog; **motivi-rati**, z razlogi podpreti;
moto, geslo, izrek;
motor, kretalo, gibalno; **motoričen**, giben;
mošeja, turška molilnica;
multiplicirati, pomnožiti, množiti;
multiplikacija, množitev; **multiplikand**, množe-nec; **multiplikator**, množitelj;
mundus, svet;
municija, strelivo; **muskulatura**, mišičje;
mutast, nem;
muza, modrica;
muzika, godba, glasba; **muzikalen**, godben, glasben; **muzikant**, godec, svirač.

N

nadir, podnožiče;
nafta, kameneno olje;
naiven, preprost, neuk, nevešč;
nano, pritlikavec;
Natal, Božič;
natura, narava, priroda, svojstvo; **naturalen**, naraven, privoden; **naturnost**, prirodnost;
naturalizem, umoverje, prirodni nazor; **na-turalist**, prirodoslovec;
nautika, plovstvo, brodarstvo; **nautičen**, plov-stven, brodarstven;
nacija, narod, rod, ljudstvo; **nacionalen**, naro-den; **nacionalizem**, narodno mišljenje, na-rodnost;
negacija, zanikanje, zanik, nikanje; **negativen**, nikalen; **negirati**, zanikati, mikati;
negabilen, tajilen, tajiv;
negocij, trgovina, prodajalna; **negocijalen**, tr-govski;

nekrolog, ošmrtnica;
nekrofor, grobar, grobokop;
nelegalen, nezakonit;
nergati, godrnjati, zabavljati;
nerv, živec;
nervozen, razdražljiv;
nestor, starosta;
neto, čista, teža;
nevraštenija, živčna slabost, slabost živcev;
nevroni, živčniki;
nevtralen, nepristranski; **nevtralnost**, nepristranost;
niansa, odtenek, odličica, razlika;
nihilist, vsezanikovalec;
nikotin, tabakovina; **nimb**, žar, sijaj;
ninfa, vila;
nivelirati, izravnati, izenačiti;
nivo, gladina, površina, višina;
nobel, gosposki, odličen;
nomad, selilec, nenaseljenec;
nomenklatura, imenstvo, imenik;
nomen nescio (- N. N.), ne znam imena;
nominalen, imenski;
nona, stara mati, babica; **nono**, stari oče, ded;
non multa, sed multum, ne mnogoternih reči, ampak mnogo;
norma, pravilo, predpis; **normalen**, pravilen, splošen; **normala**, črta pravilnica; **normalna lega**, osnovna lega; **normalka**, učiteljsiše;
normalije, vodila, pravila;
nostalgija, domotožje;
nota, glaska;
nota bene (= n. b.), dobro pomni;
notár, beležnik;
notes, beležnica; **notirati**, zabeležiti, zaznamovati;
novela, dodatek k zakonu;
november, listopad;
noviciat, novaštvo;
numeralne, števniki;
numeracija, označba s številkami;
numizmatika, penezoslovje, denarjeslovje;
nuncij, poslanec.

O

oaza, zelesnica;
objekt, predmet, stvar, reč, osebek, zgradba, oddelek; **objektiven**, predmeten, stvaren, neoseben, nepristranski;
obligacija, zadolžnica, obveznica; **obligaten**, obvezen;
obol, mali prispevek;
obscen, nesramen, umazan;
observatorij, motrilnica, opazovalnica, zvezdarnica; **obligaten**, obvezen;
ocean, morje;
odiozen, sovražen;
ofenziva, napad, napadni boj; **ofenziven**, napaden, napadalen, napadljiv;
oferta, ponudba;
oficij, opravilo, služba, urad;
oficial, uradnik;

oficielen, uraden;
oficiozen, posredno uraden;
oficir, častnik;
oksid, oksis; **oksidacija**, oksisba;
oktaeder, osmerek;
oktava, osmica;
oktober, vinotok;
oktegon, osmerougelnik;
oktrojirati, vsiliti, s silo uvesti;
okulacija, zakritje;
okupirati, zasesti; **okupirano ozemlje**, zasedeno ozemlje;
oligarhija, vlada nekoličine, nekaternikov;
onomatopolja, sličnoglasje, enalozvočje;
onorevole, gospod poslanec;
ontologija, bistvoslovje;
opera, spevoigra, delo, dejanje, čin; **opereta**, spevoigrice;
operacija, ranocelniški popravek, podjetje; **operator**, ranorezec;
opij, dremak, makovec;
oponent, nasprotnik, protivnik, ugovarjalec;
oponenten, protiven, nasproten; **oponirati**, nasprotovati, protiviti se, prerekati, ugovarjati, izpodbijati, pobijati;
oportun, primeren, priličen, prikladen, pripraven, pravočasen, ugoden, priročen, koristen;
opozicija, upor, uporna stranka, nasprotovanje, ugovarjanje;
optika, nauk o svetlobi;
optirati, prositi, želeči, odločiti se za kaj;
optometer, vidomer;
ora et labora, moli in delaj;
orakelj, prerokovališče, preročišče;
ora pro nobis, prosi za nas;
oratorij, molitvenica, zavod;
ordálje, božje sodbe;
ordinacija, zdravniško določevanje zdravil;
ordinarijat, škofovski urad, škofovsko oblastvo, škofijstvo;
ordinata, rédnica;
ordonanca, vojni red, uredba; **ordonirati**, ukazati, zapovedati, posvetiti, zdravilo predpisati;
oremuš, molimo;
organ, člen, od, orodje, ustroj, glasilo; **organiski**, ustrojen;
organist, orglavec;
organizacija, ustroj; **organizem**, ustrojstvo;
orgije, nesramne veselice, razkošne gostije;
orhestika, plesna umetnost;
orient, vzhod, jutrovo; **orientalen**, vzhodni, jutrovski, iztočni; **orientirati se**, razgledati se;
orientiranje, razgledba;
original, izvornik, prvopis, čudak; **originalen**, izviren, prvovrsten, prvoten; **originalnost**, izvornost;
orkan, silni vihar, nevihta, piš;
orkester, godčevski zbor;
ornament, okras, okrasje, lepotičje, makit; **ornamentalen**, lepotilen, lepotičen; **ornamentirati**, okrasiti, krasiti; **ornamentika**, okrasje nauk o okrasju;

ornat, mašna obleka, slavnostna oprava;
ornitolog, ptičeslovec; **ornitologija**, ptičeslovje,
 ptičeznanstvo;
orograf, goropisec; **orografija**, goropis, goro-
 pisje; **orografičen**, goropisen;
oribilen, strašen, grozovit;
ortodoksen, pravoveren, pravoslaven;
ortoepija, pravorečje;
ortografija, pravopis, pravopisje; **ortografičen**,
 pravopisen;
ortopedija, pravilno izgovarjanje besed;
osteologija, kostoslovje;
ostilen, sovražen, nasproten;
Otoman, Turek;
otomana, naslanjač;
ovacija, slovesna počast, javna poslavitev,
 izjava radosti;
ovalen, jajčast, podolgast.

P

pacient, bolnik;
paket, zavoje, zavoje, zavitek, oмот;
pakt, pogodba; **paktirati**, pogajati se, pogoditi
 se;
palatin, nadvornik;
paleografija, staropisemstvo;
palestra, borišče, telovadnica;
paleta, lopatica, barvilnica, deščica za barve,
paletò, površnik, vrhnja suknja;
pamflet, sramotljen spis;
panegrika, slavlilna pesem, slavlilni govor;
panegrik, govornik, hvalitelj;
panika, strah in trepet, zmešnjava, občé
 groza;
panorama, razgled, pogled, svetozor;
panslavist, vseslovan; **panslavizem**, vseslo-
 vanstvo;
pansofija, vseveda;
panteist, vsebožec; **panteizem**, vseboštvo;
panteon, slavohram;
pantomina, nema igra, igra, igra v kretujah;
pantomimičen, **pantomimika**, vseposneman-
 je, kretoslovje;
papa, papež; **papizem**, papeštvo;
parabola, prilika, priča, prispodoba;
paradiž, raj;
paradoksen, neverjeten, čuden;
parafraza, opis, opisava;
parafrazati, preizraziti, opisati;
paragraf, odstavek, člen, oddelek;
paralaksa, mimozor, dvogledni kot;
paralelen, vzporeden; **paralelnost**, vzpored-
 nost;
paralelogram, vzporednik;
paralogizem, napačen sklep, dokaz;
parasit, zajedalec, prežar;
parcela, posestvo, zemljišče, del;
pardon, prizanesenje, oproščenje, milost;
parenteza, vmesni stavek, vmetek, medsta-
 vek;
parfém, dišava, vonjava;
parirati, odbiti, odbijati;

pariteta, enakost, enakopravnost;
park, vot, gaj, sprehajališče, zverinjak;
parket, iz ploščic zložena tla;
parlament, državni zbor, zbornica;
parodija, posnemanje na smešno stran;
parola, izrek, geslo, glasilo;
paroncmazija, enakoglasje;
partér, pritličje;
particija, razčlemba;
particip, deležnik;
partikula, členek;
partitiven, delen, delitven;
partitura, pregledna sestava vseh glasov v
 skladbi;
pasaport, potni list;
pisaven, trpen;
pastel, suha barva;
pastor, luteranski župnik;
pasus, korak, mesto v pismu;
patena, božja skledica;
patent, odprto pismo, javno pismo, dopustilno
 in pooblastilno pismo;
pater, oče; **pater noster**, oče naš;
patologija, boloslovje, nauk o boleznih; **pato-**
loški, boloznanski, bolosloven, bolezenski;
patos, zanos, slovesnost, vnetost, strastljivost;
patetičen, vnet, vznesen, slovesen, ganljiv;
patria, domovina;
patriarh, očalk, nadškof;
patricij, plemenitaš;
patrimonialen, deden;
patriot, domoljub, rodoljub, domorodec; **pa-**
triotizem, domoljubje, rodoljubje, domorod-
 stvo, domoljubnost; **patriotski**, domoroden,
 domoljuben, rodoljuben, državljanski;
patrola, obhodna straža;
patron, pokrovitelj, varuh, zaščitnik;
pavillon, šotor;
pavperizem, uboštvo;
pavšal, poprečnina, povprečnina; **pavšalen**,
 poprečen, povprečen;
pavza, prenehljaj, prestanek, odmor, oddih,
 pomolčaj;
paž, deček;
pedagog, vzdojeslovec, vzgojitelj; **pedagogi-**
čen, vzgojesloven; **pedagogij**, učiteljskišče;
pedagogika, vzgojeslovje;
pedant, sitnež, natančnež;
pendant, protives, protivesje, protilik, prive-
 sek, dopolnilo, enačica;
pegaz, krilati konj;
pelerina, plašček;
pentateuh, peterodelna knjiga;
pentatlon, peteroboj;
Pentekoste, Binkošti;
penzija, pokoj, pokojnina; mirovnina;
percipirati, zaznati, zaznavati, dočutiti;
perfekt, pretekli čas;
perfektiven, dovršen;
perfiden, verolomen, izdajalski; **perfidnost**,
 verolomnost;
pergament, koženica;

- periferija**, obod; **periferija države**, meja države;
perifraza, opis;
perigej, prizemlje;
perigon, cvetni obod; cvetni ovoj, cvetno ogrinjalo;
perihelij, prisolnčje;
perioda, doba, razdobje, obdobje, tečaj, povračaj, sestavje; **periodičen**, obdoben, občasen, rokoven;
peripetija, preobrat, prevrat, obrat, prĕkret;
permanenten, trajen;
permutacija, premena, premestba; **permutirati**, premestiti;
peron, postajni brodnik, povišana ploščad;
persifilirati, osmešiti koga, rogati se komu;
perspektiv, daljnogled; **perspektiva**, daljnogledno razmerje;
perverzen, nenraven, popačen, pokvarjen;
peruka, vlasulja;
pesimist, črnovidec, temnogledec;
peza, teža;
pedestal, stojalo, podnožje, podstavek;
pieteta, spoštljivost, spoštovanje, vdanost, ljubezen, pobožnost;
pikanten, dražljiv, omamljiv, dražesten, privlačen;
pilot, krmar;
pinceta, ranocelniške kleščice;
pištola, samokres;
pitaf, nagrobni napis;
plakat, lepak;
plan, načrt, črtež, obris, umislek;
planet, premičnica;
planimeter, ploskomer; **planimetrija**, ploskomerstvo;
planirati, ravnati, izravnati;
plantaža, zasad;
plav, višnjev, sinji, moder;
plastičen, kipotvoren, kipovit; **plastika**, kipotvorstvo;
plata, plošča;
pleban, župnik;
plebiscit, ljudski sklep;
pleno titulo, s celim naslovom, s polnim naslovom;
plet, ogrinjalka;
plomba, zalivka; **plombiranje**, zalivanje zob;
plural, množina;
plus, več;
poanta, ostrina, želo, duhovitost, duhovita misel, opazka;
poema, pesmotvor; **poet**, pesnik; **poetičen**, pesniški, leposloven; **poetika**, pesmoslovje;
poezija, pesem, pesništvo;
podesta, župan;
pojac, možic, možicelj, glumač;
pol, tečaj; **polaren**, tečajen;
polemika, učenjaški, časniški prepir, razpravljanje; **polemičen**, prepiren;
poliandrija, mnogomoštvo; mnogoprašništvo;
polica, zavarovalni list;
- polica**, redar; **policija**, redarstvo; **policist**, redar;
poligamija, mnogoženstvo;
poligon, mnogokotnik;
poligometrija, merstvo mnogokotnikov;
polihistor, mnogoznalec, mnogovedež;
polihromija, mnogobarvnost;
polilema, razmnožka;
polinom, mnogočlenec; **polinomen**, mnogočlen
polirati, ugladiti, graditi, likati, olikati; **politura**, lik, oliknost;
politeist, mnogobožec, mnogobožnik; **politezem**, mnogobeštvo;
politika, državništvo, vladoznanstvo, državoznanstvo;
pompir, ognjegasec;
ponderabilija, težnine;
pop, pravoslavni duhovnik;
popularen, poljuden, prostonaroden, priljubljen
porcija, del, delež;
porozen, luknjičav; **poroznost**, luknjičavost;
portfelj, listnica, ministrski urad;
port, pristanišče;
porton, velika, glavna vrata;
portret, obraz, slika, podoba, **portretist**, obrazar, slikar obrazov;
posestven, svojilen;
postscriptum (P. S.), pripis, dodatek v pismu;
poste restante, poštnoležeče;
polilema, razmnožka;
postiljon, poštni voznik, kočijaž;
postament, podnožje;
postulat, zahtevke;
potenca, moč, oblast;
poza, položaj, ponašanje;
pozitiv, prva stopnja;
pozitiven, stalen, določen, gotov, trdilen;
pragmatičen, opravljen; **pragmatika**, opravljenik.
praktičen, izkušen, porabljiv, pripraven, ročen, dejanski; **praksa**, ročnost, izurjenost, ravnanje, dejanstvo; **praktikant**, vadbenik, vajenec;
precizen, natančen; **preciznost**, natančnost;
predikat, povedek;
prefekt, predstojnik, župan;
pregnanten, jedrovit;
prekeren, omahljiv, negatov;
preliminaren, predhoden, pripravljaten;
preludij, predigra;
premiera, prva uprizoritev, prva predstava;
premija, darilo, nagrada;
premissa, prednjak;
prenotirati, predznamiti, predzaznamovati;
prenotacija, naprejšnje zaznamovanje;
prenumeracija, predplačilo; **prenumerant**, predplačnik;
preparandija, učiteljišče;
prepotenten, premočen, premogočen;
prepozicija, predlog;
prestiž, ugled, veljava;
preša, tiskalnica;

pretenzija, pravica, zahteva;
pretura, sodnija;
preventiven, odvračen, prestrižen;
prezbiterij, duhovnišče, svečeniški oddelek;
prezenca, navzočnost, prisotnost;
prezent, darilo;
prezentirati, predstaviti, predložiti, oddati;
prezident, predsednik;
prezidij, predsedništvo;
primadona, prva pevka;
prima, prvostolnik, prvak med nadškofi;
primitiven, preprost, enostaven;
princip, načelo, počelo, izvor; **principiellen**, načelen;
principal, gospodar; **principalen**, glavni;
prior, prednik; predstojnik;
privaten, zaseben; **privatnik**, zasebnik;
privilegij, predprava, prednost, svoboščina;
problem, znanstveno oprašanje, zadatek, zastavitev, znanstvena naloga;
procent odstotek;
proces, tožba, pravda; razprava, obravnava, razvoj, postopanje;
procesija, sprevod, cerkveni obhod;
producent, pridelovalec, izdelovalec; **produkcija**, pridelovanje, izdelovanje; **producirati**, proizvesti, proizvajati, pridelovati, pridelati, izdelati; **produkt**, proizvod, pridelek, izdelek; **produktiven**, plodovit;
profanacija, oskrnitev, oskrumba, onečastba; **profanirati** oskrniti, onečastiti;
profet, prorok, prorokovalec;
profil, presek, prerez, postranska slika;
profit, dobiček, korist;
pro forma, na videz;
profos, vojaški jetničar;
program, načrt, vzpored;
progresija, postopica; **progresist**, naprednjak; **progresiven**, postopen;
prohibitiven, prepovedan;
projekcija, vzmet, načrt, obris; **projicirati**, vzmetati, prenašati; **projekt**, namera, osnova, nakama;
prokurátor, pooblaščenec, oskrbnik, upravitelj; **prokurirati**, oskrbovati, upravljati;
proklamacija, proglaš, oklic, izjava;
prolog, proslav;
promemoracija, spomenica;
promenada, sprehajališče, sprehod, izprehod;
promocija, povišanje, imenovanje; **promoviran**, povišan, imenovan;
pronomen, záimek;
prononsiran, izrazit, očiten;
propaganda, razširjanje; **propagirati**, razširjati;
propedeutika, pripravljalni nauk, priprava;
propeler, vijak;
proporcija, sorazmerje; **proporcionalen**, sorazmeren; **proporcionalnost**, sorazmernost;
prosit, na zdravje, Bog pomagaj;
prospekt, razgled, pregled;
prostitutka, blodnica, hotnica;

ZDRAVSTVO.

PEGAVICA.

Pegavica je znana že od 16. stoletja kot stalna spremljevalka bojev, vojská; toda do srede 19. stoletja so jo vedno zamenjavali s tifusom in jo zategadelj imenovali »pegasti tifus«. Šele Kur sch mann je do dobra proučil to bolezen ter jo je uvrstil med akutne eksanteme.

Ker je bila pegavica skoraj vedno le bolezen nižjih in siromašnih slojev so jo imenovali tudi »lakotni tifus«. Provzročitelja pegavice še ne poznamo; toliko pa je gotovo, da je zelo infekciozen. V novejšem času med vojno se je doglalo, da prenaša pegavico uš, in sicer v prvi vrsti oblačilna uš, potem pa tudi maglavna in sramna uš. Pred vojno je bila pegavica omejena na Angleško, Poljsko, vzhodne province Rusije, Galicijo in deloma na Balkan. Med vojno pa so vojaki zanesli uši in z njimi vred pegavico skoro po vsej Evropi.

Inkubacijska doba traja pri pegavici 4 do 14 dni. Bolezen se prične z mrzlico, pri kateri naraste vročina do 40°. Žila bje zelo hitro; bolniku je zelo slabo in največkrat mora bljuvati. Bolniki tožijo o bolečinah v glavi, v členkih, o pritiskih v želodcu in o oslabelosti. Pridruži se močno vnetje veznic na očeh, nahod, lahka in kašelj. Vranica oteče; koža postane suha; jezik je zelo obložen in suh; vedno je s temi pojavi združeno vnetje bronhij. Ponoči se že v prvih dneh pojavljajo deliriji, ki postanejo lahko furibundni. Peti dan bolezen se pokaže za pegavico značilni izpuščaji, in sicer najprej na trebuhu, odkoder se potem širi po vsem životu, časih več, časih manj gosto. Izpuščaj sestoji iz bledordečih madežev, velikih kakor leča; če jih pritisnemo, izginejo. Ti madeži so lahko tako blede, da jih pri umetni luči komaj vidimo. Samo dlani, podplati in obraz ostanejo brez izpuščaja. Večkrat postanejo ti madeži krvavo podplati in tudi koža med njimi se večkrat podpluje s krvjo. Temperatura ostane vedno na isti višini; vsi bolezenski znaki se do drugega tedna vedno povišujejo. — Obraz je zabuhel; oči so otekle; bolniki so v permanentnem deliriju in tudi ne uživajo iz lastne volje ne jedi ne pijače. V tem času se lahko pojavijo različne komplikacije, kakor srčne napake, pljučnica; mnogokrat odmrje konica nosu, posamezni prsti na rokah in nogah; od oslabelosti postane bolnik obležan na križu. Koncem drugega tedna prične bolezen pojemati; vročina se zniža; bolniki postanejo mirni, dobe zopet spanje in tek; vročina se zniža; izpuščaj izgine in vsa koža se naposled olušči. V 15 do 20% se konča pegavica s smrtjo, največkrat v drugem tednu bolezen. V največji nevarnosti so oni bolniki, pri katerih se pokažejo krvne podplute. Pegavica malokdaj nastopi

s tako močnimi krvavitvami, kakršne povzročajo Purpura ariolosa. Pojavlja pa se lahko tudi v veliko lažji obliki in celo tako, da se niti ne pokaže značilni izpuščaj. Seveda so taki bolniki za kontaktno infekcijo najbolj nevarni. Bolniki, ki so preboleli pegavico, so imunni za vse življenje.

Ker prenaša pegavico uš, je v prvi vrsti treba uničiti vse uši. Med vojno so uporabljali vse mogoče načine za njih pokončevanje. Najbolje pa sta se še obnesli skrbna telesna snaga razkuževanje s suho vročino. Vso ušivo obleko in vse ušive predmete so vlagali v vroče peči, kjer je vročina uničila uši in gnide; predmete, ki bi jih mogla vročina uničiti, so razkuževali z razkuževalnimi tekočinami.

GOSPODINJSTVO.

KONSERVIRANJE SADJA.

Sadje, katero hočemo konservirati, za kompot, naj bo popolnoma zrelo, toda ne mehko; prezrelo sadje ni dobro, še manj vredno je nezrelo sadje. Tudi nagnilega in potolčenega sadja ne kuhaj za kompot; pač je pa dobro in se še celo priporoča za omake, sadno maslo in pividel zelo zrelo sadje se lahko porabi, če se ne-uziten del odstrani in se sadje potem dobro opere.

KAKO KUHATI SLADKOR ZA KOMPOT.

Deni v snažni kotliček 1 kg. sladkorja s pol litra vode in ga pusti da stoji kraj štedilnika da se raztopi. Potem postavi na bolj vroč prostor, da zavre in vse toliko časa, da se kapljica, ki obvisi na kuhalnici, katero si urno potegnili iz razstopine, že malo lepi med prsti. Kar se nečistega nabere na vrhu, poberi. Potem odstavi, da se ohladi.

KAKO PRIPRAVITI IN KONSERVIRATI SADJE ZA KOMPOT.

Najprej umij in obriši steklenice, v katere boš dala sadje. Potem pripravi sadje; če ni snažno, ga umij in obriši. Nato naloži v steklenice ali celo sadje, ali ga prereži v 2 ali 4 dele; peščice odstrani. Bolj trdo sadje olup, poljubno prereži, prevri v vreli vodi, odcedi in deni v steklenice. Pri tem pazi, da naložiš sadje kolikor mogoče tesno, ne da bi ga tlačila in ga tako zmečkala. Ko devlješ sadje noter, potresi večkrat steklenico, da spraviš veliko sadja vanjo. Pri vlaganju olupljenega sadja, kakor hrušek ali breskev, pazi, da je olupljena stran vun obrnjena. Prav lepo bo, ako porežeš trdo sadje, ko je že olupljeno, z zobčastim nožem naokroglo ali podolgem; s tem mu napraviš robove, ki ga lepo kraste.

Ko si napolnila steklenice s sadjem do vrha, prilij toliko mrzlega sladkorja, da manjka v steklenicah dober prst do roba. Potem zaveži steklenice s krpjo, z zmocenim in zopet obrisanim mehurjem in s pergamentnim papirjem. To stori tako: Najprej položi na steklenico krpo vrh nje mehur ali pergament, nato drži z levo roko steklenico s krpjo in mehurjem vred, z desno roko pa ovij steklenico okrog vratu čez krpo in mehur vrvco (špago), kolikor mogoče tesno pet do šestkrat. Potem pripravi lonec, ki naj je vsaj za dva prsta višji od steklenic. Na dno lonca deni plast slame ali zmoceno debelo cunjjo od vreče.

Potem ovij vsako steklenico posebej se s slamo ali cunjjo ter jo postavi v pripravljeni lonec tesno drugo poleg druge. Nato prilij toliko mrzle vode, da jemanjka za tri prste do vrha. Vrh steklenic položi skupaj zloženo platneno cunjjo in pokrij s pokrovko, ki se naj dobro prilaga loncu. Zdaj postavi lonec na štedilnik, da voda polagoma zavre in z njo vred tudi sadje v steklenicah. Vre naj počasi 10—20 minut. Med tem vrenjem ne vzdiguje pokrova; če se pa kuha trdo sadje ali če so steklenice v katerih se kuha sadje, precej velike, naj pa vre dalje časa. Po pretoku za kuhanje predpisanega časa postavi pokriti lonec na mizo ali stol, da se sadje v njem ohladi. Ne postavljaj ga na prepih, ker se sicer prehitro ohladi. Potem vzemi steklenice vun, jih obriši in shrani na suhem in hladnem prostoru.

TO IN ONO.

ZAMORSKI PREGOVORI.

Bližnjega sovražimo najraje radi njegovega imetja.
Ko najdeš varho pot, idi po nji, dokler moreš.
Popoldan v veselju odtehta leto kesanja.
Srce premagano, telo zaslužjeno.
Laž teče eno leto; resnica pa jo dohiti v enem dnevu.
Večji dobiček je v obiskovanju bogatih nego ubogih.
Lažje je jesti zajca nego slona.
Ženska najde 99 izgovorov, a pri stotem se izdā.
Kdor ne poskrbi za vsakdanji živež, umrje brez bolezni.
Modrost ne prebiva samo v eni hiši.
Zvijača pojē lastnega gospodarja.
Kdor hoče tolči svojega psa, najde vedno palico.
Ni zdravnika, da bi ne bil katerikrat odsoten.

D.

TO POT SO MORALE IZPASTI NEKATERE RUBRIKE, KER SMO PRINESLI NEKAJ ZAOSTALEGA GRADIVA IN »SLOVARČEK TUJK«, KI MORA BITI TO LETO KONČAN. PRIHODNJIČ BO ZOPET KOT NAVADNO. — UR.